

БЕЗБЕДНОСНИ ФОРУМ

ЕВРОАЗИЈСКИ БЕЗБЕДНОСНИ ФОРУМ

БЕЗБЕДНОСНИ ФОРУМ

НАУЧНО-ТЕОРИЈСКИ ЧАСОПИС

2/2023 ГОДИНА VIII
УДК 327.56 / ISSN 2466-4448

ЕВРОАЗИЈСКИ БЕЗБЕДНОСНИ ФОРУМ

ГЛАВНИ И ОДГОВОРНИ УРЕДНИК

Проф. др Митар Ковач

УРЕДНИК

Петко Рашевић

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

Председник - проф. др Радомир Милашиновић, проф. др Радован Радиновић, проф. др Митар Ковач, проф. др Спасоје Мучибабић, проф. др Слободан Мишовић, проф. др Зоран Килибарда, проф. др Јан Марчек, проф. др Мила Алечковић, проф. др Станко Нишић, проф. др Јелена Гускова, проф. др Александар Дугин, проф. др Предраг Ђеранић, проф. др Сениша Атлагић, проф. др Милоје Пршић, проф. др Бојана Остојић, проф. др Обрад Чабаркапа, доц. др Снежана Лакићевић, доц. др Јасминка Симић, доц. др Јелена Вукоичић, др Владимир Пејак, др Данко Јовановић, др Ања Филимонова, др Миле Драгић, мр Љубица Гојковић.

Адреса: Евроазијски безбедносни форум,
Бул. Зорана Ђинђића 45г/3, 11070 Нови Београд;
forum@eabezbednost.org;
тел: +381-64-877-92-73, +381-64-177-41-84.

Рукописи се не враћају.

Часопис излази два пута годишње

Штампа: DIS PUBLIC DOO, Браће Јерковић 111, 11010 Београд

e-mail: dispub.05@gmail.com

САДРЖАЈ

Дарко МАТИЈАШЕВИЋ

Савремена геополитика кроз концептуалне приступе 7 – 27

Божидар ФОРЦА

**Преседан и изузетак у савременим међународним односима
..... 29 – 56**

Драган ПЕТРОВИЋ

Геополитички значај простора БиХ за НАТО пакт 57 – 70

Драгомир КЕСЕРОВИЋ

Маја ГЛАМОЧАНИН

**Западни Балкан, ЕУ или исток – безбједносна дилема
..... 71 – 89**

Митар КОВАЧ

**Притисци НАТО пакта и ЕУ на Републику Српску ради
чланства БиХ у алијанси 91 – 106**

Остоја БАРАШИН

**Босна и Херцеговина на беспућу у НАТО интеграције
..... 107 – 126**

Стаменко НОВАКОВИЋ

**Могућности за војну неутралност Републике Српске
..... 127 – 140**

Звездан ОПАЧИЋ

**Осврт на борбена дејства у специјалној војној операцији
..... 141 – 166**

Преводи сажетака на енглески језик 167 – 174

Преводи сажетака на руски језик 175 – 182

CONTENTS

Darko MATIJAŠEVIĆ

Mgeopolitics through conceptual approaches 7 – 27

Božidar FORCA

**Precedent and exception in contemporary international relations
..... 29 – 56**

Dragan PETROVIĆ

**Geopolitical significance of Bosnia and Herzegovina for NATO
..... 57 – 70**

Dragomir KESEROVIĆ

Maja GLAMOČANIN

**The western Balkans, the European Union or the east - a security
dilemma 71 – 89**

Mitar KOVAČ

**Pressures of NATO and the European Union on Republika
Srpska for the membership of Bosnia and Herzegovina in the
alliance 91 – 106**

Ostoja BARAŠIN

**Bosnia and Herzegovina on the (no)way to NATO integration
..... 107 – 126**

Stamenko NOVAKOVIĆ

**Opportunities for military neutrality of the Republika Srpska
..... 127 – 140**

Zvezdan OPAČIĆ

**Review of combat actions in the special military operation in
Ukraine 141 – 166**

Translations of summaries into English 167 – 174

Translations of summaries into Russian 175 – 182

СОДЕРЖАНИЕ

Дарко МАТИЯШЕВИЧ

Современная геополитика сквозь концептуальные подходы
..... 7 – 27

Божидар ФОРЦА

Прецедент и исключение в современных международных отношениях 29 – 56

Драган ПЕТРОВИЧ

Геополитическое значение пространства Боснии и Герцеговины для НАТО 57 – 70

Драгомир КЕСЕРОВИЧ

Майя ГЛАМОЧАНИН

Западные балканы, Европейский Союз или восток - дилемма безопасности 71 – 89

Митар КОВАЧ

Давление НАТО и Европейского Союза на Республику Сербскую с целью присоединения Боснии и Герцеговины альянсу 91 – 106

Остоя БАРАШИН

Босния и Херцеговина заблуждена в НАТО интеграциях . 107 – 126

Стаменко НОВАКОВИЧ

Возможности для военного нейтралитета Республики Сербской 127 – 140

Звездан ОПАЧИЧ

Обзор боевых действий в специальной военной операции на Украине 141 – 166

Переводы аннотаций на английский язык 167 – 174

Переводы аннотаций на русский язык 175 – 182

Дарко Матијашевић¹

САВРЕМЕНА ГЕОПОЛИТИКА КРОЗ КОНЦЕПТУАЛНЕ ПРИСТУПЕ

Сажетак: Савремени концепти у међународним односима своју трансформацију добијају на еволутиван начин, заснован на концепту националних држава насталом у XVII веку, јасним и солидним елементима супранационалности на крају XX века, те у крајњем, на концепту глобализације. Потискивање традиционалности у савременим међународним односима се корелационо веже за неминовне процесе стварања држава Новог света, са акцелерацијом заснованом на развоју средстава рада, технолошком прогресу и трансформацији друштвено-економских система на овој индустријској, капиталистичкој и либерално-тржишној основи. Савремена политика је базирана и испреплетена са низом интеракција у широком друштвеном и феноменолошком смислу, еволуцијом у развоју човечанства и уређењем односа на цивилизацијском, генералном нивоу. Савремени концепти геополитике представљају један од значајних елемената у овако комплексном мозаику људске теорије и праксе.

Кључне речи: геополитика, савремени концепти, безбедност, глобализација, Европа.

УВОД

Неумитни су процеси надградње друштава средњег века и савременог доба, чиме се врши снажан притисак на државу, најсмисленији облик људског организовања. Нужност је заснована и на димензији мешања, биолошког укрштања појединаца, раса, тиме и етноса, народа, нација, култура и целих заједница. Глобализација и на овај начин, у димензији сопства нових нација и друштвених ентитета, добија нови квалитет и посебност „глобалног друштва”. Биће врло занимљиво и изазовно анализирати, те у научном смислу вршити предикције о даљој еволуцији друштава, држава у овако комплексним релацијама, о њиховој друштвено-економској основи и у условима атомизирања појединца у амбијенту постиндустријског друштва. Иако се може распознати тренд, са досадашњим савременим концептима се

¹ др Дарко Матијашевић, Европски Дефендологија центар, E-mail: spelex@outlook.com

није успела створити универзална држава, као последична категорија формирања универзалног друштва. Наука је свој допринос дала и у овим односима.

ПОКУШАЈ ТЕОРЕТСКО-ФИЛОЗОФСКОГ ОДРЕЂЕЊА ГЕОПОЛИТИЧКИХ КОНЦЕПАТА

Од самог почетка обликовања људске мисли и друштава, а потом и држава, људско делање је путем базичне прве науке, филозофије, усмерено и на уређење односа, ствари, људи, поретка и реда, у свим областима бивствовања. Глобални међународни односи засновани су примарно на геополитици, која значајно детерминише токове ових процеса, самим тиме опстојност и виталност заједница, друштава, држава, а у новој комплексности глобализације и „човечанства”. Геополитика се путем концепата разрађује и даље апликативно путем стратегија реализује, односно инструментално путем држава, државних и супранационалних инструмената. Савремени концепти геополитике, као и сама геополитика настају у Европи и имају базичне одреднице тадашњих идеја заштите националних интереса заштитом територија, ресурса и стварањем услова за одрживост друштава на овако географско-политички одређеном и уређеном државном простору. Кјелен, Рацел, Хаусхофер, Макиндер, као западно континентални представници телуризма, уз Коломба, Махана и Спајкмена као представника таласократије Новог света, својим геополитичким концептима одређују савремене историјске токове у међународним односима. Бројни савременици прате ову праксу и геополитика на овај начин детерминише трендове данашњице. Безбедност као специфично и уникатно поље људског делања има вишеструке и вишедимензионалне релације са геополитиком. Испреплећу се у димензији концептуалног, али и доктринарног и апликативно-инструменталног. Врло је интересантно због тога повезати ове две научне категорије у просторном и филозофском смислу на ободно подручје Велике копнене масе, Великог острва - Евроазије, са директном везом на југу са Африком, али и блискоисточним безбедносним краком. Подручје „Великог Балкана” је у копненом, цивилизацијском, али и ресурсном смислу, значајна референтна тачка у савременим међународним односима. Европа, преко свог југоистока, има управо те вишеструке и вишеслојне релације и неспорно увезује западну таласократију и телуризам, примарно преко безбедносног и економског аспекта.

МАКИНДЕРОВА КОНСТАНТА

Суштина Макиндрове теорије је исказана у његовој чувеној тези: „Ко влада источном Европом, влада Срцем континента; Ко влада Срцем континента, влада Светским острвом; Ко влада Светским острвом, влада целим светом”. Поред појма Источне Европе Макиндер, ипак (са данашњег становишта) даје и шири, не само географски однос. Наиме, антагонизме између Германа (Немци) и Словена посматра на начин да у источној Европи треба тражити таква решења да „морате да успоставите неку равнотежу међу њима, као и потпуну независност и једних и других”. Наравно, његов приступ има и додатну значајну димензију, базирану и лимитирану, углавном, тадашњим временом и условима, а то је да „западна Европа, како острвска тако и полуострвска, нужно мора да буде супротстављена ма којој сили која покуша да организује ресурсе источне Европе и Срца континента.”²

Наравно, приступ заснован на „географском”, али и „национално-наднационалном” сукобу (чак и са елементима племенско-расних сукоба) између Германа и Словена, Макиндеру служи за појашњавање појма Светског острва, а то је по његовом мишљењу простор Европе, Азије и Африке, Срце континента је простор углавном целе Русије и у садашњим условима новонасталих држава источне и југоисточне Европе, Мале Азије, Кавказа, па делови Кине, Индије и целе југозападне Азије, искључујући само уске приобалне делове. Такво Светско острво је доминантно у односу на остале делове света, који су периферија, а што он и недвосмислено исказује у својој раније споменутој тези о неопходности контроле источне Европе и последице истога за контролу у целом свету.

МАХАНОВ АТЛАНТИЗАМ

Махан је као амерички историчар и официр³ друге половине и краја XIX века, дао свој геополитички допринос дефинисањем „поморске стратегије”, односно тумачењем да је „поморска моћ” битна по питању „националног уздицања”, односно по питању безбедности и напретка. По његовом мишљењу, постоји више битних чинилаца за „националну моћ”, а то су географски положај државе, физички облик територије, становништво, национални карактер и карактер владе

² Видети: Х. Ц. Макиндер, *Демократски идеали и стварност*, Метафизика, Београд, 2009, стр. 143-155.

³ Т. А. Mahan, *The Major Operations in the War of American Independence*, The project Gutenberg Ebook, Ebook,#16602, 2005.

(управне установе). Маханова теорија приступа са становишта да острвске и полуострвске земље окружене морима морају „стварати, обезбеђивати” стратешке базе и контролисати линије поморских комуникација, те да морају „нужно” бити јаке на мору. Физички аспект територија, због тога одређује и карактер „снаге и слабости нације”. Острвске и полуострвске земље „морају имати” величину, карактер и бројност људства који се непосредно или посредно баве поморским пословима. Ова бројност и карактер стварају предуслове „путем мирнодопске трговине” за свеукупни потенцијал у „евентуалном поморском рату”. Трговина и способност производње роба за трговину, односно поморство је, уз предуслов стварања колонијалних поседа и територија, кључно за „поморску моћ”, тиме и за националну супремацију. Владе острвских и полуострвских држава треба „паметно и истрајно” да усмеравају интерес и фокус нације за „море” и за „развој поморске моћи”. Махан је још крајем XIX века предвидео значај и потребу „уздицања поморске моћи”. Дошло је до непосредног „супарништва” по питању поморске супремације између САД и Уједињеног Краљевства (УК) у западној хемисфери. У периоду од 1880. до 1898. године САД нагло развијају производњу и употребу савремених бојних бродова, снажну флоту. На овај начин, потиснута је европска доминација у поморском смислу над Новим светом, с обзиром на „стару” европску доктрину контроле уских пролаза и стратешких европских морских подручја и мора (посебно медитеранског). У новим условима европске силе (УК) су јаким повременим поморским експедицијама могле да „само привремено” парирају нарастајућој „поморској моћи” САД у одређеним географским подручјима Новог света. Маханова теорија је тиме „подстакла” усмеравање будућих геополитичких и економских догађаја, сада значајно базираних на „поморској стратегији” нација, држава острвског и полострвског географског типа. Уочљиво је, наравно, да је Махан „фаворизовао” и чак очигледно „визионарски” предвидео будућу „поморску снагу и моћ” САД, управо са становишта предности и недостатака САД као острвске земље Новог света. Истовремено, Махан је јасно „направио разлику” и класификовао геополитички приступ земаља „ослоњених на море” и земаља, нација „ослоњених, базираних на копно”. Исправно је проценио географски значај САД и потребу за „супремацијом” у поморској снази, као и предвиђање преимућства у том смислу на глобалном нивоу. Његов приступ „повезивања” поморске моћи са националном снагом и империјализма са поморском моћи дао је базни

теоријски основ за будућу инструментализацију ове теорије у конкретне геополитичке сврхе.⁴

ХАУСХОФЕРОВ *LEBENSRAUM*

Хаусхофер се може сматрати „алтер егом”⁵ у односу на немачку геополитику свога времена (период пре Првог и непосредно до Другог светског рата). Његов утицај на геополитику базира се на искуствима која је стекао као интелектуалац, географ, официр. Основу своје геополитике заснива на искуствима из боравка и студирања Јапана (вероватни циљани задатак посебне намене) у периоду 1908-1910. године. На основу овог боравка, израдио је своју докторску дисертацију и познату књигу тога времена „Немачки удео у географском проучавању Јапана и њему потчињеног земљиног простора и његово унапређење утицајем рата и политике одбране”. Његове књиге су преведене на јапански језик и усвојени су делови геополитике као званични приступ владе Јапана по одређеним интересним питањима тога доба. Већина немачких научника, као и насталих публикација и докумената, који су се односили на област политичке географије и геополитике, базирани су на основама дефинисаног геополитичког оквира, циљева и геополитичке филозофије Хаусхофера. Основни ставови по питању геополитике заснивају се на комбинацији природних и друштвених наука, у спектру од геологије до психологије. Главни фокус у приступу базиран је на географији, али и са елементима друштвених наука, уз јасне примесе идеологије и тадашњег нарастајућег политичког и војног елитизма немачког друштва. У самом географском смислу, разматра се „схватање простора”. Основни елементи „сублимиране” Хаусхоферове геополитике могу бити изражени кроз пет суштинских делова, два која се односе углавном на географију, два на организационе аспекте у светској геополитици, а последњи на „одређене олакшавајуће планове”. Користи појам аутархије⁶ у геополитичком смислу као „постојање народне

⁴ Видети: Т. А. Махан, „Поморска стратегија”, приредио Бошко Антић, *Нови гласник*, Год. 10, бр. 6, Београд, 2002, стр. 22, 35, 41, 79, 89, 110.

⁵ Алтер его (лат. *алтер его*, други ја) 1. лице које је од другог неког лица овлашћено да може потпуно у његово име радити, заменик, заступник; човек по мишљењу и осећању потпуно близак и сродан другом неком човеку, истомишљеник. Видети: М. Вујаклија, *Лексикон страних речи и израза*, Просвета, Београд, 1980, стр. 39.

⁶ Аутархија (грч. *аутаркеида*) самовлада, самодрштво. Видети: М. Вујаклија, *Лексикон страних речи и израза*, Четврто допуњено и редиговано издање,

независности” у економском и привредном смислу. Претпоставка је да држава мора имати „економску равнотежу” и на тај начин може бити независна од „других делова света”. Другим речима, држава мора имати „сама за себе” довољно свих врста ресурса како би се задовољио овај захтев. Немачка аутархија је утопија као и генерално поимање аутархије у оваквом геополитичком смислу. Но, истицање „потребе за аутархијом” имало је друге комплексне утицаје на немачки народ у том периоду. Тежња ка аутархији, пре свега у „психолошком”, али и у практичном смислу, подразумева припрему, али и дословно „самоодрицање”. Тиме би се „олакшало” свеукупно „снабдевање” немачке државе за неку евентуалну „нарочиту сврху државе”. Ово је испољено 1930-их година „чуvenом крилатицом: „Топови за путер”. Следећа геополитичка категорија посебно класификована из сублимираних дела Хаусхофера је „животни простор - *Lebensraum*”. Под појмом „животног простора” се у геополитичком смислу подразумева „право народа-нације” на „довољан законити животни простор”⁷, у контексту географског простора, али и природних и других „изворних” средстава неопходних за опстанак и развој нације. Теорија је заснована на компарацији са „биолошким законима” према којима „држава” у складу са овим законима има могућност опстанка и развоја једино у условима своје виталности. Односно, узимајући у обзир пораст популације, базични услов је постојање „младе и напредне државе”, а за шта је нужно поседовање адекватног „животног простора”. У теорији, а потом и пракси немачких геополитичара, уз комбинацију са аутархијом, подразумевало се да се држава „мора ширити” и само су „велике државе” напредне. Очигледно је да је и ова кључна поставка базног Хаусхоферовог геополитичког приступа исто утопијског карактера као и аутархија. Има засигурно више разлога за овакав став. Но, битно је уочити да је са географског становишта, али и „историјског”, Немачка „управо традиционално полагала право” на подручја географски на истоку. Трећа геополитичка категорија сублимације Хаусхоферових дела су панобласти. Ова категорија има улогу да „потражи” делове света који би евентуално могли бити „освојени или анектирани”, а по разним претходно наведеним основама или новим. Тако се уводе категорије немачког „културног и трговинског простора”. Појам „пангерманизма” се појављује са

Просвета, Београд, 1991, стр. 88. Аутархија (грч. *аутаркеида*), економски систем у коме се потребе подмирују властитом производњом, без увоза. Видети: И. Клајн, М. Шипка, *Велики речних страних речи и израза*, Прометеј, Нови Сад, 2008, стр. 169.

⁷ М. Ђурић, *Из историје античке филозофије*, Службени гласник, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2009.

„подразумевањем” холандског и фламанског језика као немачког. Но, основ *трговинског простора* поново примат има на „источном” питању, базирано на „вековним” немачким расељавањима у ове области и формирања „језичких острва”, као и на употреби „немачког језика као *lingua franca*” у вршењу трговинских послова на овим подручјима. Панобласт коју стога, са немачког геополитичког становишта, треба да „обезбеди” Немачка је Европа и Африка. С обзиром на то да се у Африци већ налазе велике европске силе, Француска, а посебно Енглеска, ова опција је углавном „лимитирана”. Посебно, уважавајући „поморску моћ Британије” као острвске поморске силе. Излаз се види у „копненом” делу панобласти где је „ограничење” да СССР и Индија заједно не створе једну „велику копнену панобласт” на простору највеће светске копнене масе. Једина алтернатива томе је стога, са немачког, Хаусхоферовог геополитичког становишта, „разбијање” ове могућности. Последишно, једини начин за постизање овог циља је „прибегавање рату”. Међу алтернативама се као реална појављује опција „да Немачка постане господарем Русије, а Јапан Индије”. Следећа геополитичка димензија је однос копнене снаге у односу на поморску. Немачки геополитичари неспорно придају велики значај „поморској моћи”, засновано на Махановој поморској стратегији, али и на теорији Макиндеровог Великог светског острва. Приступ ка схватању поморског значаја иде у правцу „признавања” Британске империје као „велике препреке” при оваквом приступу, с обзиром на то да Британија поседује велике колонијалне поседе. Евентуално „грабљење” неких мањих држава у „поморском или ванкопненом подручју” било би равно нападу на „домовински териториј” Британске империје или неке од колонијалних сила. Једина панобласт која би се стога „могла одржати без поседовања „надмоћне поморске силе” је панобласт која би била комбинација великог копненог подручја Русије и Индије. Немачка и према Макиндеровој теорији дели „Срце континента” са Русијом, а „супротно” Русији, има и квалитетнији приступ мору, те може постати јача поморска сила. Стога, овладавање Русијом „обезбедило” би Немачкој да контролише „Срце континента”, а потом, по Макиндеру, „унутрашњи, ивични лук” (од Камчатке, Кореје, северне Кине, Индије, југозападне Азије, Блиског истока, Кавказа, централне Европе и делова северозападне Русије, источно од Ст. Петербурга). Тиме би се обезбедила надмоћ над Британском империјом и Јапаном по питању „поморске силе”. У коначном, обезбедила би се и супремација по Макиндеровој класификацији над „спољним светским ивичним луком” (у који спадају све друге географске светске области). Уз ове базне елементе настале на Хаусхоферовим основама геополитике налазе се и „помоћни

планови” вероватно засновани на компилацији више фактора, светских односа, вештине дипломатије, економске, војне и идеолошке моћи, као и самих геополитичких и историјских услова. Хаусхофер је имао своје непосредне контакте са Хитлером и директан утицај на његове ставове у делу „Mein Kampf”, али и на његово целокупно политичко деловање. Посебно, Рудолф Хес је био под јаким утицајем Хаусхофера као његов ађутант у току Хаусхоферове војне и ратничке каријере, а потом и као близак сарадник и пријатељ. Хаусхоферов утицај је сигурно био огроман у општем смислу по геополитику, у научном смислу, али и у „специфичном, историјско-инструменталном” смислу настанка немачког нацистичког покрета.⁸

„Ниједна одлука од оних које сам морао да донесем у току рата није била тежа него да нападнем Русију... Нисмо имали избора, морали смо по сваку цену да избацимо руски елемент са мапе европске равнотеже... Следећи разлог био је то што су сировине које су Руси задржавали биле за нас суштински важне... Рат са Русијом постао је неизбежан, шта год да смо радили, и одложити га значило би само да касније морамо да се боримо под неповољнијим условима.”⁹

СПАЈКМЕНОВА КОМПИЛАЦИЈА

Спајкмен је искористио Макиндерову теорију као основу за свој модификовани прилаз геополитичким питањима, првенствено САД у глобалним односима¹⁰. Његова дела и критике настала су у предвечерје и у току Другог светског рата, те су дала озбиљне смернице америчкој спољној политици како за време Другог светског рата тако и за послератни период. Базна утемељеност Спајкменове геополитичке теорије јесте да географски основ има предност у дефинисању геополитичких теорија нација, односно да има примат над осталим карактеристикама државе и нације по питању своје позиције у међународним односима. Прихватио је Макиндерову теорију о „кључној, централној позицији Евроазије”, односно „средишњег дела

⁸ Видети: М. Е. Ерл, *Творци модерне стратегије*, Војна библиотека класици, Војно дело, Београд, 1952, стр. 424-436.

⁹ А. Хитлер, *Политички тестамент*, забележио Мартин Борман, *Metaphysica*, Београд, 2009, стр. 61-63.

¹⁰ J. N. Spykman, *America's Strategy in World Politics, The United States and the Balance of Power, With a New Instructions by Francis P. Sempa*, Second paperback printing, Transaction Publishers, New Brunswick and London, 2008.; J. N. Spykman, *The Social Theory Of Georg Simmel, With a New Instructions by David Frisby*, Third printing, Transaction Publishers, New Brunswick and London, 2009.

континента, Срца континента”, по Спајкмену „Хартленда” као „осовине” копнене светске масе. Генерално, у свом приступу је употребио значајни допринос Маханове геополитичке „поморске стратегије”, којим се прави јасна диференцијација у геополитичком приступу према двома глобалним категоријама „Мора и Копна”. Базирано на овим компилацијама, Спајкмен је сачинио „релације”, прихватио Макиндерову студију и приступ Махана по „питањима поморске и копнене силе” на глобалном нивоу. У свом приступу, „унутрашњост или Срце континента” је сматрао основом, главним потенцијалним местом за успостављање моћи „светске империје”, односно доминације. У складу са Макиндеровом теоријом, обалска подручја Европе, Азије, Блиског и Далеког истока која су се граничила са „Срцем континента” сматрана су као „унутрашњи полумесец”, а остала копнена подручја и удаљена приобална подручја, као Велика Британија, Јапан, Аустралија, Северна и Јужна Америка, сматрана су као „спољни полумесец”. Суштински, Спајкмен је прихватио Макиндеров концепт „Срца континента”, али је у својој критици сматрао да је Макиндер „преценио” укупан „потенцијал моћи” овог подручја. Према Спајкмену, кључни регион „светске геополитике” није Макиндерово „Срце континента”, већ више обалска подручја која се граниче са „Срцем континента”, која је Макиндер називао „унутрашњим или ободним полумесецом”. У свом делу „Географија мира” (*The Geography of Peace*), он је ово подручје „преименовао” у „Римленд”. Римленд је евроазијска копнена маса која може бити сматрана подручјем које се налази „између Срца континента” и ободних, периферних мора. Улога овог подручја је да буде „велика тампон зона”, гранична зона између „поморских и копнених сила”. Сагледавајући обе димензије, ово подручје мора имати „капацитет” да заштити себе и са копна и са мора. Подручје Римленда, према Спајкмену, укључује земље западне Европе, Блиског истока, југозападне Азије, Кине и Далеког истока. Све набројане земље, заједно са приобалним земљама као што су Велика Британија и Јапан, поседују огроман људски и индустријски потенцијал. Тај потенцијал је већи него потенцијал „Срца континента”, на коме је инсистирао Макиндер. Врло је значајно да Спајкмен чињенично доказује, у историјском контексту, да су три последња „глобална” сукоба покренута управо из Римленда – Наполеон, Цар Вилхелм у Првом светском рату и Хитлер у Другом светском рату. Све ове земље из зоне Римленда имале су аспирацију за доминацијом на глобалном нивоу и чињеница је да су исто тако „покушај” те доминације настојале да постигну управо према дефинисаној Макиндровој теорији, „доминацијом над Срцем континента”. Са друге стране, у свим случајевима ове снаге су

поражене коалицијом снага из Хартленда, приобалских држава и у последња два случаја уз помоћ Северне Америке. Спајкменова и Макиндрова теорија имају своје подударности у основи, иако је доста теоретичара сматрало да је Спајкмен водећи критичар Макиндрове теорије. У овом контексту се мора истаћи „повезаност” и наслеђе Спајкменове теорије из чувеног Махановог приступа кроз „поморску стратегију”, којом се по први пут уобличавају геополитичка гледишта САД као поморске силе и даје се општа класификација, груба подела у геополитичком приступу појмовима „Мора и Копна”.¹¹

Спајкмен и Макиндер потврђују гледишта САД и УК (као и Махан САД-а), са одређеним разликама. Разлике се односе више на „димензије различитости” поседовања геополитичког потенцијала „моћи” у одређеним светским геополитичким подручјима. Но, битно је да су обојица, геополитичка подручја која су могла да угрозе „безбедност САД и УК” проналазили у евроазијском подручју, односно евроазијској копненој маси. Подударни су њихови ставови да би „дисбаланс” у односу снага у овом подручју имао директне импликације по УК и САД. Према Спајкмену, велика опасност по САД би била „евентуална могућност” да једна јака копнена сила доминира подручјем „римлендовог региона” евроазијске копнене масе. Овом формулацијом Спајкмен је модификовао чувену Макиндрову кованицу о „контроли Срца континента” у своје тумачење „да онај ко контролише Римленд контролише Евроазију, а онај ко контролише Евроазију контролише судбину целог света”. Подударност две теорије, Спајкмана и Макиндера, видимо и у „предвиђањима” нарастања СССР-а, као глобалне силе после Другог светског рата. Макиндер је теоријом Хартленда врло прецизно одредио позицију СССР-а, а са друге стране Спајкмен је „предвидео” да ће „централни сукоб” две суперсиле бити у подручју Римленда у западној Европи, на Блиском и Далеком истоку. САД су управо на оба ова концепта базирале и своју хладноратовску политику и геополитичке односе после Другог светског рата. Прва улога ових теорија била је у „сузбијању и задржавању” експанзије СССР-а из подручја Хартленда, те потом „потискивања” што више ка центру Хартленда, унутар граница СССР-а, а што је у крајњем резултовало и распадом СССР-а. САД су у овом смислу окупиле широку коалицију снага, углавном из подручја Римленда, и то најјачих копнених снага, као и приобалних сила УК и Јапана.

11

Видети:

www.unc.edu/depts/diplomat/item/2006/0406/semp/sempa_spykman.html,
American Diplomacy Foreign Service Despatches and Periodic Reports on U.S. Foreign Policy, Spykman`s World, by Francis P. Sempa.

ШМИТОВ НОМОС

Шмитов геополитички приступ заснован је на конзервативном приступу, са основним политичким идејама базираним на Платоновом и Аристотеловом учењу, као и потом средњевековном Хобсовом филозофском поимању, у односу на које је поставио своје тумачење да је „ауторитарна држава мотивисана искључиво могућностима моралног мира, тј. добровољног консензуса међу супротним вредносним становиштима”. Своју теоријску заснованост базира на поимању и прихватању вредности старих средњевековних немачких и средњоевропских схватања појма „нације и националне државе”, те конфронтацији наведеног конзервативног поимања у односу на либералну концепцију засновану на људским правима и слободама¹². Шмит је заступник становишта да „сваки народ има право на културну сувереност, очување свог духовног, историјског и политичког идентитета”, а исто тако повезује овакав политички однос и простор. По основу наведеног односа је извео концепцију *номоса*, као нешто организовано и у уобличеној форми простора. У овом смислу, овај специфични појам је сличан Рацеловом поимању *рељефа*, као и поимању *места развоја*, од стране Савицког. Шмит развија геополитички приступ на основу кога конфронтира теоретске геополитичке концепције приступа цивилизација Копна и Мора, а истиче „неспојивост и непријатељство” ове две цивилизације по основу анализе како се манифестују ова два конфронтирана система са правног и етичког аспекта. Развија и геополитичку теорију о великом простору (*Grossraum*), којом појашњава природну тежњу „развоја држава” ка што већим територијалним поседима, коју тумачи са аспекта „геополитичког закона”. Исто подразумева тренд индивидуалног, културног, техничког, економског, друштвеног, државног, али и ширег континенталног кретања у овом инструменталном смеру развоја, а, у крајњем, у функцији општег кретања „људског духа ка универзализму”. Овакав обједињени и велики простор, према његовом мишљењу, прелази границе „обичних држава”, с обзиром на то да се на овакав начин испољава нужност будућих геополитичких трендова. У суштинском смислу, Шмит инструментализује и предвиђа конфронтацију на геополитичкој основи два велика, кључна, геополитичка простора, англосаксонског и континентално-европског, евроазијског. Англосаксонски геополитички простор предводе Енглеска и САД, а континентални простор европске и азијске силе. У овом контексту, према његовом мишљењу, води се и биће вођена на таласократским и телуристичким становиштима „планетарна битка”,

¹² Ж. Гоф, *Да ли је Европа створена у средњем веку?*, Цлио, Београд, 2010.

односно геополитички конфликт копнене силе (копна) и поморске силе (мора), предвођен својим геополитичким носиоцима. Суштина сучељности копна *Behomont*: телурократије, копнене силе и мора *Leviatan*: таласократије, поморске силе, заснива се код Шмита на закључцима који су изведени из његове књиге Планетарна напетост између Истока и Запада и сучељност копна и мора, а која подразумева међусобну неспојивост и непријатељство ове две супротстављене цивилизације.¹³

ДУГИНОВА ПРОМЕЊИВА ДИМЕНЗИЈА МЕСТО РАЗВОЈА

Геополитички приступ Дугина (Александар Дугин) има основ у дефинисању геополитике са просторног, непромењивог, постојаног прилаза и промењивог, динамичког дела, односно саме историје. У том контексту истиче значај израза „место развоја” који је дао руски географ Петар Савицки. Развојем социологије и политичке географије Рацел, Кјелен и други, почели су са „посвећивањем” пажње простору на коме се дешавају одређени догађаји, док је до тог времена „предметом бављења” западноевропске друштвене науке била „промењива димензија место развоја”, односно историја. Макиндрова теорија, издвајањем „Копна и Мора” као примарних „облика простора” постаје основ геополитичком приступу „простору”, уз додатне теорије „простора” руских геополитичара, формулисањем „концепције шуме и степе”. Димензијама, обрасцима, „парадигмама”¹⁴ простора тражени су и одговарајући „обрасци” времена. Ови обрасци, у односу на друштвене системе, дефинисани су кроз три модела: традиционално-премодерно, преиндустријско-аграрно, потом модерно, индустријско друштвено уређење и постмодерно, постиндустријско, информационо друштвено уређење, друштво. Дугин је своју геополитику представио „Базном просторно-временском картом XXI века”, са две супротстављене цивилизације, „цивилизација мора, атлантизам и цивилизација копна, евроазијство”. Цивилизацију мора, атлантизам представљају САД са својим државним, националним интересима у димензији модерног, савременог друштва, индустријског економског уређења које је владало на размеђу XX/XXI века. Атлантизам је

¹³ Видети: П. М. Галогаж, *Геополитика*, Гало Газа д.о.о., Сремска Каменица, 2007, стр. 38-43.

¹⁴ Парадигма (грч. *paradeigma*), пример за углед, узор, узорак; образац; грам. образац мењања; модел за ликовне уметнике. Видети: М. Вујаклија, *Лексикон страних речи и израза*, Просвета, Београд, 1980, стр. 669.

заснован на традиционалним западним вредностима и протестантизму¹⁵ у оквиру парадигме премодерног друштвеног, традиционалног, аграрног уређења и на пројекцији светске империје, доктрине глобализације¹⁶, једнополарног света и светске владе¹⁷ у димензији, парадигми постмодерног, постиндустријског-информационог, постсавременог друштвеног уређења. Цивилизација копна, евроазијство, предвођено Русијом у димензији парадигми премодерне, заснива се на карактеристикама традиционалног друштва, аграрног друштвено економског уређења. Евроазијство има корене у традиционалним вероисповестима, народним обичајима и културама на просторима Евроазије. У димензији парадигми постмодерне, евроазијство (Русија - цивилизација Копна) геополитику заснива на постојању неколико светских империја, распоређених на великим просторима и у условима постојања вишеполарног света. У свакој димензији постоји низ интеракција између ова два пола, међудимензионалних интеракција између одређених примарних

¹⁵ „Протестантско стављање тежишта на индивидуалну савест и дужност појединаца да уче божје истине из Библије произвело је одређење Американаца за индивидуализам, једнакост, право на слободу религије и мишљења. Протестантизам је наглашавао радну етику и одговорност појединца за свој успех или неуспех у животу. У складу са конгрегационистичким обликом организације цркве, протестантизам је био опозиционо настројен према хијерархији и отворен за увођење сличних демократских облика у сферу власти. Он је такође промовисао моралистичке напоре да се реформише друштво и да се обезбеди мир и правда код куће и у свету”. С. Хантингтон, *Амерички идентитет, Проблем дезинтеграције Америке*, ЦИД, Подгорица, 2008, стр. 78.

¹⁶ Г. Т. Поповић, *Криза глобализације и/или глобализација кризе*, Бесједа, Бања Лука, Арс либри, Београд, 2003.

¹⁷ „Присталице светске владе нуде различите разлоге зашто је она идеал политичке организације. Неки су негативно мотивисани и светску владу виде као оно дефинитивно решење за старе и нове људске проблеме као што су рат и развој оружја масовног уништења, глобално сиромаштво и неједнакости, и еколошка деградација. Нешто позитивнији подржавају светску владу као одговарајући одраз јединства космоса, вођену умом или Богом. Заступници ове идеје се такође и историјски разликују у својим мишљењима о томе какав облик треба да поприми ова светска влада. Док су се средњовековни мислиоци залагали за светску владу, под једним монархом или императором који би поседовао врховни ауторитет над свим осталим нижим владарима, модерни браниоци ове идеје, начелно, не предлажу темељно разарање система суверених држава, већ увођење додатне иновације у глобалној институционалној структури како би човечанство приближили светском федерализму или космополитској демократији.” П. Бојанић, Ј. Бабић, *Светска власт*, Службени гласник, Београд, 2009, стр. 81.

специфичности или геополитичких активности, намера у сврху постизања „геополитичких циљева” постмодерне. Интеракције су обостране или једностране. Интензитет је различит, а у тадашњим условима, према мишљењу аутора, јачи интензитет у обостраним интеракцијама има атлантизам. Констатује се традиционалан сукоб, обострана интеракција у премодерном традиционалном друштву аграрног уређења, између „традиционалних” западних вредности и протестантизма и традиционалних вероисповести и народних вредности на простору Евроазије. Државни, национални интереси САД и из перспективе савременог друштва индустријског уређења „парадигме модерне” има непосредни и континуирани утицај на традиционалне народне вредности и вероисповести народа Евроазије. Исто тако, снажан утицај у димензији постмодерне, постиндустријског-информационог друштва, атлантизам једносмерно врши са позиције доктрине глобализма на традиционалне вредности традиционалних друштава и народа Евроазије. Наведени утицај се врши путем савремених глобалних комуникационих умрежених система, како комуникације¹⁸ тако и за инструментализацију западних вредности, културе, идеала. Суштина и сврха приступа је „атомизација друштва и народа”, као и непосредни утицај на појединца као крајњи досег доктрине глобализације. Државни, национални интереси са позиције модернизма имају обострани интеракцијски однос ка постмодерном евроазијском виђењу глобалног света (неколико великих империја на великим просторима вишеполарног света), као и међусобне интеракције, односно у димензији постмодерне. Наиме, атлантизам (цивилизација Мора) са визијом светске империје, једнополарног света и светске владе, супротстављен је постмодерној визији евроазијства (цивилизација Копна) са визијом неколико светских империја на великим просторима вишеполарног света. Постоје различити

¹⁸ „У постиндустријском теоретском сегменту се, поред повећања значаја образовања, и експанзија масовних комуникација узима као један од основних параметара нове друштвене форме, при чему се ове појаве доводе у везу, односно, посматрају се у свом узајамном дејству... У информатичком друштву долази до стварања и масовне дистрибуције велике количине различитих информација, што је резултат наглог развоја свих области друштвеног живота... намеће се закључак, да се обиљем информација скреће пажња са фундаменталних чињеница на маргиналне, односно са суштине на феномен. Такође, уочљиво је да се масовни медији све више специјализују за уско одређену област. Међутим, такав приступ, с друге стране, може довести до губљења аутентичности и изворности информација и одвести их у саму своју супротност.” Г. Т. Поповић, *Информатичко доба и информациони рат*, Бесједа, Бања Лука, 2005, стр. 43-44.

механизми који су у функцији инструментализације атлантизма и цивилизације мора. То су, пре свега, глобалистички фондови¹⁹, невладине организације, углавном за заштиту људских права, уз прећутну сагласност или чак и саму помоћ америчке државе, путем одређених неслужбених форми. Глобални напори атлантицизма иду у смеру крајње десуверенизације држава, установљавања једнополарног света на доктрини глобализације, али са двоструким приступом. Један је приступ на основи „индивидуалних” националних интереса САД, а други путем „наднационалних”, ширих инструментарија, глобалних и регионалних конгломерата, корпоративног деловања, у разним областима, економској, безбедносној, генерално политичкој. Врло је изражена константа у приступу „цивилизације Мора”, а то је заокруживање Евроазије, Срца континента (Ирак, Блиски исток, Кавказ, југоисточна Европа - посебно бивша Југославија, а потом Србија). Груба Дугинова подела парадигми премодерна-модерна-постмодерна даје преглед стања у коме се налазила западна Европа у последњих две хиљаде година или културе које су са њоме „повезане”, настале колонизацијом у северној и јужној Америци, а у „мањој мери” Африке и тихоокеанског простора. Иако је у овом процесу било периода значајних одступања, „телос”²⁰ Запада је ишао овим смером. Модерна²¹ је настала у западној Европи, свој смисао је добила настанком Новог доба, што је представљало „смену” традиционалног друштва. Био је то „алтернативни концепт” који је развио систем критеријума у коме су „наука, технички развој, рационализам, критицизам и индивидуализам” заменили „теологију, колективност,

¹⁹ С. М. Correa, N. Kumar, *Protecting Foreign Investment*, Zed Books London-New York, 2003.

²⁰ Телос (грч. *телос*, циљ) сврховитост. Види: М. Вујаклија, *Лексикон страних речи и израза*, Просвета, Београд, 1980, стр. 876.

²¹ „У историографском смислу који модерност третира као епоху, модерна се разуме као историјски континуитет који траје од краја тзв. средњовековља (XIV в.), преко ренесансе и реформације (XV-XVI в.), првих грађанских револуција у западној Европи (Низоземска XVI в., Енглеска XVII в.), даљих одлучујућих идеолошко-политичких преокрета у остатку Запада (Амерички рат за независност и Француска револуција XVIII в.), индустријске револуције (XIX в.) и светских ратова (XX в.), све до савремених глобалистичких тенденција, које настоје да произведу приближно сличне економске, политичке и културне токове у свим деловима света. У техничком смислу, *модерно* првенствено обухвата време од XVII до XIX века, док се под *савременошћу* подразумева XX и почетак XXI века”. Н. В. Цветковић, *Социологија*, Факултет безбедности, Службени гласник, Београд, 2009, стр. 154.

веру, догматику, холизам, интуицију и онтологију²² премодерне. На овај начин, одбацивано је све оно што је више хиљада година било „непоречно апсолутно”. Један од основних идентитета модерне, од самог њеног настајања је „либерализам” којим се одбацује „онтологија премодерне”. Руше се „сви темељи” традиционалног друштва и овај процес је на Западу завршен до краја XIX века. Феудални систем је нестао, поткопан и урушаван још од „буржоаске демократије” и даљом победом над сталешким друштвима и монархијама. Поред либералне идеологије постоје и друге „неолибералне”, као што је идеологија „конзервативне револуције”. Ова идеологија је кренула, у почетном периоду, са „неодбацивањем” модерне. Прави представник овог правца у то време је Луј де Бондел, са тврдњом да се „морају афирмисати и божја права” сада, када је француска револуција²³ у праксу и теорију увела појам „људских права”²⁴. Идеологија конзервативних револуционара је ипак своју инструментализацију постигла у неким европским државама око 1920/30-их година. Социјализам и комунизам су повремено схватани као „најнапреднији” облик модерне, настали половином XIX века и засновани на револуционарној демократији и „још снажнијим” обележјима нихилизма²⁵ него у либерализму. У једном историјском контексту оба кључна „идеолошка” смера у

²² Онтологија (грч. *онтос*, *логиа* наука), филозофски, наука о бићу, о ономе што постоји, основна наука, наука о општим својствима ствари. Онтолошки (грч. *он*, *онтос*, *логикос*, који се тиче мишљења), филозофски, који се тиче онтологије или се заснива на њој, онтолошки доказ о бићу или постојању Бога као бескрајног или савршеног бића. М. Вујаклија, *Лексикон страних речи и израза*, Треће допуњено издање, Просвета, Београд, 1980, стр. 633.

²³ „Најзначајнија од свих буржоаских револуција, по свом историјском значењу, резултатима, границама и донетима, јесте француска револуција...Тражење друштвених решења путем револуције највише је било подстакнуто револуционарним искуством и идејама француске буржоаске револуције. Ова револуција је не само један од најважнијих догађаја новије светске историје, него и догађај према коме је створен и сам појам револуције”. И. Кајтез, *Револуционарно насиље-химна слободи или апологија зла*, Факултет безбедности, Службени гласник, 2009, стр. 115.

²⁴ Е. Пусић, *Француска револуција - људска права и политичка демократија након двеста година*, Југословенска академија знаности и уметности, Глобус, Загреб, 1991.

²⁵ Нихилизам (лат. *нихил*, ништа) 1. Филозофско учење које пориче могућност сигурне спознаје и постојање било какве вредности, 2. животни став који одбацује сва устаљена начела или веровања, 3. Историјски покрет за друштвене промене настао у Царској Русији крајем XIX века, близак анархизму и тероризму. Видети: И. Клајн, М. Шипка, *Велики речник страних речи и израза*, Прометеј, Нови Сад, 2008, стр. 835.

модерној, и либерализам и комунизам, били су у одређеном сагласју. Базни основ оваквог „јединства” је била борба против традиционалног друштва премодерне. У одређеној мери, подршку су примали и од конзервативне револуционарне струје. Како је долазило до „успеха” у рутирању и рушењу модерне, тако су се и њихови сукоби интензивирали. Модернизација друштва се крајем XIX и почетком XX века одвијала путем три паралелна смера, путем три идеологије, суштински утопијске. Идеологија националне модернизације (фашизам и одређене модификације), социјалистичка модернизација (марксизам) и идеологија либералне модернизације (англосаксонски капитализам). Заједничко је за све идеологије да су биле оријентисане на досезање „свог врховног стадијума”. Национална модернизација је инструментализацију постигла у формулисању „планетарног раја”, непосредно у национал-социјализму, нацизму. Овде је процес модернизације био „дијалектичко средство” за идејну сврху „вечитог повратка” империје, царства у коме би расна и генетска предодређеност „германског елемента” био „круна и субјект” техничке револуције. Совјетски модел, идеологија социјалистичке модернизације, требало је да свој врхунац постигне у „комунизму”. Овај приступ није се директно везивао за појам империје, иако су тврдили да их обично „непријатељи” критикују за успостављање „црвене империје”. На геополитичкој сцени је остао трећи правац, либерално-демократска идеологија као једини одрживи пројекат модернизације друштва. Овај правац је стигао до своје „врховне фазе” поразивши конкуренте и на овај начин прибавио себи „награду наслеђа модерне”. Значајно је истаћи да је после Другог светског рата настао период „последње фазе” разрешавања односа модерне и традиције, али и односа са елементима који су се „дубоко инфилтрирали у праву” идеологију модерне. Суштина идеолошке борбе за време Хладног рата је управо била у овом последњем. У пракси, био је то сукоб совјетског модерног социјалистичког друштва и капиталистичког модерног индустријског друштва. Резултат ове конфронтације је настанак „постиндустријског-информационог” друштва као логичне последице завршетка процеса „модернизације модерне” и преласка модерне на њен наредни, виши „степен развоја”. Наведени процеси историјског процеса премодерна-модерна-постмодерна, односно пут од традиционалног ка савременом и постмодерном друштву, који је Запад прошао и пролази, сматра се „универзалним путем” за све земље, нације и народе. Западноевропски „телос” се намеће као „универзални телос” у оквиру целог човечанства. Сада се целокупна историја човечанства посматра кроз призму процеса „модернизације и вестернизације”, иако то нису идентични процеси. Модернизација се фокусира на „универзалност” историјског „телоса”,

заснованог на европској историји. Но, очигледно је да се „историја” већине традиционалних друштава на глобалном нивоу не „уклапа” у контекст „европске историје” и на тај начин нити у овакву „телеолошку²⁶ парадигму”. Појам „вестернизације” се може посматрати више у контексту „односа” Запада ка „садржајној, историјској” димензији остатка, већине човечанства. Значи, фокус се у „вестернизацији” усмерава на „оне елементе модернизације”, фрагменте у цивилизацијама у којима се назиру „обележја” европског „телоса”, засновано на западној телеологији.²⁷

ХАНТИНГТОНОВ ГЕОЦИВИЛИЗАЦИЈСКИ ПРОБЛЕМ

Према Примакову (Јевгениј Примаков), један од наших савременика, теоретичар геополитике Хантингтон констатује следеће: „...историја се не завршава као код Фукујаме, већ се након завршетка Хладног рата наставља сукобима између седам-осам цивилизација: кинеске, јапанске, индијске, исламске, православне, западне, латиноамеричке, и могуће је, афричке. Конкретизујући ту ситуацију, Хантингтон тврди да је основна светска тенденција постала подела на „Запад и све остале”, а у борби против Запада најагресивнија је постала исламска цивилизација.”²⁸

Хантингтон даје и осврт на Европу у врло значајном контексту. Наиме у геополитичком смислу, сматра да суштина геополитичких односа треба да се фокусира на „односе између цивилизација” и у том смислу даје аргументације са историјског становишта, али и геополитичких и међународних односа. Наиме, Хантингтон заговара интересантну тезу да се свет у новим геополитичким односима савременог XXI века налази у специфичним, по његовом мишљењу „први пут у историји”, условима мултиполарног и мултицивилизацијског односа. Компарацију прави кроз историјске геополитичке пресеке. Наиме, почетак новог доба, који он смешта у

²⁶ Телеологија (грч. *телео*, водим к циљу), филозофско усавршавање, развијање у правцу једног савршенијег стања, органско усавршавање (Хекл). Видети: М. Вујаклија, *Лексикон страних речи и израза*, Просвета, Београд, 1980, стр. 875.

²⁷ Видети: А. Дугин, *Геополитика постмодерне, Доба нових империја, Осврти на геополитику XXI века*, Преводилачка радионица Росић, Никола Пашић, Београд, 2009, стр. 11-31.

²⁸ Видети: Ј. Примаков, *Свет без Русије? Чему води политичка кратковидост*, Факултет безбедности - Универзитет у Београду, Службени гласник, Београд, 2010, стр. 58.

средњи XVI век, око 1500. године, детерминишу два одређења. Долази до формирања мултиполарног међународног система састављеног од националних држава тадашњег Запада, односно западне цивилизације. Носиоци ових међународних геополитичких односа, са основом на националним државама, биле су развијене западне државе Европе, В. Британија, Шпанија, Француска, Прусија и Немачка, те САД као нарастајућа земља Новог света. У овом историјском периоду постоји низ комплексних односа између ових држава унутар саме Западне цивилизације и конфронтација заснованих на индивидуалним, геополитичким интересима, пре свега, по питању примата у колонијалном и империјалном смислу. Други, историјски геополитички пресек по критеријуму односа цивилизација, Хантингтон прави у условима биполарног света, хладноратовског конфликта, а са пресеком у 1960-им годинама. Наведени период је специфичан по кључној геополитичкој детерминанти, конфликтом у геополитичкој равни између глобалних војно-политичких блокова, предвођених САД-ом и СССР-ом. Но, ова је геополитичка димензија имала и снажне субстанцијалне економске, идеолошке, политичке, али и безбедносне мотиве. Рушењем биполарних међународних односа у 1990-им годинама, долази се до новог геополитичког односа, у коме нема примарне одреднице - два глобална војно-политичка блока и блок несврстаних земаља. Долази се до новог фактичког стања да у међународним геополитичким односима националне државе и даље „остају главни” чиниоци, са чак сличним интересима и тежњама. Пре свега, то се, и по мишљењу Хантингтона, односи на тежњу за економском, политичком и безбедносном, односно, „укупној моћи и богатству”, али и аспирацијама ка културолошкој доминацији. Хантингтон налази да се кључно геополитичко груписање држава врши око „седам или осам светских цивилизација”. Неминовни тренд у развоју „незападних” друштава је у сопственом развијању укупне моћи, пре свега, засноване на економској, као предуслову за безбедносну, војну и политичку моћ. Међутим, без обзира на то што се сам потенцијал будућег геополитичког конфликта смешта у раван цивилизацијског конфликта, Хантингтон потврђује основни потенцијал државног интервенционизма у форми индивидуалног или групног обједињавања „групе држава”. Нови феномен се јавља као последица распада сукобљених идеологија, а на ово „идеолошко” доктринарно место долази обједињавање заједничких култура, као што је то показао пример у Европи. То је уједињење две Немачке, иначе јединствени културолошки идентитет, који је у претходном полувековном периоду

био идеолошки подељен простор у географском, државном и идеолошком смислу.²⁹ Незападне цивилизације бележе своју експанзију у економском, демографском и културолошком, а тиме и у укупном геополитичком потенцијалу.

ЗАКЉУЧАК

Кроз представљени приступ покушали смо да дамо један од углова посматрања проблема геополитике, примењене на нашем простору, те Европе и примарно Евроазије. Наравно, ово такође треба посматрати и у глобалним оквирима. Оправданост оваквог приступа је неспорна. Наиме, можемо видети да је константа у приступу давање „филозофско-моралне” подлоге за праксу. Концептуализација теоретских приступа је зато била значајна у обликовањима политика и деловања која су се у савременим, посматраним условима инструментално примењивала, базично са простора Европе и фокусирано на овај континентални простор Евроазије и Велике копнене масе света. Наведено има неспорну данашњу примену и значај. Стога, сматрамо да размишљање може бити корисно у разматрању регионалних и, наравно, ширих питања. Простор југоисточне Европе посебно, генерални национални приступи у овако сада установљеним националним просторима имају своју специфичност и у проматраним оквирима.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Бојанић П., Бабић Ј., *Светска власт*, Службени гласник, Београд, 2009.
2. Вујаклија М., *Лексикон страних речи и израза*, Просвета, Београд, 1980.
3. Галогожа П. М., *Геополитика*, Гало Газа д.о.о., Сремска Каменица, 2007.
4. Дугин А., *Геополитика постмодерне, Доба нових империја, Осврти на геополитику XXI века*, Преводилачка радионица Русић, Никола Пашић, Београд, 2009.

²⁹ Видети: С. Хантингтон, *Сукоб цивилизација и преобликовање светског поретка*, ЦИД Погорица, Романов, Бањалука, 2000, стр. 19-85.

5. Ерл М. Е., *Творци модерне стратегије*, Војна библиотека класици, Војно дело, Београд.
6. Хитлер А., *Политички тестамент*, забележио Мартин Борман, Metaphysica, Београд, 2009.
7. Кајтез И., *Револуционарно насиље - химна слободи или апологија зла*, Факултет безбедности, Службени гласник, 2009.
8. Клајн И., Шипка М., *Велики речних страних речи и израза*, Прометеј, Нови Сад, 2008.
9. Махан Т. А., *Поморска стратегија*, приредио Бошко Антић, Нови гласник, Год. 10, бр. 6, Београд, 2002.
10. Mahan T. A., *The Major operations in the War of American Independence*, The project Gutenberg Ebook, Ebook,#16602, 2005.
11. Макиндрер Х. Ц., *Демократски идеали и стварност*, Метафизика, Београд, 2009.
12. Поповић Г. Т., *Информатичко доба и информациони рат*, Бесједа, Бања Лука, 2005.
13. Примаков Ј., *Свет без Русије? Чему води политичка кратковидост*, Факултет безбедности, Универзитет у Београду, Службени гласник, Београд, 2010.
14. Spykman, J. N., *America's Strategy in World Politics, The United States and the Balance of Power, With a New Instructions by Francis P. Sempa*, Second paperback printing, Transaction Publishers, New Brunswick and London, 2008.
15. Spykman, J. N., *The Social Theory of Georg Simmel, With a New Instructions by David Frisby*, Third printing, Transaction Publishers, New Brunswick and London, 2009.
16. Хантингтон С., *Амерички идентитет, Проблем дезинтеграције Америке*, ЦИД, Подгорица, 2008.
17. Цветковић Н. В., *Социологија*, Факултет безбедности, Службени гласник, Београд, 2009.
18. www.unc.edu/depts/diplomat/item/2006/0406/sempr/sempr_spykman.html, American Diplomacy Foreign Service Despatches and Periodic Reports on U.S. Foreign Policy, Spykman`s World, by Francis P. Sempa.

ПРЕСЕДАН И ИЗУЗЕТАК У САВРЕМЕНИМ МЕЂУНАРОДНИМ ОДНОСИМА²

Сажетак: Настојећи да задржи доминацију у светском поретку након Хладног рата, САД и њихова полука моћи НАТО, унилатерално или уз мандат Савета безбедности УН, предузимају војне нападе на самосталне и независне државе и остваривање сопствених интереса маскирају борбом за светски мир и безбедност. С правног аспекта, сваки од тих сукоба, појединачно посматрано, именује се као преседан или изузетак. Када то учини друга велика сила, као што је то учинила Русија 2008. године интервенцијом у Грузији, онда се такав поступак именује као флагрантно кршење међународног права. Дана 24. фебруара 2022. године Русија је оружано напала Украјину. Тачно месец дана након тог догађаја, 24. марта 2022. године, обележено је 23 године од НАТО агресије на СР Југославију. Основно питање у овом раду јесте – Шта повезује НАТО агресију на СР Југославију 1999. године и оружани напад Русије на Украјину 2022. године? Овај рад јесте научно-истраживачки осврт на последице НАТО агресије на СР Југославију 1999. године. Те последице, примарно, сагледавају се кроз позицију држава у савременим међународним односима које диктирају велике силе. Основни циљ рада јесте да покаже да су себични властити интереси великих сила основни узрок сукоба у међународним односима. Основна хипотеза од које се пошло у раду гласи: Преседан и изузетак у односима међу државама савременог света измислиле су велике силе да би оправдале остварење сопствених интереса на нелегалан и нелегитиман начин у односу на међународно право. Закасне истине о нелегитимности преседана и изузетака предузетих војних интервенција, као и неретроактивност међународног права, прелиминарна су потврда наведене хипотезе.

Кључне речи: НАТО, Србија, Русија, Украјина, велике силе, међународни односи, међународно право, преседан, изузетак.

¹ Редовни професор др Божидар Форца, начелник Катедре безбедности на Факултету за пословне студије и право Универзитета УНИОН-Никола Тесла у Београду, bozidar.forca@fbsp.edu.rs

² Овај рад је писан за традиционалну манифестацију и научни скуп на Факултету за пословне студије и право, поводом сећања на почетак НАТО агресије на СР Југославију, под називом „Да се вечно памти”.

УВОД

Међународни односи се тежишно испољавају као односи међу државама, иако државе нису једини субјекти тих односа. Односи међу државама, принципијелно посматрано, одвијају се као сарадња и сукоб. Сукоб је законитост међународних односа³ и подразумева ометање сукобљених страна. Тежи облик сукоба је борба, у којој се стране међусобно ниште, а најдрастичнији облик јесте оружана борба, која се често поистовећује са појмом рат.⁴

Више од једног века државе покушавају да успоставе колективни систем безбедности у свету који би спречио рат као облик решавања спорова међу државама. Два карактеристична организациона облика те колективне безбедности јесу Друштво народа (1920-1939) и Организација уједињених нација, формирана 1945. године. И поред свих настојања УН да се спречи рат, то не успева, пре свега због понашања великих сила. Тако, Ноам Чомски тврди да „међународно право важи онолико колико дозволе велике силе”⁵.

Велике силе, пре свега САД и СССР, у периоду Хладног рата нису се међусобно директно сукобиле, али су биле директно и индиректно умешане у бројне ратове тог периода. Након Хладног рата, после распада Варшавског уговора и СССР-а, САД настоје да успоставе униполарни светски поредак и властиту хегемонију, при чему су директно умешане у бројне сукобе, по моделу преседана или изузетка, кад је међународно право у питању.

Преседан у међународном праву нема негативну конотацију, односно подразумева ситуацију која до тада није била позната и која се, од тог случаја, примењује⁶. С друге стране, изузетак, како каже наш уважени правник Миленко Крећа, настаје када немате „оправдани разлог” за неку акцију⁷.

Од краја Хладног рата бројни су преседани и изузеци у ангажовању великих сила, који су почели ратом у Заливу (Пустињска

³ Шире видети у: Б. Форца, *Војни фактор међународних односа и његов утицај на развој Војске Југославије*, Докторска дисертација, Војна академија, Београд, 2003.

⁴ Б. Форца, *Системи безбедности*, Факултет за пословне студије и право, Београд, 2021.

⁵ N. Chomsky, *Novi militaristički humanizam – Poruke Kosova*, Adamić, Rijeka, 2003, str. 77-127.

⁶ Видети: <https://amarilisonline.com/glossary/presedan-znacenje/>, 21.04.2022.

⁷ *Liber Amicorum prof. dr Milenko Kreća*, Udruženje za međunarodno krivično право, Tara, 2020.

олуја, 1991), а досегли су до оружане интервенције Русије у Украјини 2022. године. Ти сукоби јесу предмет овог рада.

Основно питање од ког се пошло у истраживању гласи: Шта повезује НАТО агресију на СР Југославију 1999. године и војну интервенцију Русије на Украјину 2022. године?

Основна хипотеза која је доказивана у овом раду гласи: Преседан и изузетак у односима међу државама савременог света измислиле су велике силе да би оправдале остварење сопствених интереса на нелегалан и нелегитиман начин у односу на међународно право.

У доказивању наведене хипотезе примењене су познате научне методе, тежишно студија случаја.

СУКОБ УНИПОЛАРНОСТИ И МУЛТИПОЛАРНОСТИ ПОСЛЕ ХЛАДНОГ РАТА

Уз изражене антагонизме међу велесилама и блоковима (Хладни рат), према мишљењу аналитичара, период биполаризма, ипак, био је доба стабилности. Ту тврдњу заснивају на три битне одреднице тог периода, и то: (1) предвидивост; (2) утврђени механизми, (3) стабилност. Наиме, могло се (1) предвидети како ће реаговати једна страна на „потезе” друге стране, а што се реализовало устаљеним механизмима у међународној заједници (2), а то све је, пак, доводило до својеврсне равнотеже – стабилности односа (3).⁸

У смислу потврде наведеног, Џефри Бергнер истиче да је свет „концептуално био једноставан да се разуме”, закључујући: „Ниједна трећа земља није могла, сама по себи, да поремети баланс против било које од завађених страна: комбинација самодовољности у виталним природним богатствима, релативна географска изолованост, политичка стабилност и надмоћна нуклеарна сила, пружали су свакој суперсили одређени степен заштите пред променљивостима савезништва које су обележиле токове светске историје”.⁹

Крај Хладног рата довео је до интеграционих и дезинтеграционих процеса у Европи. Кључни интеграциони процеси јесу: уједињење Немачке (1991), формирање и ширење Европске уније (1992-) и опстанак и ширење НАТО (1992-). С друга стране, кључни

⁸ Предраг Симић, ТВ емисија „Крај миленијума”, РТС, 28.05.1998.

⁹ Jeffrey Bergner, *Нови светски поредак*, Белетра, Београд, 1994, стр. 14.

дезинтеграциони процеси јесу: распуштање Варшавског уговора, распад СССР-а, раздруживање Чехословачке и распад СФР Југославије.¹⁰

Униполарност

У литератури конвергирају ставови о почецима хегемонистичких тенденција САД. Сматра се да је „амерички експанзионизам”, односно три покушаја стварања „новог светског поретка” у 20. веку, почео у доба председника В. Вилсона,¹¹ након Првог светског рата, да се „утишао” у доба „велике кризе” тридесетих година, поново појавио у доба председника Рузвелта (у току Другог светског рата) и од тада непрекидно траје, те да врхунац достиже након распада СССР-а¹². При томе, различити су аспекти вредновања тог експанзионизма.

Професор др Смиља Аврамов, анализирајући три „америчке победе” (Први и Други светски и тзв. хладни рат), тврди: „Несумњиво је да је у политици Вилсона и Рузвелта било хегемонистичких амбиција, али су та два државника била свесна да хегемонизам на светском тржишту идеја мора бити заоденут моралним начелима. У Бушевој политици, насупротив томе, тријумфовала је гола сила...”.¹³ Позицију САД, након престанка Хладног рата и њихову тежњу за доминацијом, С. Аврамов квалификује на следећи начин: „Доминантна категорија Бушевог концепта „новог светског поретка” остаје сила, као што је била у доба хладног рата; само уместо равнотеже силе, на релацији Исток – Запад појављује се САД као суперега, у смислу захтева за апсолутном супремацијом, неприкосновеним ауторитетом на међународној сцени, без икаквог ослонаца на правне или моралне норме.

¹⁰ Б. Форца, *Системи безбедности*, оп.цит.

¹¹ „Ако не желимо да се економски угушимо, ми морамо наћи наш пут и наше место у великој светској међународној размени ...несавладива енергија нације мора бити ослобођена да би се омогућило трговинско освајање света” (председник САД Вудро Вилсон (у) Клер, Мичел; *Рат коме нема краја*; ВИЗ, Београд, 1975, стр. 32.)

¹² Проф. др Смиља Аврамов сматра да је синтагму „нови светски поредак”, као синоним за победу САД у „хладном рату” која је извојевана посредством америчког лидерства, први употребио амерички председник Џорџ Буш (старији), наводећи податак да је тај термин у току рата у Персијском заливу, председник Буш употребио 42 пута. (С. Аврамов, *Постхеројски рат запада против Југославије*, ИДИ, Ветерник, 1997, стр. 47).

¹³ Исто, стр. 53.

У политици Бушове и Клинтонове администрације, колективно кажњавање недужног народа у виду тзв. санкција, застрашивање и претње, представљају стратегију глобалне хегемоније”.¹⁴ Теоријску претпоставку или основу „новог светског поретка” са доминацијом једне силе – САД, С. Аврамов приписује првенствено делима Френсиса Фукујаме, који сматра да је човечанство достигло свој врхунац развоја у либералној демократији капиталистичког света у „најдемократскијој земљи” – САД, што поменути аутор сматра „крајем историје” (крај идеолошке борбе, а не крај историјских догађаја, прим. С. А.).¹⁵

Чињеница је да се у свим стратегијама националне безбедности САД, од Роналда Регана (1987) до Доналда Трампа (2017)¹⁶, као један од националних циљева појављује владавина (лидерство) светом. На крају Хладног рата, у Уводнику стратегије из 1991. године, председник Џорџ Буш (старији) поручује: „Нови светски поредак није чињеница; то је тежња и прилика. Имамо изванредну могућност у којој су неколико генерација уживале да изграде нови међународни систем у складу са нашим вредностима и идеалима, док се стари обрасци и извесности руше околу. За Америку не може бити повлачења од светских проблема. Унутар шире заједнице нација јасно видимо своју улогу. Морамо не само да заштитимо наше грађане и своје интересе, већ и да помогнемо у стварању новог света у коме наше основне вредности не само да опстају већ и цветају. Морамо радити са другима, али морамо бити и лидери”¹⁷.

Да би владала светом Америка је морала да има основне полуге моћи – политичку, економску и војну. Поред недвосмислено првог места у светској економији, а зарад увећања војне моћи, САД су успеле да одрже НАТО, као политичко-војни одбрамбени савез формиран у складу с чланом 51 Повеље УН. Тако, економска и војна моћ дају политички утицај.

Прихватајући чињеницу да владање светом не могу да остваре сами, САД након Хладног рата остварују свој утицај у УН и успевају да

¹⁴ Исто.

¹⁵ Исто, стр. 69-73.

¹⁶ У наведеном периоду од 40 година, САД су донеле 17 докумената под називом Стратегија националне безбедности. Видети у: Б. Форца, *Теоријски и упоредни аспект компарације стратегије националне безбедности Републике Србије*, Национална монографија, Факултет за пословне студије и право, Београд, 2022.

¹⁷ *National Security Strategy of the USA*, The White House, August 1, 1991, Washington, Preface.

одрже НАТО, као полугу сопствене моћи. Иако је формиран као одбрамбени савез, нови парадокс након краја Хладног рата је да се НАТО ипак у пракси појављује као регионални аранжман у смислу Главе VIII Повеље УН. Без обзира на мишљење једне групе аутора да се НАТО не може сматрати регионалном организацијом у смислу Главе VIII, пракса је, чини се, демантовала ово теоријско становиште, јер је Резолуцијом 787 Савета безбедности УН, НАТО доведен у позицију регионалне организације.

Прецизније говорећи, четири су операције на простору бивше Југославије у којима је НАТО учествовао у погледу мера примене одлука Савета безбедности, што ће рећи, на основу члана 53. Ради се о следећим операцијама: *Maritime Monitor*, *Sharp Guard*, *Deny Flight* и *Close Air Support*¹⁸. Насупрот овој тези, као веома важан чин у изучавању односа Савета безбедности и регионалних организација представља усвајање Новог стратегијског концепта НАТО у жеку сукоба на Косову и Метохији 1999. године. Новина коју доноси овај документ садржана је у формулацији да „од пада Берлинског зида и расформирања Варшавског пакта, НАТО нема само задатак самоодбране, већ и обезбеђивања глобалне безбедности од тероризма, организованог криминала, препрека у протоку виталних ресурса и неограниченог кретања великог броја људи, итд.”¹⁹ Овим документом се НАТО потврдио не само као организација заједничке одбране, већ даље проширио простор деловања изван Главе VIII у складу са изазовима са којима су се суочавале чланице НАТО од краја Хладног рата, а нарочито након 11. септембра 2001. године и познатих терористичких напада на Њујорк и Вашингтон²⁰.

Поред очувања и ширења НАТО, САД су посебно ангажоване на успостави сопствених база широм света. Према једном извору, Министарство обране САД је још 1989. године утврдило да „пројекција моћи” САД захтева „даље размештање” снага. У лето 1990. године избио је Заливски рат, па је порастао број америчких снага на Блиском истоку. Независно од Хладног рата, главни геополитички циљ САД на Блиском истоку био је и остао надзор над том регијом ради извора нафте. Дакле, САД су и након Хладног рата задржале већину база у

¹⁸ В. Атељевић, *Међународно организовање и безбедносна институционализација Европске уније*, Докторска дисертација, Факултет политичких наука, Београд, 2016.

¹⁹ Исто.

²⁰ Б. Форца, *Однос Европске уније према међународним организацијама и великим силама*, Факултет за пословне студије и право, Београд, 2022, стр. 6.

иностранству због глобалних интереса²¹. Према истом извору, „Резултат је глобални систем база од Азора до Пацифика. Према извештајима Пентагона, САД су до 2007. године склопиле уговоре о базама са 93 државе. Према подацима невладине иницијативе *No Bases Coalition*, у свету је 2009. године било отприлике 1.000 страних војних база, од чега је око 740 припадало САД-у. Од тога је 81 америчка база била у Немачкој, а 37 у Јапану. Према подацима Министарства обране САД, 2010. године је у свету било укупно 611 америчких база”²². Према речима професора Давида Винеа на Америчком универзитету у Вашингтону, САД у свету данас имају око 800 база, а број војника варира и креће се од 150.000 до 200.000²³.

Ширење НАТО отпочело је 1999. године пријемом Мађарске, Чешке и Пољске. Већ 2004. године, НАТО се проширује на наредних седам држава: Румунија, Бугарска, Естонија, Летонија, Литванија, Словачка и Словенија. Од тада до данас, НАТО се проширио 2009. године на Албанију и Хрватску, 2017. године на Црну Гору и 2020. године на Северну Македонију. Тако је, од 12 чланица приликом формирања 1949. године, НАТО до 2022. године нарастао на 30 држава (Слика 1) чланица²⁴.

Слика 1. Ширење НАТО од 1998. до 2022. године

Мултиполарност

²¹ И. Киндер, *Континуитет и промјене у кориштењу војних база у свијету*, Полемос, бр. 16, 2013, стр. 72.

²² Исто, стр. 76.

²³ <https://balkans.aljazeera.net/teme/2021/4/17/americko-vojno-rasporedivanje-sirom-svijeta-gdje-kako-zasto-i-po-koju-cijenu>, 15.04.2022.

²⁴ Видети шире у: Б. Форца, *Системи безбедности*, оп. цит.

Мултиполарност, у суштини, подразумева настојање појединих држава и коалиција за стварањем више центара моћи у међународној заједници, који би равноправно утицали на међународне односе. Бергнер је као силе 21. века видео Немачку, Јапан и САД.²⁵ Ричард Роузкренс је сматрао да ће пет великих центара моћи контролисати међународне односе и то: САД, Русија, Европска унија, Јапан и Кина²⁶. Проф. др Ранко Петковић пројектује својеврсну генезу утицаја у међународним односима, и то: униполаризам (САД) прераста у триполаризам (САД, Немачка, Јапан), што сматра да је и сада у униполаризму присутно; триполаризам прераста у пентагонализам (САД, Немачка, Јапан, Кина и Русија). Сматрајући да, поред наведених сила на глобалном плану, јача утицај појединих земаља на регионалном плану, проф. др Р. Петковић каже „онда можемо бити близу закључка да је будућност света у мултиполаризму, без обзира на облике и време њеног испољавања и преовлађивања”.²⁷

Професор Мухонг је дао занимљиву визију будуће мултиполарности и то кроз *четири* троугла, који представљају квадрат у целини. *Први* троугао се састоји од САД, Јапана и Кине (одлучујући фактор у Азијско-пацифичком региону); *други* чине Кина, САД и Русија, али у њему билатерални односи Кине и Русије представљају темељ; *трећи* је састављен од САД, Јапана и Европе, али су у њему Јапан и Европа партнери потчињени САД-у; *четврти* троугао чине САД, Русија и Европска унија, у којем се дешавају промене. У том четвртном троуглу неки чланови ЕУ желе да се одвоје од утицаја САД (посебно, Немачка и Француска), а Русија је кључни елемент између ЕУ и САД.²⁸ Истакнути индијски правник Сваруп-Патак видео је свет као мултиполаран са УН као темељем светске заједнице, без посебног навођења центара моћи.²⁹ Слично размишљање имају и швајцарски експерти из области међународних односа, Philippe Brillard и Mohammad-Reza Djali, који кажу: „...Биполарна структура света

²⁵ Jeffrey Bergner, *Нови светски поредак, нове супер силе*; Белетра, Београд, 1994.

²⁶ Ричард Роузкренс, „Нова коалиција великих сила”, *Foreign Affairs*, САД, 1992.

²⁷ Р. Петковић, *Југославија и свет у постбиполарној ери*, Међународна политика, Београд, 1998, стр. 64.

²⁸ Hue Mouhong, “The New World Order: Four Powers and One Superpower?“, *Beijing Review*, Sept-25 Oct. 1995, p. 19-20.

²⁹ Raghunandon Swarup Pathak, “Guidelines for A New World Order”, *ASIL-Proceedings*, 1992, p. 430-431.

надомештена је једним изузетно компликованим системом, али без реперних тачака”.³⁰

Душан Пророковић је у свом делу *Ера мултиполарности* међународни политички поредак анализирао пре свега са државоцентричног аспекта, тврдећи да долази ера мултиполарности. У том смислу, Пророковић о кључним државама света данас, закључује: 1) једина суперсила, али у повлачењу, јесу САД, 2) потврђене велике силе су Русија, Кина, Велика Британија и Француска, 3) Индија, Јапан и Немачка су велике силе које легитимизују свој статус, а 4) Бразил је потенцијална велика сила, 5) потврђене регионалне силе су: Аустралија, Турска, Ј. Кореја, Аргентина, Италија, Саудијска Арабија, Индонезија, Мексико, Шпанија, Пакистан и Иран, 6) потенцијалне регионалне силе су: Нигерија, Пољска, Тајланд, Вијетнам и Алжир и 7) можда у будућности постану регионалне силе: Кенија, Етиопија, Колумбија, Мјанмар, АР Конго, Филипини и Бангладеш.³¹

Врло угледни светски геополитичар Џозеф Нај је става да је време униполарности прошло, а најаву мултиполарности, врло илустративно описује на следећи начин: 1) да биполарни свет више не постоји, а и да неће бити замењен униполаризмом, у коме је доминирала Америка, која је контролисала цео свет, 2) да је свет, економски посматрано, већ мултиполаран, те да ће напретком информационалних технологија да се повећава међузависност, а да ће транснационални актери постајати све значајнији на међународној сцени, што ће додатно да распршује моћ.³²

Уважавајући наведено, а у државоцентричном смислу посматрано, ставови теоретичара су подударни да су данас три силе САД, Кина и Русија кључни чиниоци мултиполарног света, а да им се приближава још увек потпуно недефинисана Европска унија.

Америчка и НАТО стратегија за ново доба

Стратегија националне безбедности, као документ, појављује се први пут у Закону о националној безбедности САД, усвојеном 1947. године. Међутим, као документ познат најширој светској јавности, први пут се та стратегија појављује 1987. године, за време председника Роналда Регана. Наведеним законом је било утврђено да сваки

³⁰ С. Аврамов, *Постхеројски рат Запада против Југославије*, ибидем, стр. 63.

³¹ Д. Пророковић, *Ера мултиполарности*, Службени гласник, Београд, 2018.

³² Џозеф С. Нај, *Како разумети међународне сукобе*, Стубови културе, Београд, 2006, стр. 341.

амерички председник сваке године усваја нову стратегију (Извештај о стратегији националне безбедности), што је поштовано до Џорџа Буша (млађи), од када се усваја пракса да једна администрација председника доноси једну стратегију током мандата. Тако је Буш (млађи) донео две стратегије (2002. и 2006.), Барак Обама такође две (2010. и 2015.) и Доналд Трамп једну (2017.). Ускоро се очекује стратегија Џоа Бајдена.³³

Стратешки концепт Алијансе је документ који описује сврху и задатке НАТО, разматра стратешке перспективе у светлу измењеног међународног окружења и поставља темеље новом приступу безбедности начелно за једну деценију. Такође, Стратешки концепт даје и смернице за трансформацију снага и способности Алијансе. Од формирања до данас, НАТО је усвојио седам стратешких концепата:

1) Стратешки концепт за одбрану северноатлантске области (DC 6/1, 01. децембар 1949.);

2) Стратешки концепт за одбрану северноатлантске области (MC 3/5, 03. децембар 1952.);

3) Свеобухватни стратешки концепт за одбрану НАТО области (MC 14/2, 23. мај 1957.);

4) Свеобухватни стратешки концепт за одбрану НАТО области (MC 14/3, 16. јануар 1968.);

5) Стратешки концепт НАТО „Стратегија дијалога и сарадње” (новембар 1991.);

6) Стратешки концепт „Стратегија сарадње у безбедности” НАТО (DC, 23-24. април 1999.) и

7) Стратешки концепт „Активно ангажовање – модерна одбрана” (19-20. новембар 2010.)³⁴.

У децембру 2019. године, лидери НАТО затражили су од Генералног секретара Јенса Столтенберга да спроведе процес који је окренут ка будућности како би ојачао Алијансу. У јуну 2020. године, Генерални секретар Столтенберг је изложио своје приоритете за НАТО 2030: 1) осигурати да НАТО остане јак у сваком смислу, 2) да постане политички јачи и 3) да заузме глобалнији приступ. На самиту у Бриселу 2021. године, савезници су усагласили амбициозну Агенду *НАТО 2030*, која је укључивала одлуку о ажурирању Стратешког концепта. Нови

³³ Б. Форца, *Теоријски и упоредни аспект анализе стратегије националне безбедности Републике Србије*, оп. цит.

³⁴ Исто.

(осми) стратешки концепт НАТО (*НАТО 2030*) треба да буде усвојен на самиту у Мадриду, планираном за јун 2022. године³⁵

Врхунац доминације САД након Хладног рата јесте агресија Алијансе на СР Југославију 1999. године. Исте године, још у току рата у СРЈ, НАТО је донео нови стратешки концепт, који је осликао намере за наредни век, а посебно: сагласност око неопходности проширења НАТО на исток (већ су биле примљене Мађарска, Чешка и Пољска), преузимање улоге гаранта демократских вредности у свету и заштитника људских права; могућност предузимања војних акција Алијансе ван територија држава чланица НАТО и, уколико је потребно, без мандата Уједињених нација.³⁶

Светска доминација САД помућена је терористичким нападима Ал Каиде на објекте у Њујорку и Вашингтону 11. септембра 2001. године. Први пут након формирања НАТО, САД позива на ангажовање савезника у складу са чланом 5 Вашингтонском споразума. Председник Буш најављује „жесток“ одговор и тзв. преемптивну стратегију: „Само три дана удаљени од ових догађаја, Американци још немају дистанцу историје. Али наша одговорност према историји је већ јасна: да одговоримо на ове нападе и ослободимо свет зла. Рат је вођен против нас крадом, преваром и убиством. Ова нација је мирољубива, али жестока када је подстакнута на гнев. Сукоб је започео на тајмингу и под другим условима. Завршиће се на начин, у сат времена, по нашем избору”.³⁷ Тако, од 2001. године почиње све веће уплитање САД у ратове широм света, а посебно у Авганистану (2001-2021), Ираку (2003-2010), у Африци (од 2011) и у Сирији. Преседани и изузеци у међународним односима, без преседана.

Додатно подривање хегемоније САД у међународним односима јесте војна интервенција Русије у Грузији 2008. године и признавања самопрокламованих држава Абхазије и Јужне Осетије. Још снажније затезање односа на релацији Русија – НАТО настаје 2014. године, када Русија враћа у свој састав Крим, као део Украјине, што запад именује као нелегитимну анексију, те руска подршка становништву у Лугањску и Доњецку у борби против украјинских власти. Преседани и изузеци по моделу „тук на лук”. С друге стране, осећао се све већи економски утицај Кине и њене иницијативе „Појас и пут”.

³⁵ Доступно на: <https://www.nato.int/strategic-concept/>, 12.04.2022.

³⁶ Б. Форца, *Системи безбедности*, оп. цит.

³⁷ *The National Security Strategy of the United States of America, 2002*, <https://history.defense.gov/Historical-Sources/National-Security-Strategy> (23.04.2022).

У таквим условима, стратегије националне безбедности САД и стратешки концепти НАТО прилагођавају се новим процесима. Русија се именује као ревизионистичка земља у стратегији САД³⁸ и као генератор светске небезбедности у декларацијама са НАТО самита. Последњи до сада усвојени стратешки концепт НАТО (2010), допуњава се декларацијама на самитима Алијансе, начелно сваке две године.

Један од значајнијих у низу самита НАТО на коме се утврђује перспектива деловања, посебно однос према Русији, одржан је у Варшави 2016. године. Као кључни циљеви у наредном периоду, између осталих, наводе се: „1) јачање војног присуства Алијансе у Пољској, Естонији, Летонији и Литванији у 2017. години, што ће бити остварено размештањем четири нова батаљона на овом подручју; 2) проглашавање иницијалне оперативне способности (*Initial Operational Capability*) противракетног штита постављеног у Европи због претњи из Ирана и Северне Кореје; 3) посвећеност јачању одбране сајбер простора (*cyber defence*), како од стране појединачних чланица тако и заједничким напорима НАТО; 4) ангажовање нових ваздухоплова за прикупљање обавештајних података (*Boeing E-3 Sentry AWACS*) са циљем ефикасније борбе против Исламске државе; 5) организовање обуке у Ираку; 6) проширивање присуства поморских снага у Средоземном мору, како би се савладала европска мигрантска криза (*European migrant crisis*); 7) настављање мисије у Авганистану и после 2016. године; 8) упућивање Свеобухватног пакета подршке (*Comprehensive Assistance Package*) Украјини; 9) потписивање заједничке декларације са представницима ЕУ (председницима Европског савета и Европске комисије) о подизању нивоа сарадње између НАТО и ЕУ на виши ниво. Декларација обухвата области у којима две организације могу унапредити сарадњу, укључујући поморску безбедност (*maritime security*) и борбу против хибридних претњи (*hybrid threats*) које долазе од све агресивније Русије.” У контексту „руске претње” помиње се и војно-политички ангажман ове земље у региону Кавказа и у Молдавији, као кршење међународног права и нарушавање територијалног интегритета Украјине³⁹.

Самити НАТО одржани 2018. и 2021. године у Бриселу, најављују додатно сукобљавање с Русијом.

³⁸ Видети: *National Security Strategy of the USA*, (2017), <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSSFinal-12-18-2017-0905.pdf> (09.04.2022).

³⁹ Видети у: Б. Форца, *Системи безбедности*, оп. цит.

На самиту НАТО у Бриселу 2018. године, уз присуство америчког председника Трампа, а у војном делу, најављује се: 4) НАТО формира додатне копнене, поморске и ваздухопловне снаге, да ојача своје брзо (хитно) реаговање, посебно у окружењу Русије, као исказ „одбране у 360⁰“. У том смислу: 1) јачање на северо-истоку: формирање четири борбене групе јачине батаљона, око 4.500 војника, и њихово распоређивање у Естонији, Летонији, Литванији и Пољској, 2) црноморски регион – мултинационална бригаде за обуку у Румунији, 3) јачање националних капацитета и сарадња НАТО са партнерима на Југу, 4) формирање центра за сајбер ратовање у Белгији, 5) одржавање нуклеарних снага (чланице које их имају: САД, Француска и УК) на нивоу одвраћања, односно у зависности колико то поштује друга страна – Русија (програм СТАРТ), 6) опомена Русији да не поштује Бечки споразум о контроли конвенционалног наоружања, те став да ће НАТО успети да одржи баланс и у тој области, 7) укупним снагама које дају за НАТО, савезници ће (т. 14) додатно обезбедити: 30 поморских јединица, 30 тзв. тешких батаљона копнене војске и 30 ваздухопловних ескадрила, са готовошћу за употребу у року од 30 дана и мање и 8) посебне мере за оперативнију употребу НАТО снага: (а) обезбедити до краја 2019. године дозволе и нечланица НАТО за брз прелазак границе (копно, море, ваздух), (б) до краја 2018. године утврдити основне и алтернативне правце снабдевања и транспорта и (ц) појачати вежбовне активности. С друге стране, НАТО „балистичка војна одбрана” – БМД, која је оперативна око Русије, тумачи се као брана интерконтиненталним ракетама са других простора, а не као претња Русији, у шта руска страна нема поверења.⁴⁰

На самиту НАТО у Бриселу јуна 2021. године, на коме учествује председник САД Џо Бајден, додатно се компликује ситуација. Русији, као генератору небезбедности, посвећује се трећина декларације: „Док Русија не покаже поштовање међународног права и извршавање својих обавеза, нема повратка на „уобичајено пословање“. Одбрана у 360⁰ се именује као праве снаге на правом месту у право време. Најављује се проширење основе за ангажовање НАТО у односу на члан 5 Вашингтонског споразума и то ако се покажу претње: 1) хибридне, 2) сајбер и 3) из свемира. Украјина и Грузија се поново позивају да приступе Алијанси. Исказано је задовољство по питањима: ојачавања снага Алијансе и финансијске подршке напорима НАТО. У том смислу: а) савезници и Канада ће додати нових 260 милијарди долара буџету НАТО; б) више од девет савезника повећаће своје

⁴⁰ Б. Форца, „Декларација са самита НАТО у Бриселу 11-12 јул 2018, „Трампов рецепт”, *Магазин Одбрана и безбедност*, Београд, 2018.

издатке за НАТО на 2% БНД, а до 2024. године биће их 2/3; ц) 24 савезника троше више од 20% својих буџета у јачање опреме и друге способности, а њих 27 ће то успети до 2024. године. Најављује се нови Стратешки концепт НАТО за Мадрид јуна 2022. године⁴¹.

У таквим околностима, осећајући бојазан од ширења НАТО на исток, а са циљем заштите руског становништва у Украјини, Русија је 24. фебруара 2022. године извршила војну инвазију на Украјину. Генерална скупштина УН је ту инвазију именовала као агресију, док је руска страна назива специјална војна операција.

ПРЕСЕДАНИ, ИЗУЗЕЦИ И ЗАКАСНЕЛЕ ИСТИНЕ

Различити су подаци о броју ратова у свету после Другог светског рата, те се у ту полемику нећемо упуштати. Међутим, илустративно, користићемо пример који је навела група аутора⁴² у истраживању сукоба после Другог светског рата (Табела 1).

Табела 1. *Врсте сукоба*

1945-1990				1990-2018			
Ратови	Врсте	Бр.	%	Ратови	Врсте	Бр.	%
Међународни 41%	Више од две земље	10	10,5	Међународни 21%	Више од две земље	8	11
	Између две земље	18	20		Између две земље	7	10
	Антиколонијални	10	10,5		Антиколонијални		
Немеђународни 46%	Сецесионистички	15	16	Немеђународни 62%	Сецесионистички	16	22
	Грађански	28	30		Грађански	27	40
Унутрашњи 13%	Герилски	5	6	Унутрашњи 16%	Герилски	9	14
	Војни пучеви	7	7		Војни пучеви		
	Тероризам				Тероризам	2	2

Извор: Војно дело 7/2018:26

⁴¹ Б. Форца, „Ексклузивно, Декларација са самита НАТО, 14. јун 2021, Брисел”, *Магазин Одбрана и безбедност*, Београд, 2021.

⁴² З. Јефтић, Г. Мишев, Ж. Обрадовић, П. Станојевић, „Савремени конфликти и њихове тенденције”, *Војно дело*, 7/2018, стр. 23-40.

Врло илустративан пример даје аналитичарка Љубица Шаран, која преноси резултате истраживања неименоване студије у САД, према којој је Америка водила 201 од 248 ратова који су се догодили у периоду 1945-2001. године, односно да је та земља започела рат у 153 државе света.⁴³

У даљем тексту, као студија случаја, наводе се ратни сукоби које су водиле САД и НАТО против самосталних и независних држава након Хладног рата. У тексту се неће анализирати сам ратни сукоб, него његова квалификација, која долази након сукоба. Ово из разлога да се покаже да закаснеле истине немају значај за међународне односе, јер међународно право не важи ретроактивно.

НАТО Агресија на СР Југославију 1999. године

Посматрано у складу с одређењем из Резолуције ГС УН из 1974. године, као и општим ставом Међународног суда правде о појму агресија, оружани напад НАТО на СРЈ 1999. године јесте класичан пример агресије. Међутим, иако је Србија поднела тужбе пред Међународним судом правде против десет земаља чланица НАТО, тај суд се огласио као ненадлежан, тако да оружана интервенција Алијансе на СР Југославију није добила судски епилог.

НАТО агресија на СРЈ, или хуманитарна војна интервенција, како је именовала Алијанса, изведена је без мандата СБ УН, противно члану 5 Вашингтонског споразума и противно уставима земаља чланица које су учествовале у нападу на СРЈ.

Након неуспелих разговора у Рамбујеу (6-22. фебруар 1999.), у којима су српској страни наметнути неприхватљиви услови, те инсценираног случаја тобожњег масакра над цивилним становништвом (14/15. јануар 1999.) који су, према ставу посматрача ОЕБС на Косову и Метохији (село Рачак) починиле снаге безбедности СРЈ, НАТО је 24. марта 1999. године отпочео оружану агресију на СРЈ. Оружана дејства трајала су 78 дана и обустављена су Војнотехничким споразумом из Куманова (Македонија), 09. јуна 1999. године и Резолуцијом 1244 СБ УН од 10. јуна исте године.

Академик Михајло Марковић, као главне узроке НАТО агресије на СРЈ види у: 1) настојању САД да коришћењем НАТО завладају светом, 2) у складу с претходним, настојању САД да се одржи НАТО

⁴³ <https://matrixworldhr.com/2015/04/03/americi-mir-nije-isplativ-ratovi-donose-profit-i-moc/> (19.04.2022).

као полуга моћи, 3) дестабилизацији Европе, јер САД не требају ЕУ, већ НАТО и 4) тежњи САД да занављају ратни материјал, јер се већи део америчке индустрије заснива на војним ефективима, а извоз оружја чини значајну ставку у буџету.⁴⁴

Последице НАТО агресије су несагледиве, ненадокнадиве и трајне. Несагледиво је колико је Србија уназађена оружаним и неоружаним дејствима НАТО, како људским и материјалним губицима, тако и последицама дејства забрањеним средствима, али и политичким, економским, социјеталним и еколошким последицама. Ненадокнадиви су директни губици, који према истраживачким подацима износе: погинуло је око 2.500 цивила, док их је око 12.500 рањено; уништено је или оштећено око 25.000 стамбених објеката, онеспособљено око 470 km путева и 595 km пруга, уништено или теже оштећено 19 болница и 20 домова здравља, 18 вртића, 69 школа, 176 споменика културе, као и 44 моста и 52 аеродрома. Последице од дејства оружја са осиромашеним уранијумом, као и накнадне последице од загађења животне средине су непроцењиве. Општи губици се вреднују у распону од 30 до 100 милијарди долара⁴⁵.

На Косову и Метохији је уведен протекторат УН (мисија УНМИК), снаге безбедности СРЈ су се морале повући са те територије. Привремени органи власти су прокламовали независно Косово 2008. године, које свесрдно подржавају управо они који су извршили агресију на СРЈ. Процес „отимања” Косова и Метохије од Србије није довршен, али се појачава и од стране САД и од стране челних земаља ЕУ.

О нападу НАТО-а на СРЈ, као његовој бесмислености, изнећемо само два става западних званичника. Немачки канцелар Шредер из времена НАТО агресије на СРЈ, пре неку годину каже: „Распоређивање Бундесвера у такозване косовске сукобе без сагласности Уједињених нација није било легално. Рат на Косову је био само увод у дешавања у Ираку, Ирану, Авганистану, Сирији.” Такође, угледни светски дипломата Хенри Кисинџер истиче: „Текст из Рамбујеа да призна НАТО трупе широм Југославије, била је провокација, изговор за почетак бомбардовања. Документ из Рамбујеа је био такав да га ниједан Србин није могао прихватити. На крају, нисам се осећао тако нелагодно

⁴⁴ М. Марковић, *Узроци и последице агресије НАТО на Југославију*, доступно на: <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0085-6320/1999/0085-63209901013M.pdf>, 24.04.2022.

⁴⁵ Доступно на: <https://www.vesti-online.com/posledice-nato-agresije-na-sr-jugoslaviju-1-srce-jace-od-bombi/>, 24.04.2022.

у вези са неком америчком војном интервенцијом још откако сам напустио Стејт департмент”.⁴⁶

Још увек трају расправе о питању да ли је „случај Косово” преседан или изузетак у међународним односима. Ово поготово у вези са компарацијом „случаја Косово” са примерима Абхазије, Јужне Осетије, Балтичких земаља, турског дела Кипра, Јужног Тимора, Каталоније и других. При томе, они који су бомбардовали СРЈ стоје на становишту да је Косово посебан случај (изузетак), зато што: осам година је било под окриљем међународне заједнице, распад Југославије не чини могућим враћање Косову аутономије коју је имало у СФРЈ, Резолуција 1244 СБ УН предвиђа могућност решавања питања Косова у складу са жељом народа и друго.⁴⁷ Сила бога не моли!

Двадесетогодишњи рат у Авганистану (2001-2021)

Најављујући одмазду за терористичке акте које је извела Ал Каида 11. септембра 2001. године на објекте у Њујорку и Вашингтону, САД су у октобру исте године отпочеле снажна ваздухопловна дејства (операција „Трајна слобода”) на Авганистан, као одмазду. Био је то увод у двадесетогодишњи рат САД (и савезника) у Авганистану, који ће се окончати повлачењем америчких и савезничких трупа августа и септембра 2021. године. У рату је, поред САД, учествовала 51 земља са својим контингентима, а подржан је од стране УН, мисијом под називом ИСАФ (Међународне безбедносне снаге за помоћ). Мисију ИСАФ, од 2015. године, заменила је операција „Одлучна подршка”.⁴⁸

Суштински, двадесет година је трајао покушај САД да своје виђење демократије уграде у сасвим другачији менталитет непокореног народа каквим се показао Авганистан. Немачки аналитичари поткрај рата на следећи начин описују промашени амерички циљ: „Није успео да усади демократски систем у покороној земљи, а људска права само у ограниченој мери. Није остварен ни окрњени циљ – обука авганистанских снага безбедности како би могле да се одбране од

⁴⁶ Б. Форца, Излагање на научној конференцији „Да се вечно памти” поводом обележавања агресије НАТО на СРЈ, Факултет за пословне студије и право, Београд, 23.03.2022.

⁴⁷

https://www.slobodnaevropa.org/a/hladni_mir_kosovo_presedan_ili_jedinstven_slucaj/1880528.html, 24.04.2022.

⁴⁸ Доступно на: <https://www.glasamerike.net/a/krv-i-milijarde-dolara-najdu%C5%BEi-rat-nato-a-u-avganistanu-/6003590.html>, 25.04.2022.

Талибана. Ови последњи поново контролишу велике делове територије. Запад се повлачи из разлога што се геополитичка ситуација значајно променила од 2001. године. Сукоб са Русијом долази до врхунца, Вашингтон и Берлин су се окренули ономе што су сада главне кризе, а Авганистан то више није.”⁴⁹

Четири америчка председника су се измењала током рата у Авганистану, безуспешно обећавајући истовремено победу у рату и повлачење снага. Да су намере САД прикриване, говоре и изјаве четири америчка председника о рату у Авганистану:

- Џорџ Буш (млађи): Тражимо дугорочну победу у овом рату промовисањем демократије на Блиском истоку, како нације у региону више не би гајиле мржњу и терор,

- Барак Обама: Наш циљ је да уништимо Ал Каиду,

- Доналд Трамп: Они (Талибани) су наши пријатељи и ми нећемо да им одређујемо како ће да граде своју нацију и

- Џо Бајден: Још нисмо завршили са вама (порука Талибанима или?).⁵⁰

Неке анализе указују да је рат САД (и савезника) у Авганистану, у ствари, пропали покушај САД да се трајно усидре у копненом делу јужне Азије међу три противника – Русија, Иран и Кина. Године 2011. број америчких војника у Авганистану порастао је на 130.000.⁵¹

Рат у Авганистану био је први и једини пут у 70 година постојања НАТО да је Алијанса (12.09.2001.) применила клаузулу о заједничкој одбрани у складу са чланом 5 Вашингтонског споразума, због терористичких напада на Њујорк и Вашингтон 11.09.2001. године.

Рат у Авганистану Бжежински је видео у тражењу нове улоге САД у свету. Наиме, поредећи борбу против комунизма (Хладни рат) са борбом против тероризма, Бжежински каже: „Америчко друштво, иако донекле ограничено у својим интелектуалним и културним интересима, ипак је подржавало постојан, дуготрајан, глобалан амерички ангажман против пријетњи тоталитарног комунизма, а данас

⁴⁹ Доступно на: <https://balkans.aljazeera.net/teme/2021/4/18/njemacki-mediji-zapad-je-promasio-cilj-u-afganistanu>, 24.04.2022.

⁵⁰ Б. Форца, Излагање на научном скупу „Да се вечно памти”, оп. цит.

⁵¹ В. Форца, S. Dostić, Z. Keković, “Afghanistan as a statement of discontinuation of interests and goals of the US National Security Strategy”, *International journal of economic and law*, Volume 11 | No. 33, 2021, Belgrade, p. 115-131.

је мобилизирано у борби против глобалног тероризма. Тако дуго док постоји та преданост, биће одржана и америчка улога глобалног стабилизатора. Уколико таква преданост ослаби и изблиједи, било због нестанка тероризма, било због тога што су се Американци уморили или изгубили осјећај заједничког циља, могла би нагло завршити и америчка глобална улога”.⁵²

Други рат против Ирака од 2003. године

За време разбукутавања рата у Авганистану, САД и савезници (НАТО) почињу нови рат против Ирака, 2003. године. Рат ће трајати до 2011. године. Осам година су САД (и савезници), без мандата СБ УН, уверавали свет о оружју за масовно уништење којим располаже Ирак (Садам Хусеин), као највећу претњу свету, иако то „уверовање” никада није званично доказано.

Иако су САД уверавале свет о претњама Ирака, ипак, све више је сазревало становиште да је напад на Ирак 2003. године, у суштини, примена Бушове (млађи) *преемптивне стратегије* (2002), а као одговор на терористичке нападе на Њујорк и Вашингтон 2001. године. Преемптивни напад базира се на концепту да је рат неизбежан и да је боље борити се одмах док су губици мањи, а одлука да се почне рат намерна је и свесна. Чини се да превентивни начин размишљања доминирао у плановима о Ираку Бушове администрације: боље сада уништити режим Садама Хусеина, него се касније борити са режимом наоружаним нуклеарним или другим оружјем за масовно уништење. У Стратегији националне безбедности САД из 2002. године, између осталог, записано је: „Ради подржавања преемптивне опције ми ћемо: изградити боље, интегрисаније обавештајне капацитете да би обезбедили правовремену, тачну информацију о претњама где год оне настану; ближе сарађивати са савезницима ради формирања заједничке процене најопаснијих претњи и наставити са трансформацијом наших војних снага да би обезбедили нашу способност извођења брзих и прецизних операција ради постизања одлучујућих резултата. Сврха наших акција ће увек бити елиминисање специфичне претње за САД, наше савезнике и пријатеље. Разлози за наше акције ће увек бити јасни, сила адекватна и циљ праведан”.⁵³

⁵² З. Бжежински, *Амерички избор: Глобална доминација или глобално вођство*, ЦИД, Подгорица, 2004, стр. 15.

⁵³ *The National Security Strategy of the United States of America* 09.2002, <http://www.state.gov/documents/organization/63562.pdf>, 25.04.2022.

У широко вођеној расправи на међународном и националном нивоу, многи су тврдили да америчка инвазија на Ирак никада неће бити законита, јер није постојало експлицитно овлашћење Савета безбедности УН за њу. Међутим, поједини амерички стручњаци имали су другачији поглед и сматрали су да према међународном праву то није случај, јер није неопходан мандат Савета безбедности УН, мада је користан и пожељан и то због тога што је Савет безбедности УН раније дао овлашћење за употребу силе против Ирака тиме што није укинуо, већ је, напротив, потврдио своју позицију од много пута раније када је закључио на основу околности да је Ирак претња за међународни мир и сигурност региона Блиског истока. Повела УН допушта да Савет безбедности УН да овлашћење за употребу силе ради уклањања претње међународном миру и безбедности, што је био случај са Ираком, а допушта и да као одговор на агресију државе одговоре индивидуално и колективно у своју одбрану, баш као што су урадиле САД и њене савезнице.⁵⁴

У писму под називом „Рат би био илегалан”, које је објавио британски часопис Гардијан 07. марта 2003. године и које је потписало шеснаест професора међународног права, између осталог, наведено је: „Ми смо професори међународног права. Према јавно доступним информацијама, нема оправдања у међународном праву за употребу силе против Ирака. Повела УН забрањује употребу силе уз два изузетака: индивидуална или колективна самоодбрана као одговор на оружани напад и акција дозвољена од Савета безбедности као колективни одговор на претњу миру, кршењу мира или акт агресије. Тренутно нема основа за употребу силе у сврху самоодбране. Доктрина преемптивне самоодбране против напада који ће се можда десити у некој хипотетичкој будућности није базирана у међународном праву.”⁵⁵

Рат у Ираку био је промашај историјских димензија. Циљ рата био је успостављање Америке као светске супер силе која може да делује унилатерално, без савезника. Време одређено за напад на Ирак није имало никакве везе са страхом од Садамовог оружја за масовно уништење, већ са победом у рату на време, тј. пре трке за избор новог америчког председника. Бушова администрација остављала је утисак

⁵⁴ Stevens Schott Paul, Wall E. Andru and Dinlenc, Ata, *The Just Demands of Peace and Security: International Law and the Case Against Iraq*, The Federalist Society for Law and Public Policy Studies, 2003, p.1, file:///C:/Users/monikal/Downloads/20070325_iraqfinalweb%20(3).pdf, 27.04.2022.

⁵⁵ М. Мачаји, *Прави и међународно-политички аспекти интервенција против Ирака 1991 и 2003. године*, Докторска дисертација, Правни факултет, Београд, 2016, стр. 132.

администрације незнања и невероватне ароганције, непопустљиве према било каквој критици њихове измишљене слике Ирака, Блиског истока и остатка света.⁵⁶

Одговарајући пред сопственом јавношћу и институцијама, британски премијер из времена рата у Ираку Тони Блер изјављује: „Могу да кажем да се извињавам због чињенице да су обавештајни подаци које смо добили били нетачни, зато што, иако је (Садам) обимно користио хемијско оружје против свог народа и других, није постојао програм у облику у којем смо ми мислили да постоји.” Истовремено, нобеловац Туту каже: „Џорџ Буш и Тони Блер треба да иду пред суд за ратне злочинце, јер су измислили ирачко оружје за масовно уништење и јер су се понашали као „дворишне силеције”. Ако лидери смеју да лажу, ко би онда морао да говори истину? На основу чега доносимо одлуку да Мугабе иде пред Међународни кривични суд у Хагу, а да Тони Блер постане уважени говорник на светским конференцијама?”⁵⁷

Рат у Ираку, назван као „највећа лаж”, још је један од преседана (или изузетака) који су измислиле САД. Али, закаснеле истине и неретроактивност међународног права никоме не требају!

Сукоби на северу Африке од 2011. године

Настојећи да ниједан дан у новом (21.) веку не буде без рата, САД и НАТО се, након Ирака, упуштају у сукобе на северу Африке. Такозвано „Афричко пролеће” високи званичник оружаних снага Алжира описује на следећи начин: „Рушење диктаторских режима у Африци, које спроводе САД и НАТО, почело је у Мароку, благо, јер је та земља под патронатом Велике Британије. Прескочен је Алжир, а онда су повећаване тензије у Тунису, Египту и Либији. Свргавањем диктатора, како кажу западњаци, доведене су фундаменталистичке снаге на власт. Плашимо се да се Американци не врате и у Алжир, тобоже да нас заштите од тероризма у области Сахел. Ово није ништа како ће бити у Сирији, где крвави рат тек предстоји”.⁵⁸ Сукоби које је НАТО водио на северу Африке добили су и крилатицу: „Наша нафта под њиховим песком”. Сваки коментар је сувишан, било да се ради о преседану или изузетку.

⁵⁶ Исто, стр. 198.

⁵⁷ Б. Форца, Излагање на научном скупу „Да се вечно памти”, оп. цит.

⁵⁸ Из белешки аутора овог текста који је био шеф делегације Министарства одбране Републике Србије у ДНР Алжир 2011. године.

Рат у Сирији

Слично као на северу Африке, и у Сирији је 2011. године инсцениран сукоб побуњеника и постојеће власти Башара ел Асада, као грађански немири. Како каже Хоровиц, „грађански рат у некој земљи почиње када једна страна у сукобу задобије међународну подршку.”⁵⁹ У том смислу, САД и НАТО чланице, пре свих Велика Британија и Француска, подржавају побуњенике, док Русија стаје на страну званичне власти Башара ел Асада. Међутим, у сукоб у Сирији умешане су и Турска, Саудијска Арабија, Иран, Израел и још неке земље. Рат у Сирији, који још није завршен, јесте – рат свих против свих.

Досадашње последице рата у Сирији су више него трагичне. До краја 2020. године Сиријска опсервација за људска права британске посматрачке групе на терену регистровала је 387.118 погинулих, од чега 116.911 цивила (12.000 деце). Та бројка не обухвата 205.300 особа које се воде као нестале, међу којима је 88.000 цивила. Осим тога, око 2,1 милион особа је рањено или са трајним инвалидитетом.⁶⁰ Поред тога, око 50% од 22 милиона становника Сирије је принудно расељено. Од тога, 6,7 милиона је интерно расељено и живи у камповима на територији Сирије, док је преко 5,6 милиона избегло у друге државе света. Закључно са 2021. годином, 13,4 милиона становника Сирије има потребу за неком хуманитарном помоћи.⁶¹

Ко је, због чега, како почео рат у Сирији и друга питања остаће за закаснеле истине и неретроактивно међународно право.

Истина

Истина је филозофски, научни и категоријални појам религије („Божија истина”). Како таква, принципијелно, требало би да постоји као јединствена (једна).

Међутим, познати чешки писац Франц Кафка поручује: „Тешко је данас говорити истину.

Истина, иако постоји као једна, има много субјективних лица”.⁶² Зашто је то тако, одговор треба тражити у познатој крилатици

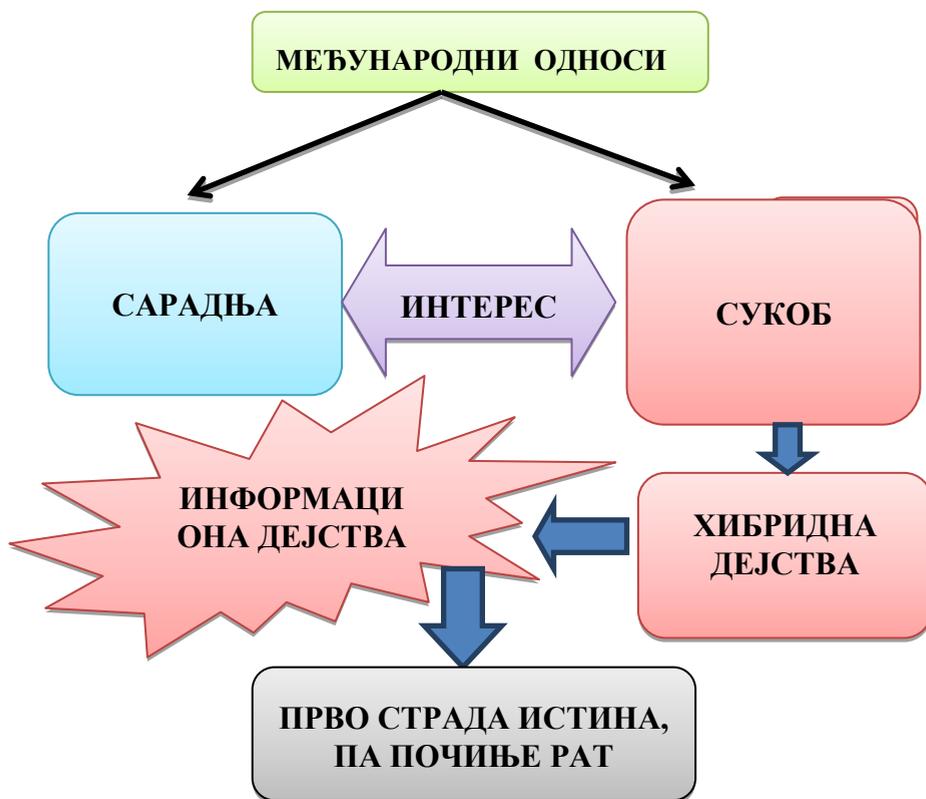
⁵⁹ Хоровиц у: С. Аврамов, *Постхеројски рат запада против Југославије*, оп. цит.

⁶⁰ Доступно на: <https://www.bbc.com/serbian/lat/svet-56403042>, 25.04.2022.

⁶¹ Исто.

⁶² Доступно на: <https://bizlife.rs/83600-franz-kafka-o-istini-ljudi-govore-glasno-da-bi-rekli-malo/>, 25.04.2022.

која важи за рат уопште, а посебно у савременим условима – „прво страда истина па почиње рат” (Слика 2).

Слика 2. *Прво страда истина, па почиње рат*
Извор: Аутор

Међународни односи (Слика 2), посматрани на релацији држава, одвијају се као сарадња и сукоб. Интерес је примарни критеријум та два пола међународних односа. Сукоб је законитост међународних односа и подразумева ометање сукобљених страна. Тежи облик сукоба јесте борба у којој се супротстављене стране међусобно ниште. Најдрастичнији облик борбе јесте оружана борба, која се поистовећује са појмом рат.

У савременим међународним односима сукоб се одвија по матрици тзв. хибридних дејстава. Хибридна дејства су изум западних земаља, а као термин уведе се у међународне односе почетком овог века. Користећи лексиконе и речнике, као и дефинисање хибридних претњи у литератури и званичним документима неких држава, Дејан

Стојковић је извео њихову могућу дефиницију, која гласи: „хибридне претње јесу потенцијалне, сложене, мултидимензионалне опасности настале истовременим деловањем државних и/или недржавних субјеката који на адаптиван начин комбинују конвенционална и неконвенционална средства ради остварења заједничких циљева”.⁶³

Посебан садржај хибридних дејстава јесу информациона дејства (ратовање). Та дејства усмерена су ка сопственим и противничким снагама, у ком смислу имају офанзивну и дефанзивну димензију. Основни циљ информационих дејстава јесте стварање превласти у информационом простору, по моделу – ко влада информацијама, влада ситуацијом. Стога, саставни део информационих дејстава су дезинформације, односно маскирање сопствених намера од стране агресивних снага. Отуда, маскирање ратних намера и јесте један од циљева ових дејстава, те се и каже: прво страда истина, па почиње рат!

Закасне ле истине јесу наша збиља. О бројним агресивним активностима и стварним намерама САД и НАТО сазнајемо тек неколико година након сукоба. То долази, обично, у време када та истина никоме не користи, осим за историју. Да ли је крилатица „боље икад, него никад” довољна за свет, остаје питање свих питања. Као „тук на лук” долазе војне интервенције Русије у Грузији 2008. године и Украјини 2022. године. Цела прича је битка за постсовјетски простор, да би се Украјина (и Грузија) једном нашла у НАТО-у и да НАТО буде што ближи Москви, што ближе границама Русије, да се Русија на неки начин опколи.⁶⁴

Тако, НАТО агресију на СРЈ 1999. године и војну инвазију Русије на Украјину 2022. године повезује недостатак истине. Тај одговор на наше основно питање, намеће и закључак да: Преседан и изузетак у међународним односима измислиле су велике силе како би правдале остваривање сопствених интереса на начин који није у складу с међународним правом.

⁶³ Д. Стојковић, *Хибридне претње безбедности Републике Србије*, Војно дело, 6/2017, стр. 284.

⁶⁴ Г. Соколов, *Украјина: Да ли је могућа војна интервенција НАТО-а?*, Глас Русије, преузето са http://web-tribune.com/tema_dana/ukrajina-da-li-je-moguca-vojna-intervencija-nato-a#,20.04.2022.

ЗАКЉУЧАК

Међународни односи су односи сарадње и сукоба међу државама. Сукоб је историјска законитост тих односа, зато у њима нема крајњих решења. Најдрастичнији облик сукоба јесте оружана борба, која се поима као рат.

Хладни рат је само једна од прекретница у међународним односима, који су именовани као биполарни. Користећи исход Хладног рата, САД су успеле да одрже НАТО и отпочеле борбу за глобалном доминацијом. НАТО, који је формиран као одбрамбени савез у складу с чланом 5 Вашингтонског споразума, после Хладног рата постаје полуга моћи САД. Тако, стратегије националне безбедности САД постају и садржаји стратешких концепата НАТО.

Врхунац доминације САД, уз подршку НАТО јесте агресија Алијансе на СР Југославију 1999. године. Агресија је спроведена без мандата Савета безбедности УН, противно члану 5 Вашингтонског споразума, али и противно уставима држава тадашњих чланица Алијансе. Те 1999. године НАТО је усвојио шести по реду стратешки концепт, у коме је, осим ширења на исток, утврђено и његово ангажовање изван евро-атлантског простора, са, али и без мандата СБ УН. Иако је агресију на СРЈ НАТО именовано као хуманитарну интервенцију и као изузетак у међународним односима, био је то преседан над преседанима, који је постао правило понашања САД и Алијансе.

Након НАТО агресије на СРЈ, уследили су оружани напади НАТО на Авганистан, на Ирак, такође без мандата СБ УН, а затим ангажовање на северу Африке и у Сирији. Све су то били преседани и изузеци у међународним односима, за које се тек након њиховог завршетка појављују стварни разлози предузимања, али међународно право не важи ретроактивно. Закасне истине остају само историјски факт.

Као „тук на лук“, Русија је 2008. године извршила оружани напад на Грузију и признала једнострано прокламоване независности Абхазије и Јужне Осетије. Такође, 2014. године, Русија је вратила Крим у свој састав, што је запад (САД и НАТО) протумачио као нелегитимну анексију дела Украјине. Када је Русија 2014. године оружано напала Украјину, „кап је прелила чашу“. Оружани сукоби у Украјини прете да прерасту у рат светских размера са несагледивим последицама.

Оптужујући једни друге за кршење међународног права, које иначе важи колико оне дозволе, велике силе су зарад остварења

сопствених интереса на нелегитиман начин константно доводиле свет до ратова локалног и регионалног карактера. Тако, није више битно ко је први почео, преседани и изузеци су постали правило понашања великих сила, а закаснеле истине и неретроактивност међународног права њихова трајна заштита.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Аврамов, С., *Постхеројски рат запада против Југославије*, ИДИ, Ветерник, 1997.
2. Атељевић, В., *Међународно организовање и безбедносна институционализација Европске уније*, Докторска дисертација, Факултет политичких наука, Београд, 2016.
3. Бжежински, З., *Амерички избор: Глобална доминација или глобално вођство*, ЦИД, Подгорица, 2004.
4. *Liber Amicorum prof. dr Milenko Kreća*, Udruženje za međunarodno krivično pravo, Tara, 2020.
5. Bergner J., *Нови светски поредак*; Белетра, Београд, 1994.
6. Јефтић, З., Мишев, Г., Обрадовић, Ж., Станојевић, П., „Савремени конфликти и њихове тенденције”, *Војно дело*, 7/2018.
7. Киндер, И., *Континуитет и промене у кориштењу војних база у свијету*, Полемос, бр. 16, 2013.
8. Клер, М., *Рат коме нема краја*; ВИЗ, Београд, 1975.
9. Марковић, М., *Узроци и последице агресије НАТО на Југославију*, <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0085-6320/1999/0085-63209901013M.pdf>, 24.04.2022.
10. Мачаји, М., *Прави и међународно-политички аспекти интервенција против Ирака 1991 и 2003. године*, Докторска дисертација, Правни факултет, Београд, 2016.
11. Mouhong Hue, “The New World Order: Four Powers and One Superpower?”, *Beijing Review*, Sept-25 Oct. 1995.
12. Нај, С. Ц., *Како разумети међународне сукобе*, Стубови културе, Београд, 2006.
13. *National Security Strategy of the USA*, (2017), <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSSFinal-12-18-2017-0905.pdf> (09.04.2022).

14. *National Security Strategy of the USA*, The White House, August 1, 1991, Washington, Preface.
15. Петковић, Р., „Југославија и свет у постбиполарној ери”, *Међународна политика*, Београд, 1998.
16. Пророковић, Д., *Ера мултиполарности*, Службени гласник, Београд, 2018.
17. Raghunandon Swarup Pathak, “Guidelines for A New World Order”, *ASIL-Proceedings*, 1992, p. 430-431.
18. Роузкренс Р., ”Нова коалиција великих сила”, *Foreign Affairs*, САД, 1992.
19. Симић, П., (у) ТВ емисија „Крај миленијума”, РТС, 28.05.1998.
20. Соколов, Г., *Украјина: Да ли је могућа војна интервенција НАТО-а?*, Глас Русије, преузето са http://web-tribune.com/tema_dana/ukrajina-da-li-je-moguca-vojna-intervencija-nato-a#, 20.04. 2022.
21. Stevens Schott Paul, Wall E. Andru and Dinlenc, Ata, *The Just Demands of Peace and Security: International Law and the Case Against Iraq*, The Federalist Society for Law and Public Policy Studies, 2003, p.1, file:///C:/Users/monikal/Downloads/20070325_iraqfinalweb%20(3).pdf, 27.04.2022.
22. Стојковић, Д., „Хибридне претње безбедности Републике Србије”, *Војно дело*, 6/2017, стр. 284.
23. *The National Security Strategy of the United States of America, 2002*, <https://history.defense.gov/Historical-Sources/National-Security-Strategy> (23.04.2022).
24. Форца, Б., *Однос Европске уније према међународним организацијама и великим силама*, Факултет за пословне студије и право, Београд, 2022.
25. Форца Б., *Теоријски и упоредни аспект компарације стратегије националне безбедности Републике Србије*, Национална монографија, Факултет за послове студије и право, Београд, 2022.
26. Форца, Б., *Системи безбедности*, Факултет за пословне студије и право, Београд, 2021.
27. Форца, Б., „Декларација са самита НАТО у Бриселу 11-12 јул 2018, „Трампов рецепт”, *Магазин Одбрана и безбедност*, Београд, 2018.

28. Форца, Б., Излагање на научној конференцији „Да се вечно памти” поводом обележавања агресије НАТО на СРЈ, Факултет за пословне студије и право, Београд, 23.03.2022.
29. Форца, Б., „Ексклузивно, Декларација са самита НАТО, 14. јун 2021, Брисел”, *Магазин Одбрана и безбедност*, Београд, 2021.
30. Форца, Б., *Војни фактор међународних односа и његов утицај на развој Војске Југославије*, Докторска дисертација, Војна академија, Београд, 2003.
31. Forca, B., Dostić, S., Keković, Z., “Afghanistan as a statement of discontinuation of interests and goals of the US National Security Strategy”, *International journal of economic and law*, Volume 11 | No. 33, 2021, Belgrade.
32. Chomsky, N., *Novi militaristički humanizam - Poruke Kosova*, Adamić, Rijeka, 2003.
33. <https://www.bbc.com/serbian/lat/svet-56403042>, 25.04.2022.
34. <https://amarilisonline.com/glossary/presedan-znacenje/>, 21.04.2022.
35. https://www.slobodnaevropa.org/a/hladni_mir_kosovo_presedan_ili_jedinstven_slucaj/1880528.html, 24.04.2022.
36. <https://www.vesti-online.com/posledice-nato-agresije-na-sr-jugoslaviju-1-srce-jace-od-bombi/>, 24.04.2022.
37. <https://balkans.aljazeera.net teme/2021/4/17/americko-vojno-rasporedivanje-sirom-svijeta-gdje-kako-zasto-i-po-koju-cijenu>, 15.04.2022.
38. <https://matrixworldhr.com/2015/04/03/americi-mir-nije-isplativ-ratovi-donose-profit-i-moc/> (19.04.2022).
39. <https://balkans.aljazeera.net teme/2021/4/18/njemacki-mediji-zapad-je-promasio-cilj-u-afganistanu>, 24.04.2022.
40. <https://www.glasamerike.net/a/krv-i-milijarde-dolara-najdu% C5% BEi-rat-nato-a-u-avganistanu-/6003590.html>, 25.04.2022.
41. <https://www.nato.int/strategic-concept/>, 12.04.2022.
42. <https://bizlife.rs/83600-franz-kafka-o-istini-ljudi-govore-glasno-da-bi-rekli-malo/>, 25.04.2022.

ГЕОПОЛИТИЧКИ ЗНАЧАЈ ПРОСТОРА БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ ЗА НАТО

Сажетак: У раду се посматра однос и интересовање НАТО-а према простору Босне и Херцеговине, укључујући и Републику Српску. У том правцу можемо анализирати политику водећих НАТО сила, попут Сједињених Америчких Држава и Велике Британије, према простору Босне и Херцеговине. Са друге стране, сам НАТО има своју званичну усаглашену политику чланица према Балкану и посебно простору Босне и Херцеговине. Евидентна је извесна ненаклоност водећих НАТО чланица, као и саме Алијансе, према српском фактору и Републици Српској. Истовремено, евидентан је покровитељски однос према Босни и Херцеговини и посебно муслиманском фактору. Ови елементи у политици НАТО-а и његових водећих сила постоје још од развоја југословенске кризе деведесетих година прошлог века и у највећем су, уз одређену модификацију, присутни до данашњих дана. Свет је у међувремену озбиљно закорачио у мултиполарни поредак, у односу на монополарни који је био обележје деведесетих година XX века и чији су носиоци управо НАТО и САД. У односу на НАТО, у Босни и Херцеговини постоји озбиљно размимоилажење, јер Република Српска сматра да Босна и Херцеговина није у Акционом плану за чланство (МАП) у оквиру процеса придруживања НАТО, док Брисел сматра да је укључена. Република Српска се огромном већином своје популације и елите, као и званична Бањалука, опире приближавању и уласку у НАТО, што није случај са Муслиманско-хрватском федерацијом. Одређење Републике Српске према НАТО евидентно је у изгласавању опредељења за војну неутралност у новембру 2017. године у Народној скупштини. Актуелна украјинска криза поспешује кризу у Европи, што се преноси и на Балкан и Босну и Херцеговину.

Кључне речи: Босна и Херцеговина, НАТО, Република Српска, Муслиманско-хрватска федерација, однос Бањалуке и Сарајева, МАП, украјинска криза.

¹ др Драган Петровић, научни саветник, Институт за међународну политику и привреду, Београд.

УВОД

Босна и Херцеговина је сложена држава састављена од две целине и три народа. Површином од 51.209,2 km² и географским положајем у западном делу Балканског полуострва, те симболичним изласком на Јадранско море (Неум 21 km обале), она представља значајно континентално залеђе Јадранског приобаља. Република Српска обухвата близу половине територије Босне и Херцеговине и негативно је одређена према НАТО и настојањима САД и Алијансе да увуку Босну и Херцеговину у њено чланство. Република Српска не признаје ни то да је Босна и Херцеговина наводно у Акционом плану за чланство (МАП) у оквиру процеса придруживања НАТО. Суштински проблем у односима САД и НАТО према Републици Српској, али и српском фактору у целини, је заправо негативан геополитички однос ових светских центара моћи према Србима.

ОДНОС НАТО И БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ (РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ)

Након почетка деведесетих година прошлог века и нестанка Источног блока и распада СССР-а, НАТО се нашао у доминантној улози у светском поретку. Постао је не само најјачи војни савез у свету, већ практично и без озбиљне противтеже у безбедносном погледу током следећих пар деценија. САД и НАТО су тежили да заокруже своју моћ у Европи (ван постсовјетског простора, а временом су и тамо извршили продоре свог утицаја). Епилог југословенске кризе деведесетих година прошлог века усмерава је добрим делом од стране НАТО и САД, који су и у потоњем периоду имали пресудан утицај на постјугословенски простор.

Након Дејтонског мировног уговора и конституисања Босне и Херцеговине са два њена ентитета, НАТО се нашао у сложеном односу са Федерацијом, односно Републиком Српском. Република Српска је са правом могла посматрати НАТО као страну у сукобу, имајући у виду држање Алијансе у претходним сукобима.² Иако је потписан мировни уговор, извесно подозрење српске стране према НАТО-у је свакако остало. Са друге стране, у тадашњем, практично монополарном светском поретку, НАТО и САД имали су доминирајућу позицију. Република Српска је прихватила сарадњу Босне и Херцеговине са НАТО, али је извесна резервисаност и даље остала. Она потиче из

² Драгана Трифковић, „Однос НАТО према српским националним интересима у Србији”, *Безбедносни форум*, 2/2020, стр. 93-104, стр. 96-97.

спознаје да је НАТО далеко више наклоњен интересима Муслимана, па и Хрвата, него што су у питању српски егзистенцијални интереси.

Током протеклих деценија продубљивала се институционална сарадња Босне и Херцеговине са НАТО, али се није ишло на пуно чланство. Додатан проблем за Србе, односно Републику Српску, у сарадњи са НАТО је чињеница да су управо Вашингтон и Брисел успели серијом притисака да издејствују укидање Војске Републике Српске 2005-2006.³

Након тога долази до развоја извесне институционалне сарадње Босне и Херцеговине и НАТО, па је децембра 2006. године тадашњи председник председништва Небојша Радмановић потписао улазак Босне и Херцеговине у Партнерство за мир. Већ марта 2007. године Босна и Херцеговина потписује са НАТО споразум о сигурносној сарадњи. На НАТО самиту у Букурешту 2008. године Босна и Херцеговина је почела процес интензивираниог дијалога. Током 2009. године, тадашњи министар одбране Босне и Херцеговине Селмо Цикотић учествовао је на више скупова које је организовао НАТО. Између осталог, представник САД Стуарт Џонс посетио је Сарајево, где је разговарао са Цикотићем о даљој сарадњи.⁴

Априла 2010. године НАТО је изразио спремност да покрене МАП за Босну и Херцеговину, али уз одређене услове. Тако се тражило да се пренесе регистрација 63 војних објеката на ниво централне власти. До новембра 2018. године пребачени су објекти који су се налазили на територији Муслиманско-хрватске федерације, док је Република Српска то одбијала за 23 имања која се налазе на њеној територији. Око великог поседа војног у Хан Пијеску дошло је до посебне кризе, па је Уставни суд донео одлуку у том правцу, али Република Српска то не признаје. Правобранилаштво Републике Српске у апелацији коју је Уставни суд Босне и Херцеговине одбио 6. јула 2017. године, навело је да је пресудама Суда Босне и Херцеговине о имовини у Хан Пијеску прекршено право на правично суђење из Устава Босне и Херцеговине и Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода.⁵

³ Драгиша Јуришић, Предраг Обреновић, Љубиша Вулин, *Војска Републике Српске*, Републички центар за истраживање рата, ратних злочина и несталих лица, Бањалука, 2022.

⁴ https://bs.wikipedia.org/wiki/Pristupanje_Bosne_i_Hercegovine_NATO-u

⁵ Независне новине, 16. август 2017, такође у Драган Петровић, „Однос НАТО и Босне и Херцеговине (Републике Српске)”, *Безбедносни форум*, бр. 2, Београд, 2021, стр. 43-56.

Пристрасност НАТО-а и мешање у уставну структуру Босне и Херцеговине показано је саопштењем НАТО штаба у Сарајеву 16. августа 2018. године, где се поздравља одлука Уставног суда Босне и Херцеговине о одбацивању апелације Правобранилаштва Републике Српске о војној имовини. Међутим, констатује се да све то није довољно да би се активирао МАП.⁶

У Сарајеву је успостављен НАТО штаб, који се позива на то да је наследник Стабилизацијских снага (СФОР) у Босни и Херцеговини, које су окончале свој мандат децембра 2004. године. Војна мисија Европске уније (ЕУФОР) преузела је тада одговорност за очување мира и надзор сигурности у Босни и Херцеговини. Међутим, на темељу споразума постигнутог под називом „Берлин плус” у марту 2003. године, поред ЕУФОР-а, успостављена је сарадња и са НАТО. НАТО се позива да је и он правни следбеник СФОР-а на основу Резолуције 1575 Савета безбедности УН. Основни задатак постављен пред НАТО у Босни и Херцеговини је помоћ њеним властима у области реформе одбране. Заповедник НАТО штаба у Сарајеву има изричит мандат у пружању савета властима Босне и Херцеговине у области реформе одбране, укључујући координацију активности повезаних са чланством Босне и Херцеговине у програму Партнерство за мир. Цивилни и војни стручњаци НАТО-а који бораве у Босни и Херцеговини ангажовани су на пружању помоћи и савета државним властима у области планирања одбрамбених потреба, као и у успостављању „малих и ефикасних оружаних снага, укључујући и учешће у мировним мисијама”. НАТО штаб у Сарајеву не крије да им је циљ укључивање Босне и Херцеговине у евроатлантске интеграције.⁷

Када је у питању учешће у мировним мисијама широм света, снаге из Босне и Херцеговине су углавном имале улогу посматрача или логистичких снага у првим годинама 2000-их. Следећих година мањи број полицајаца и војника из Босне и Херцеговине је узимао учешћа у мировним мисијама у свету, закључно са 2019. годином, око 1500 укупно.⁸

⁶ *Неуставна промјена дејтонске структуре БиХ, Утицај на положај и права Републике Српске*, публикација Народне скупштине Републике Српске, Бања Лука, децембар 2019, стр. 74.

⁷ Брошура *Босна и Херцеговина и НАТО*, Атлантска иницијатива, Сарајево, 2010, стр. 20.

⁸ <https://www.slobodnaevropa.org/a/nve-bih-vojska-policija-mirovna-misija/29045271.html> Источни Тимор, Кипар, Хаити, Либериа, Судан, Ирак, Авганистан и др.

Са друге стране, иако процес пребацивања војне имовине ентитета на имовину централних власти није завршен, НАТО је издао Акциони план и позвао Босну и Херцеговину да достави Годишњи национални програм децембра 2018. године⁹. Заменик америчког државног секретара Саливен Џон изјавио је тада да ће САД подржати напоре Босне и Херцеговине за улазак у НАТО и одбио да се позитивно изрази о приговорима српске стране по том питању.¹⁰ Велика политичка криза настала је следеће 2019. године, када је Република Српска одбијала да се пошаље Годишњи национални програм. Милорад Додик, који је постао председник Савета министара Босне и Херцеговине, одбио је да потпише АНП (Програм реформи) све до новембра, јер је услов било формирање Савета министара Босне и Херцеговине.¹¹ Са друге стране, Додик тврди да Програм реформи не значи и прихватање МАП.¹² НАТО је јануара 2020. године објавио на свом сајту да је Босна и Херцеговина у МАП-у,¹³ што Република Српска не признаје. У периоду корона пандемије, дошло је до извесног смањења политичких и међуентитетских противречности у Босни и Херцеговини, а са друге стране уочени су и проблеми у функционисању реализације Програма реформи. Ти проблеми су и финансијске природе на нивоу Босне и Херцеговине, а настављен је и спор око књижења војне имовине на територији Републике Српске, што је један од најважнијих предуслова да би могао да почне да се реализује МАП.¹⁴

Можда је најважнији фактор у одређењу Републике Српске према НАТО изгласавање одређења ка војној неутралности у новембру 2017. године у Народној скупштини. То у пракси искључује могућност да Република Српска уђе у НАТО, изузев ако народном вољом дође до преиначавања овакве одлуке.

⁹ <https://balkaninsight.com/2018/12/05/nato-approves-membership-action-plan-with-bosnia-12-05-2018/>

¹⁰ <https://www.insider.com/r-us-backs-nato-membership-for-bosnia-dismisses-serb-opposition-2018-12> <https://www.kitco.com/news/2018-12-17/U-S-backs-NATO-membership-for-Bosnia-dismisses-Serb-opposition.html>

¹¹ <https://www.klix.ba/vijesti/bih/bosna-i-hercegovina-dostavila-program-reformi-u-nato/191223125>

¹² <http://www.nspm.rs/sudbina-dejtonske-bih-i-republika-srpska/program-reformi-bih-i-knjizenje-vojne-imovine-dodikov-poraz-ili-politicko-lukavstvo.html>

¹³ <https://www.klix.ba/vijesti/bih/nato-pojasnio-gdje-smo-bih-je-ucесnik-akcionog-plana-i-tezi-ka-clanstvu-u-alijansi/200131125> такође у Драган Петровић, „Однос НАТО и Босне и Херцеговине (Републике Српске)”, *Безбедносни форум*, бр. 2, Београд, 2021, стр. 49.

¹⁴ <https://www.slobodnaevropa.org/a/budzet-odlaganje-nato-bih/30674166.html>

НАТО је имао посебан значај за Босну и Херцеговину као најважнија сила за имплементацију мира након Дејтонског споразума, односно преко СФОР-а. Од краја 2004. године Европска унија преузима формално од СФОР и НАТО ту улогу, преко снага названих ЕУФОР, односно АЛТЕА. Међутим, чак и у таквим формалним односима НАТО остаје партнер, који би се додатно ангажовао уколико би то специјалне ситуације тражиле. Тај договор између ЕУ и НАТО везано за одржавање мира у Босни и Херцеговини се назива „Берлин плус”. Дакле НАТО се у пракси може ангажовати у Босни и Херцеговини преко позива ЕУФОР (ЕУ), или чак у случају да цивилне структуре БиХ попут Министарства одбране или Министарства безбедности затраже помоћ услед ванредних ситуација.¹⁵

САВРЕМЕНО СТАЊЕ

Период пандемије ковид, нешто је успорио противречне процесе и изражавање конфликтности на простору Босне и Херцеговине. Међутим, крајем фебруара 2021. године, Вијеће министара Босне и Херцеговине је направило неколико корака на путу евроатлантских интеграција, попут усвајања Програма реформи за НАТО, те је донесена одлука о формирању комисије за сарадњу са њим.¹⁶

Током календарске 2022. године, издвајамо састанак члана председништва Босне и Херцеговине Шефика Џеферовића са челником Алијансе Столтенбергом, на којем је подржан пут Босне и Херцеговине ка НАТО. У новембру је Вијеће министара усвојило Програм реформи Босне и Херцеговине 2022. Постоје и изјаве Жељка Комшића и Дениса Бећировића да је „Босна и Херцеговина опредељена ка НАТО као приоритет...”. У повратном правцу, више чланица НАТО су давале изјаве подршке од стране својих челника, могућности да Босна и Херцеговина уђе у НАТО.

Превирања у савременом свету, укључујући Европску унију и у мањој мери и НАТО, су евидентна. Монополарни светски поредак је окончан и свет закорачује у мултиполаризам. То конкретно значи извесно слабљење досадашње и посебно раније преминације САД и

¹⁵ Драгиша Јуришић, „Дејтонски споразум, резолуције Уједињених нација, Босна и Херцеговина”, *Безбедносни форум*, Евроазијска безбедност, Београд, 2018, бр. 2, стр. 177 (157-181).

¹⁶ <https://www.klix.ba/vijesti/bih/bih-napravila-vazne-korake-ka-nato-u-usvojenaj-realizacija-programa-reformi-i-formirana-komisija/210224097>

НАТО и извесно јачање утицаја других сила, пре свега ШОС и БРИКС. Европска унија има своју засебну позицију у међународним односима, која је и даље склона модификацијама. Излазак Велике Британије из Уније имаће вишеструке последице на њено даље деловање и позиционирање. Британија је геополитички пре свега везана, и чак чини део тзв. атлантистичке геополитичке осе, заједно са водећим САД. САД и Британија пре свега, имају водећи утицај у НАТО.

Земље у транзицији, дакле источне и југоисточне Европе, где спада Босна и Херцеговина, се сучељавају и поред примена низа мера која су им сугерисана од ММФ већ више деценија, са озбиљним економским ограничењима и криза својих друштава. Нарочито су проблематичне чињенице о преласку доброг дела индустрије, банкарства, а често и природних националних богатстава у стране руке, најчешће мултинационалних компанија и оних у власништву западних земаља.

Заједнички посебно изражен проблем је демографска осека, као резултат негативног природног прираштаја, и масовног одласка у печалбу (на дужи или краћи период или чак на стално) у западне и прекоморске земље. Демографска осека источне и југоисточне Европе, има и своју додатну компоненту, а то је мигрантски притисак, који највише продире управо преко Балкана (Балканска рута) и из јужне Европе (Медитеранска рута). У том правцу Република Српска предузима низ мера за заштиту своје суверености и егзистенцијалних интереса. Она је појачала сарадњу у економској равни, са Србијом, као и са Русијом, Кином. Република Српска је веома резервисана око прихватања миграната са Блиског и Средњег истока, те Северне Африке, који су се у извесном броју сместили на територији Муслиманско-хрватске федерације. Нарочито је интензивна сарадња привреде Републике Српске са Русијом у области енергената.

По истраживању јавног мњења, постоји изразито нерасположење према НАТО на подручју Републике Српске, што није случај на подручју Муслиманско-хрватске федерације.

ИНТЕРЕС НАТО НА БАЛКАНУ И ПОСЕБНО У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ У КОНТЕКСТУ УКРАЈИНСКЕ КРИЗЕ

Украјински сукоб који је почето у фебруару 2022. године, представља озбиљан изазов и за НАТО, као и за европску и међународну безбедност у целини. Ово је сукоб који има шири значај одмеравања снага у оквиру процеса прерастања светског поретка ка

мултиполаризму. Русија представља важну силу носиоца процеса мултиполаризма у свету, заједно са Кином пре свега. Отуда су САД и НАТО озбиљно ангажовани индиректно по питању украјинског сукоба, помажући Украјину, практично усмеравајући политику и надзирући војне операције Кијева и вођење земље у овом сукобу.

У том правцу САД и НАТО покушавају додатно да појачају своју хегемонију на Балкану, посебно у односу на српске просторе. Појачавају се кризе, нарочито по питању Косова и Метохије и притисак на Републику Српску. НАТО у украјинској кризи има у последњим деценијама највећи изазов те показује тежњу да на Балкану у односу на оне још непоћудне и (или) геополитички неконтролисане народе и државе додатно притисне и учврсти своју хегемонију. Према српском фактору се примењују додатни подухвати сламања, деструкције и поседања. Тако је намера у односу на Косово и Метохију, да се тамошња квазидржава, као производ деловања САД и НАТО ојача, и српска заједница на северу, која је преживела до садашње фазе тортуре, расељавања и притиска, додатно стави под утицај Приштине. Слична политика се води у Црној Гори, где се након вишедеценијског режима Мила Ђукановића, покушава обезбедити наставак те, или модификоване политике на антисрпској основи. Милогорски режим је био заснован на монтењегријском концепту, упереном против миленијумског српског идентитета становништва Црне Горе. Са друге стране, Срби и Црногорци су масовним литијама током 2020. године, практично оборили режим Ђукановића, где је на власт дошла шира коалиција од српских и просрпских снага као доминантних, али са минималном већином у парламенту. Америчка и западна политика је постигла да се Кривокапићева влада обори, а да потом буде створена прозападна странка Европа-сад, која током пролећа 2023. године долази на власт. Са друге стране ипак је постигнут ефекат умањења монтењегријског идентитетског притиска, иако геополитички пут Црне Горе у оквиру НАТО (где је убачена против воље огромне већине становништва) се не доводи у питање. Такође нова власт у Црној Гори је везана за Запад геополитички и усмерена „ка европском путу”, те преко владајуће Европе сад, прихвата демагошке реформе у правцу неолибералног концепта економско-социјалног, који је и главни виновник осиромашења широких слојева становништва Источне Европе протеклих неколико деценија и распродаје националних ресурса и великог задуживања у иностранству.

Утицај САД на политику на Балкану, укључујући и Босну и Херцеговину је и данас највећи, ако посматрамо велике силе

појединачно.¹⁷ Он је још већи, ако узимамо у обзир доминантну улогу САД у оквиру НАТО. Томе треба додати велику, заправо највећу улогу САД и у односу на ММФ, Светску банку, па и Светску трговинску организацију. Иако није део европског континента и није чланица ЕУ, САД имају индиректни и извешан утицај и на саму Унију. У периоду председника Трампа званични Вашингтон је нешто мање неко у претходном периоду, био фокусиран и на питање Балкана. Политиколог и правник Влада Станковић указује да би политика новог америчког председника Бајдена могла више бити заинтересована за прилике у Босни и Херцеговини и Републици Српској. Станковић наводи да: „...Основни приоритет САД, посебно након одласка изолационистичке администрације Трампа и након повратка интервенционистичке опције Бајдена, јесу евроатлантске интеграције читавог југоисточног крила Европе у НАТО и ЕУ.... Бошњачка страна ће настојати да за застој у напретку у атлантске интеграције оптужи Србе и да нападне темељне тековине Дејтона које: „државу БиХ држе паралисану“.¹⁸ Иако хрватски политичари у БиХ имају значајне разлике у виђењу низа стратешких питања у односу на муслиманске, по питању НАТО и ЕУ су такође опредељени ка чланству.¹⁹

Република Српска је стално изложена притисцима ка очувању свог интегритета. Утицај Европске уније и западних структура у целини, се додатно искомпликовао током 2021. године, када је одлазећи високи представник за БиХ Ицко, донео контрадикторно законско решење у последњим данима свог мандата о санкционисању непризнавања злочина у Сребреници 1995. као геноцида. Још већу компликацију је донело именовање на неубичајени начин и ван процедуре новог високог представника Немца Шмита. Не само Русија, већ и Кина су изразиле незадовољство и неслагање тим начином избора. Република Српска са своје стране је преузела низ законских мера да се не санкционишу они њени грађани који би дошли на удар оваквог наметнутог законског решења о „негирању геноцида у

¹⁷ Митар Ковач, „Геостратегијски значај Балкана за НАТО”, *Безбедносни форум*, Евроазијска безбедност, Београд, 2019, бр. 1, стр. 7-33.

¹⁸ Владан Станковић, „Три народа и два ентитета - тренутни односи снага”. *Политичка ревија*, Vol. 67. No 1: 31-48, Институт за политичке студије, Београд, 2021, стр. 42.

¹⁹ Владан Станковић, „Три народа и два ентитета - тренутни односи снага”. *Политичка ревија*, Vol. 67. No 1: 31-48, Институт за политичке студије, Београд, 2021, стр. 42 у вези хрватске политичке елите у БиХ Станковић наводи „Са друге стране, хрватска политичка елита у БиХ поздравила је промену у Стејт департменту, престројавајући се у ходу ка новој власти демократа. Хрвати у БиХ су опредељени за ЕУ и НАТО.”

Сребреници”. Милорад Додик у вези овога наводи да је БиХ у расулу и да би 70 до 80% грађана Републике Српске доспело на удар овог наметнутог законског решења и он сам међу њима, ако би се тако нешто покушало испоштовати.²⁰

Република Српска има изражен консензус становништва, елите, политичара и власти око својих основних егзистенцијалних интереса. Врло мали део политичара је ван овог консензуса, а и то само делимично, због јавног мњења и општег прихватања принципа на којима почивају темељи Републике Српске. Отуда притисци који долазе са различитих страна, а пре свега муслиманских политичара из Сарајева и дела се могу лакше превазићи. Постепени прелазак светског поретка ка мултиполаризму, погодује интересима Републике Српске и Срба као народа у целини. Ранијих година и деценија је било тешко замисливо да и Русија и Кина се супротставе наметању одређених решења од стране САД и ЕУ по питању Босне и Херцеговине, односно Републике Српске. Промене политичке власти у Црној Гори, те масовно покретање народа у прилог подршке Српској православној цркви, такође погодује интересима Републике Српске. Српска православна црква посматрано у целини такође представља изузетно важан кохезиони фактор српског народа. То се у извесној мери може рећи за српску дијаспору, која је нарочито бројна и добро организована у низу западноевропских земаља (Аустрија, Немачка, Швајцарска, Шведска, Француска и др.), као и у неким прекоморским (САД, Канада, Аустралија и др.).

Посебан притисак на Републику Српску долази током јуна и јула 2023. године. Наиме, покушава се од стране тзв. високог представника да се изврши фундаментална промена у начину одлучивања везано за Председништво БиХ, односно да се покуша

²⁰ <http://fakti.org/dodik/dodik-ako-sad-podvijemo-rep-ovde-ce-zbog-genocida-70-80-odsto-ljudi-otici-u-zatvor>. Српски члан Председништва БиХ поручио је у вези са законом о негирању геноцида, који је наметнуо бивши високи представник Валентин Инцко, да ће сваки грађанин који евентуално буде позван на кривичну одговорност у вези са тим, добити заштиту органа Републике Српске. „Свако на том плану треба да се обрати најближој полицијској станици, а Министарство унутрашњих послова Републике Српске у том смислу има налог да спречи било какво насиље или привођење. Свако ко буде пријављен добиће заштиту”, рекао је Додик за АТВ. Он је рекао да би „такви поступци могли довести у ситуацију да Српска забрани на својој територији деловање Агенцији за истраге и заштиту (Сипа) БиХ. У то не мора нико сумњати. То су наши кораци, па ако то желе, нека их само изазову”, поручио је Додик.

прегласати представник Републике Српске. Паралелно са покушајем Уставног суда о одузимању имовине Републике Српске, те претходним спорним питањима (питање војне имовине на територији Српске, посебно Хан Пијесак, потом одредба о кажњавању „негирања геноцида у Сребреници” донесена на крају мандата Инцка, потом да ли је БиХ у МАП-у, или не, најзад да ли је Шмит високи представник или не), долази до повлачења представника Српске из заједничких тела и до подизања оптужнице против Шмита (у Бањалуци). Дакле паралелно са невиђеним притисцима Куртија (подржаним од САД, НАТО и западних сила) на српско становништво на северу КиМ, развија се и криза у Босни и Херцеговини везано за притиске на Републику Српску. Република Српска, пре свега њено руководство и институције, показују спремност да бране свој Дејтоном загарантован положај. Трусна ситуација у Европи и свету, везана за украјински сукоб, додатан је амбијент одвијања политичке кризе у Босни и Херцеговини. НАТО свакако недобронамерно посматра руководство Републике Српске, посебно Милорада Додика.

Народна скупштина Републике Српске је прогласила да одлуке Шмита кога не признаје као високог представника, нису надлежне на њеној територији, као и да се то такође односи на одлуке у случају прегласавања у Председништву БиХ (супротне Дејтону). Из кабинета председника Додика је указано и на нелогичност да се покушава подривати демократски изабрани представници Републике Српске, у односу на „самовољу Шмита” који није прошао процедуру избора у оквиру ОУН.²¹ Шмит у својим контактима са међународним фактором тражи подршку за потенцијалне мере против Милорада Додика и носилаца власти у Републици Српској.²² Међутим, проблем за Шмита је јединство и постигнути консензус међу носиоцима власти, али и у највећем делу опозиције у Републици Српској када је у питању највиши национални интерес.

Оно што је посебно значајно је укупна геополитичка позиција НАТО у Европи везано за украјински сукоб, и посебно место Балкана у томе. Светски поредак већ дужи низ година постепено улази у процес преласка ка мултиполарном. У том контексту јача утицај сила и земаља ван западног центра моћи. Крах неолибералног економско-социјалног модела, постепени прелазак економске моћи на мегарегион Далеког истока, и посебно Кину, те добијање на значају сила „земаља-

²¹ <https://www.rtrs.tv/vijesti/vijest.php?id=519046>

²² <https://www.danas.rs/svet/region/smit-potreban-snazan-i-zajednicki-odgovor-medjunarodne-zajednice-u-bih/>

континената” попут водећих чланица ШОС и БРИКС, чини суштину тих процеса. Постепена дедоларизација светског система плаћања такође је значајна у правцу јачања мултиполарног светског поретка у развоју. НАТО и САД међу своје кључне геополитичке противнике сматра Русију и Кину на планетарном нивоу. Отуда је сукоб у Украјини велики изазов за НАТО, јер представља судар интереса носилаца мултиполаризма и са друге стране сила које се залажу за повратак монополарног светског поретка. Балканско полуострво има значајан геополитички положај, јер заузима западну акваторију Црног мора, потом има излазак на Средоземно и прибрежна мора (Јадранско, Јонско, Егејско, Мраморно). У западном делу Балканског полуострва је Босна и Херцеговина, односно Република Српска. У НАТО сматрају српски фактор на Балкану као специфичан и онај који није под њиховом контролом. Наиме, ни Србија ни Босна и Херцеговина нису у НАТО, (као ни у ЕУ). Ратови са Србима деведесетих, чему треба додати и негативан политички однос практично свих претходних година потом, чине додатно неповерење САД и НАТО према Србима. Очигледан је покушај и код ескалације косовске кризе, као и оне у Босни и Херцеговини да је у питању покушај атлантских структура да се додатно ослаби и под своју контролу стави српски фактор у целини. У Црној Гори је након слома Ђукановићевог режима, створена нова власт која у принципу може следити геополитичке интересе атлантистичке геополитике, иако је учињен извесан отклон притиска према српском националном идентитету и концепцију натурања црногорства. То су уосталом тековине великог народног бунта 2020. године, и исхода парламентарних избора (30. августа 2020. године).

ЗАКЉУЧАК

НАТО се током сукоба у Босни и Херцеговини, потом и до краја деведесетих показао ненаклоњеним српском фактору у целини, па је у неколико наврата и ратовао против Срба (агресија на СРЈ 1999. године, и у неколико наврата, посебно 1995. године бомбардовао војску Републике Српске). Са друге стране, самим Дејтоном је НАТО добио извесну улогу у безбедносном смислу. То се односи и на улогу САД, као и ЕУ.

Њихова улога је током протекле две и по деценије била доминантна у односу на друге велике силе. Одузимање ингеренција Републици Српској које је добила по Дејтону током протеклих четврт века, резултат је пре свега геополитичке ненаклоњености САД и НАТО, а у нешто мањој мери и ЕУ према српском питању. Са друге

стране, постепено прерастање светског поретка ка мултиполаризму, паралелно са отпором који је поводом тих притисака пружао народ и елита Републике Српске дају светлије перспективе. Однос ЕУ према Републици Српској није био протеклих година толико директан и ненаклоњен, као што је то случај са НАТО и САД. Република Српска је спремна на сарадњу са НАТО, али не и на пуно чланство. Реалне могућности да БиХ уђе у Европску унију су мале из више разлога. Са једне стране, постоје ограничења и неспремност ЕУ да се прошири у том правцу, а са друге стране постоје противречности на релацијама у самој Босни и Херцеговини, нарочито када је у питању Република Српска. Када је у питању НАТО, ту су поделе толико изражене на релацији Сарајево - Бањалука, да Република Српска уопште не признаје да је БиХ ушла у МАП. Украјински сукоб појачава конфликт на релацији сила носилаца процеса мултиполаризма (силе ШОС и БРИКС, пре свега Русија и Кина) и оних који се томе супротстављају (НАТО, САД, па и ЕУ). У том правцу САД и НАТО теже појачати своју доминацију на Балкану и притиснути додатно српски фактор, који сматрају геополитички непоћудним, нарочито по питању Косова и Метохије и Републике Српске.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Јуришић, Драгиша, „Дејтонски споразум, резолуције уједињених нација, Босна и Херцеговина”, *Безбедносни форум*, Евроазијска безбедност, Београд, 2018, бр. 2, стр. 177 (157-181).
2. Јуришић, Драгиша, Обреновић, Предраг, Вулин, Љубиша, *Војска Републике Српске*, Републички центар за истраживање рата, ратних злочина и несталих лица, Бањалука, 2022.
3. Каран, Синиша, „Ревизија Дејтонско-Париског мировног споразума у функцији унитаризације Босне и Херцеговине”, *Безбедносни форум*, 2016, бр. 2, Београд, стр. 132-140.
4. Ковач, Митар, „Геостратегијски значај Балкана за НАТО”, *Безбедносни форум*, Евроазијска безбедност, Београд, 2019, бр. 1, стр. 7-33
5. *Неуставна промјена дејтонске структуре БиХ, Утицај на положај и права Републике Српске*, публикација Народне скупштине Републике Српске, Бања Лука, децембар 2019.
6. Павић, Александар, „НАТО и војна неутралност Републике Српске”, *Безбедносни форум*, 2/2020, стр. 105-114.

7. Петровић, Драган, „Однос НАТО и Босне и Херцеговине (Републике Српске)”, *Безбедносни форум*, бр. 2, Београд, 2021. стр. 43-56.
8. Радаковић, Милован, *Настанак државе, мисија на Балкану*, Академија Еду, Београд, 2002.
9. Станковић, Владан, „Три народа и два ентитета - тренутни односи снага”. *Политичка ревија*, Vol. 67. No 1, Институт за политичке студије, Београд, 2021, стр. 31-48.
10. Трифковић, Драгана, „Однос НАТО према српским националним интересима у Србији”, *Безбедносни форум*, 2/2020, стр. 93-104, стр. 96-97.
11. https://bs.wikipedia.org/wiki/Pristupanje_Bosne_i_Hercegovine_NATO-u
<https://www.slobodnaevropa.org/a/nve-bih-vojska-policija-mirovna-misija/29045271.html>
12. <https://balkaninsight.com/2018/12/05/nato-approves-membership-action-plan-with-bosnia-12-05-2018/>
13. <https://www.insider.com/r-us-backs-nato-membership-for-bosnia-dismisses-serb-opposition-2018-12> <https://www.kitco.com/news/2018-12-17/U-S-backs-NATO-membership-for-Bosnia-dismisses-Serb-opposition.html>
14. <https://www.klix.ba/vijesti/bih/bosna-i-hercegovina-dostavila-program-reformi-u-nato/191223125>
15. <http://www.nspm.rs/sudbina-dejtonske-bih-i-republika-srpska/program-reformi-bih-i-knjizenje-vojne-imovine-dodikov-poraz-ili-politicko-lukavstvo.html>
16. <https://www.klix.ba/vijesti/bih/nato-pojasnio-gdje-smo-bih-je-ucesnik-akcionog-plana-i-tezi-ka-clanstvu-u-alijansi/200131125>
17. <https://www.slobodnaevropa.org/a/budzet-odlaganje-nato-bih/30674166.html>
18. <https://www.rtrs.tv/vijesti/vijest.php?id=519046>
19. <https://www.danas.rs/svet/region/smit-potreban-snazan-i-zajednicki-odgovor-medjunarodne-zajednice-u-bih/>
20. <https://www.klix.ba/vijesti/bih/bih-napravila-vazne-korake-ka-nato-u-usvojena-realizacija-programa-reformi-i-formirana-komisija/210224097>
21. <http://fakti.org/dodik/dodik-ako-sad-podvijemo-rep-ovde-ce-zbog-genocida-70-80-odsto-ljudi-otici-u-zatvor>

Драгомир Кесеровић¹
Маја Гламочанин²

ЗАПАДНИ БАЛКАН, ЕВРОПСКА УНИЈА ИЛИ ИСТОК – БЕЗБЈЕДНОСНА ДИЛЕМА

Сажетак: Актуелни тренутак у процесу приступања Европској унији земаља Западног Балкана додатно усложен сукобом у Украјини је тема рада, а током његове израде преовлађујуће су кориштене компаративна анализа, методе анализе садржаја, индуктивна и дедуктивна метода и метода студије случаја. Вишекритеријумски је анализирана измјењена деценијска пракса процеса пријема земаља кандидата у Европску унију, додјела кандидатског статуса Украјини и Молдавији убрзаним поступком, а све у свјетлу промјене услова у односу на земље Западног Балкана. Истовремено, расте подршка источним интеграцијама. На матрици измјењених услова за повлашћене државе, на сцени су нове безбједносне тенденције, а у њиховом свјетлу анализира се позиција држава Западног Балкана и у том контексту сагледава готово немогућа мисија испуњења услова који се пред њих постављају. Рад је додатно прожет приказима различитих истраживања која су получила несумњиве резултате о овом безбједоносном проблему. На крају су дата закључна размишљања, приједлози и препоруке, али и прогнозе развоја проблема у будућности. Циљ овог научног рада је да се укаже на бројне препреке које земље Западног Балкана треба да пређу у процесу придруживања Европској унији, да исказана намјера и кандидатски статус за последицу има, за Европску унију, право додатних притисака и стално нових условљавања, а за земље Западног Балкана, пут без извјесног завршетка. У свјетлу тих дешавања источне интеграције су све ближе.

Кључне речи: *Европска унија, Западни Балкан, безбједносне тенденције, интеграција.*

¹ др Драгомир Кесеровић, доктор наука безбједности и заштите, редовни професор, Независни универзитет Бања Лука, dragomir.keserovic@fbzbl.net

² МА Маја Гламочанин, мастер права – безбједност и криминалистика, Бања Лука, glamocanin.maja@gmail.com

УВОД

Земље Западног Балкана представљају групу земаља којима је прије више од двије деценије отворена могућност чланства у Европској унији. Све вријеме, ове земље пролазе кроз процесе разних облика транзиције и постепеног испуњавања услова на путу ка Европској унији. И поред свих напора, пут није нимало лак, нити без застоја. Узроци таквог стања су бројни, дијелом као последица унутрашњих политика држава кандидата, а значајним дијелом су помогнути неконзистентном политиком Европске уније и њених држава чланица према овом региону. Декларативно, процес приступања подржава демократске реформе у државама кандидатима и потенцијалним кандидатима за чланство, али, због неспремности да се усред унутрашње кризе бави процесом суштинских реформи у државама кандидатима, Европска унија тежиште премјешта на за њу најважније питање, а то је стабилност региона. У овом тренутку, нема назнака да све државе чланице имају јединствено виђење брзине и пожељности даљег ширења Уније, што се посебно односи на регион Западног Балкана.

Европска унија се данас суочава са бројним интерним кризама, па су околности у којима треба да се проширује, у односу на претходна проширења, оптерећене бројним проблемима. Номинално, критеријуми из Копенхагена су формални критеријуми за чланство које би требало да испуни свака држава која намјерава да постане чланица Европске уније. Дефинисани су као политички, економски и административно/институционални: 1) стабилне институције којима се гарантује демократија, владавина права, људска права и поштовање и заштита мањина; 2) функционална тржишна економија способна да се носи са конкуренцијом и тржишним притисцима у Европској унији и 3) способност преузимања обавеза које произилазе из чланства, укључујући посвећеност циљевима политичке, економске и монетарне уније.³

У пракси, у односу на наведене копенхагеншке, пред земљама које желе да се придруже Унији, постављени су далеко сложенији захтјеви, већи је број поглавља и референтних тачака, уведена је клаузула о равнотежи и врше се сталне измјене критеријума. Процес је додатно оптерећен вишегодишњим мораторијумом на проширење и маргинализовањем овог питања на дневном реду Европске уније, мањом усмјереношћу Уније на Западни Балкан, а све уз опадање

³ *Conclusions of the Presidency*, European Council, Copenhagen, 21-22 June 1993, <https://www.consilium.europa.eu/media/21225/72921.pdf>, 12/03/2019, p. 13.

подршке за даље проширење и растући евроскептицизам у државама чланицама. Процес приступања Европској унији у земљама Западног Балкана је истовремено угрожен услед скромног економског раста и све израженијег сиромаштва, као и институционалне неефикасности у спровођењу европских стандарда и вриједности, праћених падом подршке придруживању Европској унији и реформама везаним за придруживање. Како подстаћи процесе европских интеграција и изаћи на крај са утицајима који подривају ове напоре у овим околностима, питање је које земље Западног Балкана неминовно морају ријешити.

Сама процедура проширења устројена је тако да компликује бржи напредак земаља у процесу приближавања Унији. Како се о напретку земље кандидата за чланство изјашњавају државе чланице једногласно, сваки даљи корак тог напретка подложен је блокирању било које од тих држава. Државе чланице тако често настоје да кроз условљавање рјешавају билатералне тензије у своју корист. Оваквом понашању постојећих држава чланица Уније нарочито погодује измјењен приступ преговорима о приступању са актуелним државама кандидатима, који подразумијева да се политичка поглавља (на пример, за Црну Гору поглавље 23 и 24, а за Србију поред ова два и поглавље 35) отварају прва и затварају последња. На овај начин, простор за арбитарно понашање држава чланица Европске уније је велики, имајући у виду расцјепканост процеса приступања (и придруживања), а тиме и многобројних прилика за условљавање. Европска унија данас није иста заједница која је била прије тридесет и више година. Драстично је увећан број и разноликост чланица, а истовремено се и обим дјеловања Европске уније драматично проширио. Све гласније су дискусије о оправданости и одрживости наставка интеграције по досадашњем моделу обавезне укључености свих држава чланица у све области дјеловања Европске уније. Конкретније, званичници Европске уније у контактима са државама кандидатима говоре о подршци приступању, али у институцијама Уније не доносе одлуке које би то несумљиво подржале. На овај начин процес проширења је ту, али за земље кандидате практично, тешко достижан.

Додатно, додјела кандидатског статуса Украјини и Молдавији убрзаним поступком, измјенила је радикално деценијску праксу процеса пријема земаља кандидата у Европску унију, што се директно одражава на промјене услова у односу на земље Западног Балкана.

На матрици измјењених услова за повлашћене државе, на сцени су нове безбједносне тенденције, мијења се позиција држава Западног Балкана, и у том контексту промовише се готово немогућа мисија испуњења услова који се пред њих постављају.

ПОЛИТИКА ПРОШИРЕЊА ИЗ УГЛА КЉУЧНИХ АКТЕРА – ПРЕСЈЕК СТАЊА

Може се закључити да су досадашњи процеси проширења били једноставнији, временски краћи и са далеко мање услова, а тиме и могућности блокирања земаља кандидата од земаља чланица.

Лидери Европске уније и Западног Балкана више пута су разговарали о будућем чланству Србије, Босне и Херцеговине, Црне Горе, Албаније, Косова и Северне Македоније.⁴ Земље чланице Европске уније су донијеле декларацију којом потврђују „једногласну подршку европској перспективи Западног Балкана”, као и подршку „процесу проширења”, заснованог на „кредибилним реформама партнера”.

Током шест деценија постојања, Европска унија (односно раније Европска заједница) више пута се налазила на раскршћу, али никада раније није била истовремено на мети толико различитих криза (финансијска, криза евра, мигрантска криза, Брегзит, криза идентитета, рат у Украјини, енергетска криза) које снажно угрожавају њене темеље. Државе чланице разматрају различите сценарије будућег изгледа Европске уније, али оно што је важно за државе Западног Балкана јесте где се налази питање проширења у трансформисаној Европској унији. Иако из Брисела долазе увјеравања да се од проширења неће одустати, очигледно је да се ово питање тренутно не налази на листи приоритета Уније. Не само да се, услед многобројних актуелних изазова са којима се Унија суочава, на инфузији држи њена ријешеност да разматра проширење на Западни Балкан, већ овакав пад заинтересованости води и паду интересовања код држава поменутог региона које се налазе у процесу приступања. То даље води порасту евроскептицизма који у региону Западног Балкана има плодно тло.

Шта о актуелним проблемима функционисања наднационалног политичког оквира Европске уније у односу на процес проширења мисле кључни актери, Европска унија, најважније државе чланице, нечланице и нови политички ауторитети? Досадашња постигнућа на плану евроатлантских интеграција региона, према виђењу држава чланица, су скромна, што оставља простор за нова условљавања, захтјеве, па и притиске према државама кандидатима. Истовремено,

⁴ *Comparative Security Systems of Neighbouring Countries: similarities, differences and cooperative: international monograph = Upporedni sistemi bezbednosti zemalja okruženja: sličnosti, razlike i kooperativnost: međunarodna monografija*, Belgrade, Faculty of Business Studies and Law University “Union-Nikola Tesla”; = Beograd, Fakultet za poslovne studije i pravo Univerziteta “Union-Nikola Tesla”, 2018.

постоје и реалне опасности (Косово и Метохија, нефункционална Босна и Херцеговина, спори трансфер власти у Црној Гори, рат у Украјини и енергетска криза...) које могу да уздрмају безбједносну подршку стабилности Западног Балкана. Иако је Берлински процес оживио регионалну сарадњу и потврдио улогу Европске уније као међународног актера који се стара о безбједности непосредног окружења, кратковидост појединих националних влада земаља чланица Уније слала је током последњих година опречне поруке и подрила повјерење грађана Западног Балкана у реалистичност перспективе придруживања уједињеном дијелу Европе.

Европска унија. Европска унија је јединствен актер у региону Западног Балкана где је од почетка деведесетих година прошлог вијека примјењивала широк спектар спољнополитичких инструмената: дипломатске и трговинске мјере, финансијску помоћ, цивилне и војне мисије, као и политику проширења која је њено најуспјешније спољнополитичко средство. Неоспоран је успјех који је политика проширења Европске уније имала вршећи утицај на процес транзиције земаља Централне и Источне Европе.

Велика криза Европске уније је више него деценијски процес условљен искључиво унутрашњим разлозима. Главни покретач кризе је разлика између високих циљева интеграционих пројеката и неодговарајућих институционалних, правних и политичких способности да се ови циљеви остваре⁵. У пракси, ова разлика се исказује у дисфункционалности новијих интеграционих захвата (монетарна унија, заједничка спољна и безбједносна политика, правосудна и полицијска сарадња), што по правилу води у дисфункционалност многих области претходно достигнутог степена интеграције. Данас, функционери Уније, готово униформно говоре да ће се проширење наставити после реформисања саме Уније. Ријеч је о непознато дугом периоду. У међувремену, основна функција, па и садржај политике проширења се промијенио. Он нема сврху да интеграциони процес Уније прошири на друге државе Европе, јер сам тај процес је неизван, већ да у новој безбједносној и геополитичкој констелацији осигура останак тих држава у сфери западног утицаја и доминације. За државе кандидате остаје отворено, иначе политички непостављено, питање: зашто не ревидирати процес стабилизације и

⁵ S. Samardžić, "The great crisis of the European Union has changed the function and content of the enlargement policy", In: S. Balović (comp.), Scientific Conference: *Western Balkans as the "rest" of a united Europe: everyone's and no one's country?*, Belgrade, December 6, 2018.

придруживања који земљу треба да припреми за пуноправно чланство, у правцу боље опште адаптације на промјењене околности.

Процес приступања, показало се, садржи бројне недостатке чији коријен лежи како у самом устројству политике проширења, тако и у природи међусобних односа Европске уније и њених држава чланица, с једне стране, и земаља кандидата за чланство, с друге⁶. Процес стабилизације и придруживања креиран за државе Западног Балкана прије двије деценије, од почетка је остављао простора Европској унији да унилатерално, по сопственом нахођењу и потребама, дефинише услове за пријем. Унија је то чинила најчешће вођена геополитичким и безбједносним интересима умјесто објективним критеријумима проистеклим из појединих сектора политике. Овакав однос Уније и њених држава чланица, заједно са слабо развијеном демократском политичком културом и искуством државности на страни земаља кандидата, водио је до невиђеног мијешања Уније у унутрашња политичка и уставна питања земаља кандидата. Очигледна произвољност у политици условљавања, преамбициозно замишљена идеја стабилизације и демократске консолидације, турски и хегемонски однос Уније према земљама кандидатима, као и сада већ јасно пролонгирање процеса, довели су до губитка његове кредибилности и замора на обе стране.

Нова стратегија проширења Европске уније из 2018. године дефинисала је питања владавине права и грађанских слобода, инфраструктурног повезивања, дигитализације, јачања заједничке безбједности у односу на питање масовних избегличких таласа, пандемије *COVID 19*, рата у Украјини, енергетске кризе, санкције Русији, као доминантна на пољу испуњавања формалних услова за наставак преговора и прикључење Унији. У званичним саопштењима са бројних скупова Европска унија – Западни Балкан све чешће изостаје ријеч „проширење”. На овај начин, процес проширења постаје политички неизвеснијим, а Западни Балкан се све више дефинише као простор безбједносне бриге, а не подручје које је пожељно и корисно интегрисати у Европску унију. Тиме Европска унија појачава негативну перспективу овог простора да остане периферија, чекаоница, предстража и поље геополитичке игре великих и моћних актера (сила).

⁶ I. Radić Milosavljević, “Conflict of Stability and Democracy in the Process of European Integration of the Republic of Serbia”, in: *Democratic resistance to the normalization of authoritarianism in Europe*, Association for Political Science of Serbia and the Faculty of Political Science, University of Belgrade, Belgrade, 2017, p. 257-271.

Велика Британија и Западни Балкан. Изласком из Европске уније, Велика Британија се налази у процесу реконструирања своје спољне политике која се до сада ослањала на три стуба „сателитске односе” са Сједињеним Америчким Државама, преовлађујући утицај на земље Commonwealth-а и чланство у Европској унији. Излазак из Европске уније отвара питање: какав ће бити нови британски приступ не само Европској унији, него и Европи у цјелини. Британија је одмах по референдуму о Brexit-у почела наглашавати да појмови Европа и Европска унија нису истозначни и да она жели водити политику присуства у Европи, али не као чланица Европске уније. Тиме се конструише нова регија: „Европа изван Европске уније”, у којој британска спољна и безбједносна политика види могуће поље свог интензивног дјеловања у непосредној будућности. С обзиром на континуирано оклијевање Европске уније да Западни Балкан у потпуности интегрише у Унију, британска спољна политика има простора да се на Западном Балкану појави као спољна сила. Промјеном природе односа између Лондона и Брисела, могуће је да ће се мијењати и нагласак на понешто другачије приоритете у процесу ових интеграција.

САД и Западни Балкан. Трансатлантски односи су у процесу дубинске реконфигурације, темељно се мијењају, али није за очекивати њихово потпуно урушавање. Овај процес се двојачко одражава на положај југоисточне Европе у цјелини, а посебно Западног Балкана као њеног политички врло нестабилног дијела. Са једне стране, усвајање нове стратегије (велике) којом би се значајно ограничило дјеловање у регионима који нису од кључног безбједносног приоритета (нпр. Западни Балкан) могло би да подразумијева да Сједињене Америчке Државе овај простор препуштају безбједносном покривању Европске уније и њених најмоћнијих чланица, које би се, суочене са сопственим унутрашњим проблемима, тада са више или мање успјеха надметале за утицај са другим регионалним и глобалним актерима попут Русије, Турске или Кине. Чињеница да је амерички предсједник Џозеф Бајден у разговору са предсједницом Европске комисије Урсулом фон дер Лајен изразио снажну подршку наставку процеса приступања земаља Западног Балкана Европској унији, потврђује да ће САД и даље бити присутне на Западном Балкану.

Француска и Западни Балкан. Француски предсједник Емануел Макрон позвао је да се земљама Западног Балкана да јасна перспектива приступања Европској унији, залажући се за „снажну и независну Европу” и „нови безбједносни поредак” Европе са НАТО у односу на Русију. „Не смијемо се више удаљавати од Западног Балкана.

Треба од нас да добију јасну перспективу приступања Унији у разумном року”, рекао је Макрон у говору у Европском парламенту у Стразбуру. Он је, међутим, нагласио да Европа у постојећим условима није она која може примати нове чланице, истичући да су неопходне промјене у Унији које би омогућиле „брже, јасније и ефикасније одлуке”.

Русија и Западни Балкан. Русија својом спољном политиком настоји да обезбједи учвршћивање положаја земље као једног од три најутицајнија актера савремених међународних односа у измјењеној геополитичкој слици свијета, уз САД и Кину. Основни прокламовани циљ Русије је промоција трговинско-економских интереса и заштита националне безбједности. Русија и на Западном Балкану дјелује на плану економске сарадње, али и на плану војно-техничке сарадње. Најповољнији исход за Русију био би стварање групе војно неутралних земаља на Балкану, а то су бивше југословенске републике са Србијом на првом мјесту. На Европску унију се гледа као на дио глобалног тржишта, с малим могућностима да самоиницијативно рјешава геополитичке проблеме, за шта се ослања на снагу НАТО војног савеза и имајући у виду још увијек неизвјесну европску будућност земаља Западног Балкана, Русији би овим била учвршћена позиција на југоистоку Европе. На Србију, Русија гледа као на земљу са државотворном традицијом и интеграционим потенцијалом, а која би културном и историјском блискошћу, подршком у јавном мњењу, нерјешеним питањем Косова и Метохије и неизвесном европском будућношћу била релативно чврсто упориште. Балкан је за Русију и даље зона од геостратешког, политичког и економског, односно националног интереса. У случају значајније промјене односа на глобалном плану и евентуалног урушавања Европске уније, Русија би могла интензивирати активности на Балкану подстицањем питања унификације српског националног простора.

Турска и Западни Балкан. Актуелна турска спољна политика велику пажњу посвећује простору Западног Балкана. За Турску увећан утицај у овом региону представља ослонац за чвршће укорјењивање њеног присуства у Европи. Балканске активности Турске усмјерене су на државе са доминантно муслиманским становништвом и на државе у којима живи значајна мањина која припада овој вјероисповести (Босна и Херцеговина, Албанија, Македонија и Србија). Притом се, као кључни ослонац ревитализације турске моћи на овим просторима, апострофирају Бошњаци и Албанци као чувари османског наслијеђа.

Кина и Западни Балкан. Подручје Балкана кроз цијелу своју бурну историју привлачи пажњу глобалних сила. Традиционално

заинтересованим силама се, јачањем своје политичке и економске позиције, почетком 21. вијека придружила и Народна Република Кина. Због повећаног прилива кинеских страних директних инвестиција у Европи, дошло је и до инсистирања Европске комисије да се све тендерске процедуре обављају транспарентно и уз строго поштовање прописа Европске уније. Посматрано из овог угла, растућа улога Кине не би требало да представља пријетњу за интеграционе процесе. Међутим, поједини европски лидери изразили су бојазан да ће присуство Кине угрозити напоре Европске уније за демократизацијом региона.

НАТО и Западни Балкан. Из сједишта НАТО-а у Бриселу континуирано се наглашава да је ријеч о региону од стратешке важности, те да ова организација остаје у потпуности привржена стабилности и безбједности региона и то тако што наставља да подржава евроатлантске аспирације земаља ван Уније, а посебно очувањем присуства у Босни и Херцеговини и на Косову и Метохији и јачањем односа са Србијом. САД намјеравају да озбиљно одговоре на опасност од спирале ризика у појединим дијеловима региона која се може лако завртјети са надолазећим антизападним утицајем Русије, Кине и Турске. Како Европска унија на сва безбједносна угрожавања одговара снажним ослоном на снагу НАТО-а, и сам процес проширења Уније државама Западног Балкана имаће несумњиви печат НАТО војног, али и политичког савеза са доминантном улогом САД и најмоћнијих европских држава. Док на почетку 21. вијека САД настоје да очувају контролу над овим дијелом Европе, Русија, Кина и Турска се појављују као нови/стари такмаци и покушавају да искористе бројна неријешена питања сусједских односа тако да вјештим спојем војно-политичких, економских и културних инструмената појединим земљама Западног Балкана понуде стратешку спољнополитичку алтернативу у околностима продужене економске кризе и тренутно неизвјесне перспективе европске интеграције.

ЗЕМЉЕ ЗАПАДНОГ БАЛКАНА НА ПУТУ КА ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ БЕЗ ИЗВЈЕСНОГ ЗАВРШЕТКА

Европске интеграције држава Западног Балкана и даље су на „чекању”. Три су доминантна збивања на Западном Балкану у фокусу институција Европске уније. То су сталне осцилације у процесу нормализације односа између Београда и Приштине, окончање скоро три деценије дугог спора између Македоније и Грчке (окончан потписивањем Преспанског споразума 17. јуна 2018. године). Трећи

догађај је рат у Украјини и санкције Русији које су наметнуте као „услов свих услова”. Бројни фактори су допринијели успореној европеизацији земаља Западног Балкана: постконфликтна друштва, слабе државе које карактерише недостатак правне државе, развијени организовани криминал и корупција, нелегитимне институције, слаби управљачки капацитети, оспоравање државности. Размотрићемо како то изгледа на примјеру појединачних држава кандидата и потенцијалних кандидата.

Србија и Косово. За Србију вежемо и Косово, јер нема општеприхваћеног става о статусу јужне српске покрајине, како то види Србија и неке државе чланице Европске уније на једној и независне самосталне државе, како је виде САД и већина држава чланица Уније, на другој страни. Када је ријеч о дијалогу Београда и Приштине, шеф Делегације Европске уније у Србији Емануел Жофре је рекао да је важно да се ријеше сва отворена питања, а да Београд и Приштина треба да искористе прилику да постигну договор о нормализацији односа. Дакле, постизање обострано прихватљивог рјешења за Косово је од кључне важности за европску перспективу Србије. Због тога, званичници Европске уније, инсистирају на постизању напретка у дијалогу. На путу напретка стоје бројни проблеми, а као најзначајнији истичу се непровођење свих до сада постигнутих споразума страна, а посебно Бриселског споразума. На врху пирамиде је формирање Заједнице српских општина, на чему инсистира Србија, али и међусобно признање, на чему инсистирају привремени органи Косова. Мањинска права, слобода кретања, црквена имовина, тражење несталих и економски развој, употпуњују ову листу приоритета. Свјетска криза због украјинско-руског сукоба је додатно усложнила позицију Србије на путу ка Европској унији. Србија је гласала за резолуцију Уједињених нација којом се осуђује руска инвазија. За то је добила само куртоазна признања у форми да Унија поздравља ово гласање, да Србија и даље остаје важан партнер Европске уније. Али, као земља кандидат за чланство у Европској унији и власт којој је приступање Европској унији приоритет, Србија би морала да своју спољну политику прогресивно у потпуности усклади са Европском унијом. Желимо да Србија буде уз нас, чак и у овим тешким временима, и да се усклади са изјавама Европске уније и мјерама да се супротстави очигледној агресији Русије и поздрављамо све кораке у том правцу. Дакле, инсистира се на санкцијама Русији, а што је за Србију неприхватљиво. Даље одбијање Србије да уведе санкције Русији води прекиду преговарачког процеса.

Босна и Херцеговина. Догађај који је тренутно у фокусу и на коме Европска унија и САД раде, су избори у Босни и Херцеговини, који ће извјесно само потврдити досадашње негативне трендове и тенденције унутар земље. Реформа изборног законодавства је укопана у нереалне захтјеве етничких вођстава, без назнака да се икакве промјене десе. Зато ће и перспектива чланства Босне и Херцеговине у Европској унији и даље бити у сјенци евидентног јачања утицаја одређених актера, попут Руске Федерације и Турске. У најновијем Извјештају о напретку Босне и Херцеговине наведен је низ проблема у функционисању институција у земљи и непоштивања закона и законских одредаба.

Двадесет седам година послије рата, Босна и Херцеговина је све више објект него субјект међународних односа, првенствено захваљујући недоследностима присутних међународних актера са и без мандата. Као земља која је изразила одређење да постане чланицом Европске уније већ првих година послије трагичног сукоба, Босна и Херцеговина више од двије деценије трпи посљедице неадекватног, неефикасног, а често и пристрасног дјеловања успостављених управљачких структура међународне заједнице (ОХР, ОЕБС, ЕУФОР, НАТО), што озбиљно угрожава како интегративне процесе, тако и перспективу чланства у Унији. Са сада, мада незванично, успостављеним међународним протекторатом то није могуће. Суштински, и сама Европска унија успорава интегративне процесе, појачава евроскептицизам и нарушава свој кредибилитет и удаљава Босну и Херцеговину од приступања.

Црна Гора. Када је ријеч о Црној Гори, држави која се најчешће квалификује као лидер у процесу интеграције Западног Балкана, уз дубоку поларизацију друштва, сви наведени проблеми су изражени⁷. У Црној Гори су готово тридесет година исти људи били истовремено и носиоци реформи и главни узрочници заробљености државе. Једини успјех којим Црна Гора може да се похвали за више од петнаест година преговарања о пуноправном чланству у Европској унији је отварање преговарачких поглавља и испуњавање техничких предуслова за интеграцију који истовремено не значе и изградњу институција и јачање владавине права.

Северна Македонија. Северна Македонија је била прва земља региона која је потписала Споразума о стабилизацији и придруживању

⁷ R. Veber, *Montenegro in the process of European integration - what can we learn and apply from the experience of the German economy?*, Lecture, Mediterranean University, 2019.

2001. године, а 2009. године званично Скопље је добило позитивне препоруке за почетак преговора о придруживању. Европска комисија ставила је Сјеверну Македонију на листу 20 највећих достигнућа Европске уније у протеклим годинама. Сјеверна Македонија је за 12 мјесеци завршила реформе у цјелости, темељно имплементирала споразуме с Грчком и Бугарском и сада је примјер сарадње и пријатељства у региону. Претходних година држава је прешла на нову методологију преговора, али се и даље суочава са новим непринципијелним проблемима и бирократским позицијама које постају камен спотицања за просперитет Сјеверне Македоније на путу ка чланству у Европској унији. Данас, 20 година касније, Северна Македонија је и даље у чекаоници Европске уније.

ПРОГНОЗЕ РАЗВОЈА ПРОБЛЕМА У БУДУЋНОСТИ

Двије деценије након креирања новог приступа Уније за земље југоисточне Европе, Процеса стабилизације и придруживања, сам процес који је пружио перспективу чланства и политика проширења Европске уније изгубили су кредибилитет. Осим генералне идеје да простор Западног Балкана треба пацификовати кроз стабилизацију политичке и безбједносне ситуације унутар и међу земљама које овде припадају, у моменту креирања процеса није било јасно шта ће он тачно подразумевати. Нарочито су се низали политички услови, као што су, на примјер, захтјеви за враћањем избјеглица, за пуном сарадњом са Међународним кривичним судом за бившу Југославију, поштовањем међународних споразума, регионалном сарадњом, нормализацијом односа са Приштином. Политике у секторима слободе, безбједности и правде су посебно значајне за приступање земаља Западног Балкана Европској унији због имиџа региона као извора нестабилности.

Од самих почетака, однос Европске уније и земаља Западног Балкана успостављен је као однос надређени и подређени умјесто односа међу равноправним партнерима. Описано одржавање држава кандидата у полузависном положају од Европске уније, вјероватно је једна од највећих негативних последица процеса придруживања, односно приступања.

Сам процес придруживања, односно приступања, дакле, садржи бројне недостатке. Њихов коријен лежи како у самом устројству политике проширења, тако и у природи међусобних односа Европске уније и њених држава чланица, с једне стране, и земаља кандидата за чланство, с друге стране. Разлог томе лежи у израженој доминацији

Европске уније која је у прилици да по сопственом нахођењу овакав однос успостави или прекине уз арбитарно креирање и мијењање услова и правила. Дакле, проблем у односима Европске уније и придружених држава, односно држава нечланица које су у уговорним односима са Унијом, лежи у недемократичној природи овог односа уз значајно ограничавање аутономије и вршење утицаја на уставни поредак државе.

Када је ријеч о државама Западног Балкана, овај проблем је на врхунцу. Осим прописа комунитарног права који су предмет хармонизације у придруженим државама, за земље Западног Балкана произведен је низ различитих, често неприхватљивих услова. Процес стабилизације и придруживања креиран за државе Западног Балкана прије двије деценије, од почетка је остављао простора Европској унији да унилатерално, по сопственом нахођењу и потребама, дефинише услове за придруживање и пријем. Очигледна произвољност у политици условљавања, преамбициозно замишљена идеја стабилизације и демократске транзиције и консолидације, турски и хегемонски однос Уније према земљама кандидатима, као и сада већ јасно пролонгирање процеса довели су до губитка његове кредибилности и замора на обе стране⁸.

Став, боље рећи парола, да Европска унија нема алтернативу коришћена је у домаћем политичком простору од стране домаћих политичких лидера, али повремено и представника Европске уније, како би се преодоминантно нагласио значај европске интеграције. Алтернатива пуноправном чланству у Европској унији и прекид свих односа са њом, водио би излагању државе кандидата утицајима других глобалних актера, посебно Русије и Кине. Данас је јасно да политика условљавања као кључни инструмент у односима Европске уније са земљама Западног Балкана није дала одговарајуће резултате. Што је још важније, због начина на који је устројена са апсолутним фаворизовањем политичке стабилности, са асиметричном природом међусобних односа, заједно са објективним околностима у којима се Европа нашла, почела је да производи и негативне ефекте у виду подршке недемократским праксама и ауторитарним режимима, па и замора од проширења и приступања⁹. Прогнозе о могућем датуму

⁸ I. Radić Milosavljević, "The Impact of the Crisis on the Politicization of the Enlargement of the European Union", in: S. Samardzic and I. Radic Milosavljevic (urs), *European Union: New and Old Dimensions of the Crisis*, Faculty of Political Science, University of Belgrade, Belgrade, 2016, p. 93-102.

⁹ E. O. Eriksen, J. E., Fossum, "Introduction: Asymmetry and the Problem of Dominance", in: Erik O. Eriksen and John Erik Fossum (eds), *The European*

следећег проширења нису оптимистичне, али у свом покушају да да оптимизма иначе очигледно закоченом процесу проширења, Европска комисија је 2025. годину одредила као могућу годину наредног приступања. Чак и да наредно проширење наступи наведене године, оно ће бити последица калкулације држава чланица Европске уније да су трошкови проширења за Унију мањи од користи које би на тај начин остварила¹⁰.

Једнако лош сценарио као и превремено приступање био би онај у којем би проширење додатно било одложено у ишчекивању стварне спремности кандидата за чланство. То би значило да државе кандидати и потенцијални кандидати остају у статусу нечланица са обавезом континуираног прихватања и примјене правила и норми Европске уније без учешћа у њиховом доношењу. На тај начин, оне би наставиле мукотрпан процес са неизвесним крајем и непредвидивим потешкоћама. Томе у прилог говоре и примјери бројних изузетака које су актуелне државе чланице Европске уније начиниле у погледу учешћа у одређеним политикама од којих су економска и монетарна унија и Шенген визни режим, најочигледније.

И поред свих недостатака процеса, за сада је одустајање од чланства мало вјероватан сценарио. Унија још увијек успијева да убједи земље Западног Балкана да је „европски пут” једини исправан, подразумевајући под тим пуноправно и потпуно чланство, међутим, без гаранција у погледу рокова. Нема сумње да земље Западног Балкана имају и економских и политичких интереса за учешћем у одређеним политикама Европске уније, али не и интерес да „вјечно” буду у чекаоници, без икаквих назнака о завршетку процеса приступања.

ЗАКЉУЧАК

Земље Западног Балкана су, свака на свој начин, на путу ка Европској унији. Један европски политичар је рекао „или ће Европа пружити руку или ће то да уради неко други” (мислећи на Кину, Русију).

Union's NonMembers: Independence Under Hegemony, Routledge, London and New York, 2015, p. 3.

¹⁰ *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: A credible enlargement perspective for and enhanced EU engagement with the Western Balkans*, European Commission, COM (2018) 65 final, Strasbourg, p. 2.

Лидери Европске уније, уз сагласност лидера са Западног Балкана, на самиту Европска унија - Западни Балкан усвојили су декларацију у којој дају недвосмислену подршку европској перспективи Западног Балкана и потврђују посвећеност процесу проширења заснованог на „кредибилним реформама партнера”, уз нагласак на важности „јачања интеграција и капацитета нових чланица” од стране саме Европске уније. Европска унија је предложила јачање безбједности и одбране земаља Западног Балкана како би се регион снажно прикључио блоку. Ово је тренутак да се „оживи процес проширења” Европске уније и да формални преговори за приступање у блок почну што прије, рекао је Жозеф Борел¹¹. Иако су се сви сложили да земље Западног Балкана припадају Европи, није подржан позив неких чланица за давање оријентирног, ако не и фиксног датума земљама Западног Балкана за њихово приступање Унији.

Нова методологија, усвојена у фебруару 2020. године, предвиђа да ниједно поглавље не може бити затворено док прелазна мјерила не буду испуњена. Земље Западног Балкана су се определиле за нову методологију приступања Европској унији. Могућност затварања перспективе заједничке изградње трајног мира на овом, вијековима неуралгичном подручју, није реална опција. За регион захваћен последицама деценијске глобалне рецесије, успостављање стратешког утицаја као инструмента партикуларистичке спољне политике која занемарује дугорочну визију заједничке будућности земаља Западног Балкана може се чинити привлачним, али је суштински површан, заснован на тренутним обећањима и представља опасну замјену за перспективу уједињене Европе, ма колико она у садашњем тренутку дјеловала далеко и неизвјесно.

Процес стабилизације и придруживања и уопште политика проширења донедавно је перципирана као најуспјешнија спољна политика Европске уније, па није реално очекивати да Европска унија од ње одустане или је на било који начин редукује. Бржи излазак из дуготрајног и неповољног статуса нечланица, за државе кандидате значио би ограничавање могућности арбитрарног и хегемонског односа у којем учествују као подређена страна. Приступ који би омогућио да државе кандидати (и потенцијални кандидати) бирају области у којима би учествовале у интеграцији, увећао би степен њихове аутономије који је озбиљно нарушен садашњим режимом процеса приступања. Уколико би се на овај начин отклонила или умањила могућност условљавања у политичким областима, не само да би се откочио напредак у техничким

¹¹ Тањуг, 14.03.2022.

поглављима, већ би се државама кандидатима ставило до знања да су саме одговорне за сопствене демократске реформе¹².

У процесу придруживања све чешће се помиње питање диференциране интеграције уопште, па и оне која би започела још у фази процеса придруживања, односно приступања¹³. Такав модел интеграције би унапред ограничио одређен број области јавних политика и држава које у њима учествују¹⁴. Најчешћи приговори идеји диференциране интеграције у било којој њеној форми односе се на то да је овакав модел интеграције сувише комплексан да би функционисао, као и да продубљује разлике између држава чланица. Није добро да се методологија за приступање Европској унији мијења када је земља већ дубоко у преговорима, казала је посланица у Европском парламенту Тања Фајон. Према мишљењу Фајон, ако би се методологија промијенила, не би било добро, јер је Европска унија изгубила пуно кредибилитета због тога.

Увидом у разноврсност, предности и недостатке модела односа са Европском унијом¹⁵, могуће је да се отворе прилике за прихватање чињенице да је са Унијом могуће градити успјешне и обострано корисне односе и без чланства како је оно до сада било замишљено, односно путем чланства у некој његовој другачијој форми. Најважније је изаћи из наметнутог стања безалтернативности које онемогућава да се начини не само продор у процесу приближавања Европској унији и уобличавања обострано корисног и равноправног односа, него и да се направи искорак ка суштинској консолидацији демократије у овом дијелу свијета.

Нова геополитичка ситуација изазвана ратом у Украјини може донијети перспективу, али не и убрзан пут земља Источног партнерства

¹² I. Radić Milosavljević, "Conflict of Stability and Democracy in the Process of European Integration of the Republic of Serbia", in: *Democratic resistance to the normalization of authoritarianism in Europe*, Association for Political Science of Serbia and the Faculty of Political Science, University of Belgrade, Belgrade, 2017, p. 257-271.

¹³ *White Paper on the Future of Europe: Reflections and Scenarios for the EU27 by 2025*, COM(2017)2025, 1 March 2017, https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/white_paper_on_the_futur_of_europe_en.pdf.

¹⁴ B. Leruth and C. Lord, "Differentiated integration in the European Union: a concept, a process, a system or a theory", *Journal of European Public Policy*, Vol. 22, No. 6, 2015, pp.754-763.

¹⁵ Sieglinde Gstöhl, "Models of external differentiation in the EU's neighbourhood: An expanding economic community", *Journal of European Public Policy*, Vol. 22, No. 6, 2015, pp. 854-870.

у Европску унију. А ни земље Западног Балкана не би требало да „због ситуације” очекују пречице. Нова политичка дебата унутар Европске уније о проширењу одвија се у свјетлу рата у Украјини и упозорења о могућем „преливању” подривајућег утицаја Русије на сусједе Украјине и Западни Балкан. „Рат ће појачати притиске да се унаприједи процес придруживања Балкана и да те идеје учини релевантним за Украјину, Молдавију и Грузију, као и за шест држава Западног Балкана. У Бриселу кажу и да су свјесни да ће земље-чланице, заговорнице придруживања Западног Балкана, свакако „искористити новонасталу ситуацију” и тражити брже приступање западнобалканске шесторке. „То може да донесе нови замах пријему Западног Балкана, али земље-чланице које инсистирају на испуњавању критеријума за улазак у Европску унију наставиће то да чине, без обзира на нову геополитичку реалност”, закључује се у Бриселу. Поруке које се могу чути из Брисела су да неће бити проширења Европске уније идућих бар пет година, јер ниједна земља Западног Балкана није спремна за чланство.

Као закључак се намеће да Европска унија, а посебно државе чланице, немају усаглашене ставове у погледу проширења. Појединачно, неке од институција Европске уније и неки од званичника, учестало истичу перспективу и опредјељење за пријем, али упорно инсистирају на листи изнова ревидираних и додатих услова. Државе Западног Балкана су опредјељене за приступање, али су дубоко закопане у самом процесу који из дана у дан добија нове захтјеве. На сва њихова постигнућа се не гледа одавањем признања у виду скраћења европског пута, већ се он чак и продужава. Упорно се из Брисела тражи да државе кандидати у свакој ситуацији доследно прате Европску унију, без обзира на њихов појединачни државни интерес (нпр. захтјев да Србија уведе санкције Русији). За сада, сем декларативне подршке, нема видних назнака о крају процеса који ће довести до чланства, услови се множе, захтјеви су све оштрији, понашање под лупом подвргнуто врло често неутемељеним критикама. Опстанак на путу приступања је врхунски циљ за државе Западног Балкана, али за сада се не види његов крај.

ЛИТЕРАТУРА:

1. *Conclusions of the Presidency*, European Council, Copenhagen, 2-22 June 1993, <https://www.consilium.europa.eu/media/21225/72921.pdf>, 12/03/2019, p. 13.
2. *Comparative Security Systems of Neighbouring Countries: similarities, differences and cooperative: international monograph = Uporedni*

sistemi bezbednosti zemalja okruženja: sličnosti, razlike i kooperativnost: međunarodna monografija, Belgrade, Faculty of Business Studies and Law University “Union-Nikola Tesla” = Beograd, Fakultet za poslovne studije i pravo Univerziteta “Union-Nikola Tesla”, 2018.

3. *White Paper on the Future of Europe: Reflections and Scenarios for the EU27 by 2025*, COM(2017)2025, 1 March 2017, https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/white_paper_on_the_future_of_europe_en.pdf).
4. Eriksen O. E., Fossum, J. E., “Introduction: Asymmetry and the Problem of Dominance”, in: Erik O. Eriksen and John Erik Fossum (eds), *The European Union’s NonMembers: Independence Under Hegemony*, Routledge, London and New York, 2015, p. 3.
5. *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: A credible enlargement perspective for and enhanced EU engagement with the Western Balkans*, European Commission, COM (2018) 65 final, Strasbourg, p. 2.
6. *EU compromise solution - Serbia opens two chapters*, <http://www.euractiv.rs/srbija-i-eu/13328-eu-compromise-solution-serbia-opens-two-chapters>, 11/12/2018.
7. Lađevac, I., Jovic-Lazic, A., “Protection of human rights - a prerequisite for EU membership” in: *Challenges and perspectives of EU membership*, Institute for International, Politics and Economics, Belgrade, 2014, p. 255-269.
8. Leruth, B. and Lord, C., “Differentiated integration in the European Union: a concept, a process, a system or a theory”, *Journal of European Public Policy*, Vol. 22, No. 6, 2015, pp. 754-763.
9. Radić Milosavljević, I., *Problems of relations between the European Union and candidate countries and flexible accession as a possible way to revive enlargement policy*, Faculty of Political Science, University of Belgrade, Belgrade, 2017.
10. Radić Milosavljević, I., “Conflict of Stability and Democracy in the Process of European Integration of the Republic of Serbia”, in: Marko Simendić, editor(s), *Democratic resistance to the normalization of authoritarianism in Europe*, Association for Political Science of Serbia and the Faculty of Political Science, University of Belgrade, Belgrade, 2017, p. 257-271.

11. Radić Milosavljević, I., “The Impact of the Crisis on the Politicization of the Enlargement of the European Union”, in: Samardzic, S. and I. Radic Milosavljevic (urs), *European Union: New and Old Dimensions of the Crisis*, Faculty of Political Science, University of Belgrade, Belgrade, 2016, p. 93-102.
12. Samardžić, S., “The great crisis of the European Union has changed the function and content of the enlargement policy”, In: S. Balović (comp.), Scientific Conference: *Western Balkans as the "rest" of a united Europe: everyone's and no one's country?*, Belgrade, December 6, 2018.
13. Gstöhl, Sieglinde, “Models of external differentiation in the EU’s neighbourhood: An expanding economic community”, *Journal of European Public Policy*, Vol. 22, No. 6, 2015, pp. 854-870.
14. Schimmelfennig, F., Leuffen, D. & Rittberger, B., “The European Union as a System of Differentiated Integration: Interdependence, Politicization and Differentiation”, *Journal of European Public Policy*, Vol. 22, No. 6, 2015, p. 2. and pp. 764-782.
15. Scientific Conference, *Western Balkans as the "rest" of the united Europe: everyone's and nobody's country?* Belgrade, December 6, 2018 [editor Srđan T. Korać].
16. Veber, R., *Montenegro in the process of European integration - what can we learn and apply from the experience of the German economy?*, Lecture, Mediterranean University, 2019.

ПРИТИСЦИ НАТО И ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ НА РЕПУБЛИКУ СРПСКУ РАДИ ЧЛАНСТВА БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ У АЛИЈАНСИ

Сажетак: У раду су дати основни ставови о различитим аспектима деловања водећих сила НАТО и Европске уније према српском народу у Републици Српској у новијој историји. Као мала српска држава, Република Српска своју безбедност сагледава кроз призму геополитичких и геостратегијских односа и промена у свету. Држава која успешно решава безбедносну дилему већином ефикасно решава и друге проблеме, па и виталне националне интересе. Након Другог светског рата, па до данас, српски народ на простору Босне и Херцеговине тумара у покушају решавања српског националног питања. Босна и Херцеговина скројена је као федерална јединица СФР Југославије, по мери Јосипа Броза и његових сарадника, ради разбијања српског етничког простора и спречавања да Србија на било који начин пређе западно од Дрине. То је уједно био комунистички пројекат и циљ који је, нажалост, успешно остварен. Последице које је по српски народ нанело југословенство и комунизам су несагледиве. Данас водеће НАТО силе настоје да, под плаштом лажних интеграција у ЕУ, и даље дезинтегришу српске етничке територије и угрозе елементарно решавање српског националног питања у Босни и Херцеговини. У тај процес инволвиране су многе обавештајне службе и организације цивилног друштва, па чак и поједине парламентарне странке у Републици Српској, које делују противуствано.

Кључне речи: НАТО, ЕУ, БиХ, Република Српска, српски национални интереси.

УВОД

Савремене међународне односе карактеришу сталне промене које се огледају у трагању за одговарајућим концептима личне, националне и међународне безбедности. Завршетком Хладног рата, на глобалној сцени појавиле су се нове државе и савезништва, укључујући се у нову геополитичку структуру и конфигурацију односа у свету.

¹ Аутор је директор Евроазијског безбедносног форума и редовни професор на Факултету за пројектни и иновациони менаџмент и на Војној академији.

Глобална повезаност и међузависност држава постали су основно обележје савремених процеса у међународној заједници. То се посебно односи на сферу безбедности. У савременим међународним односима начело искључивог ослонаца на сопствене снаге све чешће се замењује или допуњује чланством у некој од одбрамбених и безбедносних организација.

Кроз управљање кризама на евроазијском простору САД преко НАТО и ЕУ настоје умањити способности Руске Федерације и њен све већи значај у међународним односима. Истовремено, САД намеравају да преко смањења прихода Руске Федерације од нафте и гаса, изазивају социјалне тензије и незадовољство у већим градовима Русије, како би то унутрашње незадовољство расло и постало плодно тло за унутрашње противречности, сукобе, па и смену актуелне извршне власти.

Под плаштом конфликта у Европи и Украјинске кризе, НАТО, пре свега САД и Велика Британија, настоје да повећају базирање војних снага у Пољској, Немачкој, балтичким државама, Румунији и Бугарској. То говори у прилог тези да је врло вероватно да је такав развој ситуације последица супротстављености интереса и различитог система вредности бивших и нових центара моћи у међународним односима. Балкан је данас остао подручје које НАТО жели да стави потпуно под своју контролу, посебно Босну и Херцеговину, а потом тзв. Косово и Србију. У свему томе Република Српска има посебан значај, јер су Срби и православље у проценама НАТО-а реметилачки фактор и ослонац проруског утицаја на југоистоку Европе.

ОДНОС НАТО ПРЕМА СРПСКИМ НАЦИОНАЛНИМ ИНТЕРЕСИМА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

У првој половини деведесетих година двадесетог века, НАТО је понудио оквир за „сарадњу новим демократијама” у Источној Европи и европским неутралним државама кроз програме Савет евроатлантског партнерства и Партнерство за мир (ПЗМ).² Све европске стално неутралне државе су у суштини посредно присиљене да учествују у

² Програм „Партнерство за мир”, покренут 1994. године, је програм практичне билатералне сарадње између НАТО, у целини, и појединачних држава које у њему учествују. Основни циљ Партнерства је унапређење реформе, изградња међусобног поверења и увећање способности партнерских држава за очување мира и безбедности на добровољној, флексибилној и транспарентној основи. http://www.mod.gov.rs/multimedia/file/staticki_sadrzaj/mvs/Sta_je_PzM_-_1by1.pdf, Интернет 14/03/2016.

програму Партнерство за мир. Њихови концепти безбедности и одбране, као и одбрамбене способности, прошли су кроз структурне промене, како би се прилагодили новим безбедносним изазовима и новоуспостављеном партнерству на начин како то види НАТО.

Стање сукобљености у Европи тежишно изазива тежња САД да глобално управљају свим безбедносним процесима, а то реално више није могуће, јер су настали нови центри моћи, који по сваку цену штите свој систем вредности и националне интересе. То је инерција деловања већ бивше империје, чија администрација није свесна да је у сваком погледу прошло време униполарног света. Због логике силе и примене силе у свету, САД су у великом делу света постале омражена држава, па зато њене амбасаде са системом обезбеђења више личе на логоре него на дипломатска представништва.

Када се пажљивије анализира присуство војних снага САД и Велике Британије у Европи, чак и данас, пре свега у Немачкој, долази се до закључка да, у суштини, Европа није слободна ни данас, 78 година након Другог светског рата. Оваква ЕУ није по мери већине слободних грађана и народа Европе. Европска унија је инструментализована у функцији интереса администрације САД. Сједињене Америчке Државе разбијају и уништавају државе и организације које не могу да контролишу или које делују у супротности са њиховим интересима и интересима мултинационалних корпорација у потрази за ресурсима и тржиштем. Вредности ЕУ постале су анационалне, подсећају на идеологију комунизма и пропаганде о бољем животу. Сиромашни народи и државе примане су у чланство ЕУ уз јаку медијску и психолошко-пропагандну матрицу о високим стандардима и бољем животу. Због социјалних прилика, многе државе Европе су журиле да што пре уђу у ЕУ, по цену губљења националног суверенитета и преношења значајних државних надлежности на администрацију у Бриселу.

У томе обилато учествују власти водећих држава ЕУ заједно са САД, пре свега Велика Британија, док су Немачка и Француска и даље под доминацијом Америке и никако не успевају да се ослободе хладноратовске логике односа према Русији. Француска се бојажљиво враћа себи, опоменута и отрежњена таласом тероризма и све већим притиском јавности и цивилног друштва. Под притиском САД, ЕУ је донела одлуку о увођењу санкција Русији, у суштини због проблема који је произвео Запад у Украјини. У том процесу доношења одлуке о санкцијама био је препознатљив уцењивачки однос и притисци према чланицама ЕУ, које се у суштини нису слагале са тим поступком нити је то израз воље њихових народа. „Американизована ЕУ”, па и цела

Европа, доводе се у позицију таоца који трпи последице сукоба интереса САД у походу на Русију. Солидарисати се са офанзивном стратегијом САД јесте у суштини злочин према грађанима Европе. Последице санкција трпе грађани свих држава Европе и са једне и са друге линије сукобљености. Суштински проблем и јесте у томе што се последице тих санкција најмање осећају у САД, док грађани ЕУ сnose последице њене инструментализације у функцији америчких интереса.

На безбедносним проблемима Блиског истока, Украјинске кризе, Балкана и Далеког истока гради се нови мултиполарни свет, који умногоме чини бесмисленим НАТО и ЕУ, као инструмент агресивне и милитаристичке политике САД и мултинационалних корпорација у походу на Исток, пре свега на Русију. Данас, Запад у успону и моћи Русије тражи разлог за постојање НАТО-а и све безобзирнију примену силе.

Порастом економске моћи Запада, НАТО је постао још агресивнија војно-политичка организација, коју користе неформални центри моћи мултинационалних корпорација у потрази за јефтиним ресурсима и новим тржиштима. Тај поход је првенствено усмерен на Исток, рушећи пред собом традиционалне државе и народе који нису кооперативни и не сарађују у процесу насилне глобализације света. Тако је и бивша СФРЈ била прва „држава жртва” која је разбијена у грађанском рату који је суштински потпомогнут од водећих земаља Запада.

Када посматрамо однос САД и НАТО према Републици Српској, постоје значајни проблеми. НАТО афирмише Федерацију БиХ и Босну и Херцеговину као државу и даје огромне инвестиције, а Републику Српску би да постепено сатре и укине било који елемент њене државности. Истовремено се угрожавају и елиминисају изворне надлежности Републике Српске, како би се угушили и елиминисали сви елементи њене државности гарантовани Дејтонским споразумом. Такво стање користе политичке странке и организације из политичког Сарајева, које излаз из кризе виде само у унитаризацији Босне и Херцеговине и суспендовању права власништва и надлежности Републике Српске. Сматрају да се такво стање може искористити за доминацију Бошњака на целом простору Босне и Херцеговине. Доминација Бошњака у Босни и Херцеговини јесте навика из времена Отоманског царства, комунизма, када су муслимански кадрови били привилеговани у свим областима друштвеног живота.

Запад жели да осигура своје залеђе на Балкану и даљи поход на Исток и не размишља много о правима народа у Босни и Херцеговини.

Ипак, у новије време и на Западу учавају перфидну политику водећих бошњачких странака националне и грађанске оријентације и инсистирају на договору и консензусу конститутивних народа.

Босна и Херцеговина је угрожена првенствено унутрашњим противречностима и супротстављеним националним интересима, а не спољном оружаном претњом и агресијом. Хрватска и Србија нису у погледу оружане агресије претња опстанку Босне и Херцеговине, већ су то покушаји бошњачке доминације и унитаризације.

ОДНОС ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ ПРЕМА СРПСКОМ НАЦИОНАЛНОМ ПИТАЊУ

После Де Гола, као и Конрада Аденауера који је био заговорник самосталности Европе кроз „Јелисејски споразум” из 1963. године, није било окретања Европе самој себи, а то је да се изграђује као Европа суверених националних држава, отворених граница. У процесу распада бивше СФРЈ, Европска заједница, а затим ЕУ, показала је сву незрелост управљања кризом и поново довела рат, смрт и страдање у срце Европе и на Балкан, а потом и на простор Украјине. Та грешка ЕУ поновила се у НАТО агресији на СР Југославију, а у данашње време понавља се кроз погрешан однос и пристрасно деловање у Украјинској кризи и на Балкану, уводећи санкције Русији и спроводећи интересе САД. Због тога, Европска унија нема стабилну и предвидиву будућност. Будућност европских народа и држава вероватно је у ослобађању од америчког утицаја и изградњи равноправних односа.

Турска, као првенствено азијска држава са свим проблемима које са собом носи, од стране САД се протежира као држава која ће коначно обесмислити ЕУ, као идеал и жељу европских слободних народа и држава. И по овоме се види да је ЕУ изгубила своју почетну суштину, постала заиста неравноправна, непожељна за неке који су у њој и за многе који чекају то чланство. Ако је Турској место у ЕУ, онда Србији, Црној Гори и Републици Српској сигурно није, јер не припадају том цивилизацијском кругу нити систему вредности. „Европа је данас крхка и слаба и није слободна из разлога што је слобода повезана са истином, а у Европи је данас забрањено говорити истину... Ипак, народ Европе се буди и прегрупише, а стубови сузбијања истине се полако криве и почињу да пуцају. Народ Европе

полако схвата да је његова будућност угрожена, да су угрожени послови, безбедност и миран живот...”³

Након Хладног рата поново над Европом кружи дух немира и осећај несигурности и страха, који неће донети никоме добро. Након убрзаног и неоправданог ширења НАТО-а, водеће силе Запада, поред Блиског истока, изазивају кризе и ратове у срцу Европе. Постепено интензивирање Украјинске кризе и подршка војној опцији и режиму Украјине у нападима на Доњецк и заговарање даљих припрема за војно решење за Крим јесу веома опасни потези САД и водећих држава ЕУ, који могу довести до несагледивих последица по мир у свету.

Преко миграната и Украјинске кризе, САД намеравају да контролишу ЕУ у политичком, економском, безбедносном и војном смислу, како би пребазиле додатне војне снаге и ојачале непосредно војно присуство у Европи. Осим у Европи, САД и даље интензивирају кризе и ратове на Блиском истоку и не дозвољавају процес стабилизације држава чији режими нису по њиховој вољи.

Сада су скоро сви режими у државама Балкана под значајним америчким утицајем. Република Српска и Србија, пре свега народ, већински су опредељени да своју будућност и судбину граде ван НАТО-а и овакве ЕУ која је, у суштини, тамница за слободне државе и народе и инструмент за неоколонијални однос према неразвијеним и малим државама. То потврђују сва објективна и најновија истраживања јавног мњења, која немају одјека у медијима на ваљан начин.

Пут у ЕУ јесте, у суштини, промашен избор за Босну и Херцеговину, у коме се угрожавају и узурпирају највише националне вредности Републике Српске зарад некакве лажне идеологије европејства и бољег живота осиромашеног становништва. Управо је та ЕУ непосредно и преко НАТО-а разбијала српски етнички простор и посредно спровела пљачкашку приватизацију преко марионетских режима. Неке водеће државе ЕУ у новијој историји, па и данас, чиниле су све против српских националних интереса. Сасвим је логично питати се: Чему безусловно давање своје слободе и будућности онима који угрожавају опстанак српског народа у Босни и Херцеговини?

³ Делови из говора премијера Владе Мађарске, *Интермагазин*, 23. март 2016.

ОДРЕДБЕ ДЕЈТОНСКОГ СПОРАЗУМА ЗА РЕГУЛИСАЊЕ ВОЈНИХ ПИТАЊА

Ради разумевања актуелног стања односа око чланства Босне и Херцеговине у НАТО, потребно је имати у виду и чињенице о генези процеса након Дејтона, па до данас. Дејтонски споразум⁴ се често критикује због стварања слабих централних институција и ослањања на међународну управу. Критичари Споразума описују Босну и Херцеговину као још увек нефункционалну државу и неодрживу на дуже време. Међутим, у време када је постигнут, Дејтонски споразум био је успешан, јер су њиме, после дужег времена, заустављене страхоте рата. Вероватно је рат могао да буде прекинут и раније од стране великих сила, поготово САД, које су у том периоду биле на врхунцу моћи, а друге водеће државе Запада су их безусловно и без поговора пратиле.

Споразум је дефинисао Босну и Херцеговину као суверену државу која се састоји од двају ентитета, федерације Бошњака и Хрвата, по имену Федерација Босне и Херцеговине и нешто мањег ентитета босанских Срба, Републике Српске.

Дан после званичног потписивања Дејтонског мировног споразума у Паризу, Савет безбедности Уједињених нација усвојио је Резолуцију 1031, која је НАТО снагама дала мандат примене војног аспекта Споразума. Мултинационалне снаге од 60.000 припадника под вођством НАТО-а, по имену ИФОР (Имплементацијске снаге), стационирале су се 20. децембра 1995. године у Босни и Херцеговини. ИФОР, који је добио једногодишњи мандат, замењен је у децембру 1996. године СФОР-ом. Испочетка бројећи око 32.000 војника, СФОР је временом смањен на око 7.000 људи. У децембру 2004. године, мисија за примену војног аспекта уступљена је снагама Европске уније, ЕУФОР-у.

Спровођење цивилног аспекта Дејтонског споразума поверено је Канцеларији високог представника (ОХР). Делујући под мандатом Савета безбедности Уједињених нација, високи представник деловао је као врхунски изасланик међународне заједнице у Босни и Херцеговини и има коначну надлежност, укључујући овлашћење да отпушта званичнике и намеће законе. То је врхунски доказ да је демократија на нивоу заједничке власти, на нивоу државе, формална и под контролом великих сила Запада, које је држе у полуколонијалном положају. У

⁴ Дејтонски мировни споразум има 11 анекса, који покривају војне, политичке и цивилне аспекте мировног договора, као и регионалну стабилизацију.

томе и јесте трагедија, што су управо те државе подстицале и управљале кризом у бившој СФРЈ и грађанским ратом у Босни и Херцеговини.

Кључне чињенице војног аспекта Дејтонског споразума могу се довести у контекст кључних циљева, који су његова суштина и сврха, а то је: успостава трајног прекида непријатељстава; обезбеђење подршке и овлашћења међународним мултинационалним снагама (ИФОР) да предузима кораке неопходне за обезбеђење поштовања Анекса-1, укључујући употребу нужне војне силе и успостављање стања безбедности и мера за контролу наоружања ради помагања процеса помирења између свих страна и да се олакша постизање политичких аранжмана око којих је постигнута сагласност.

Сва кључна војна питања била су регулисана у Анексу 1-А, под називом Споразум о војним аспектима мировног решења, где су се сагласиле стране у сукобу, Република Босна и Херцеговина, Федерација Босне и Херцеговине и Република Српска. Анекс 1-А структуриран је из више наслова: Опште обавезе, Престанак непријатељстава, Повлачење страних снага, Поновни размештај снага, Сарајево, Горажде, Обавештења, Повлачење УНПРОФОР-а, Сарадња, Обавештења о војним командама, Ступање на снагу, као и додатак А, Анексу 1-А. Све кључне обавезе су прецизиране, по фазама у функцији демилитаризације и спречавања офанзивног деловања преко утврђених линија.

Стране су се обавезале да успоставе што је пре могуће нормалне услове живота у Босни и Херцеговини. Тим документом је позван Савет безбедности УН да усвоји Резолуцију којом ће овластити земље чланице или регионалне организације и аранжмане да установе мултинационалне војне снаге за спровођење (ИФОР). Снаге за спровођење могу да се састоје од копнених, ваздухопловних и поморских јединица из земаља у НАТО и ван НАТО, распоређених у Босни и Херцеговини да помогну да се обезбеди поштовање одредаба овог Споразума. ИФОР је тада добио мандат да почне са спровођењем војних аспеката Дејтонског споразума, након преношења овлашћења од команданта УНПРОФОР-а на команданта ИФОР.

Обезбеђење подршке ИФОР и посебно овлашћења ИФОР утврђена су да може да предузима кораке неопходне за обезбеђење поштовања Анекса 1-А, као и сопствене животе, укључујући употребу нужне силе. Успостављање безбедности и мера за контролу наоружања дато је у Анексу 1-Б Општег оквирног Споразума, са циљем да се помогне помирење између свих страна и да се олакша постизање свих

политичких аранжмана о којима је постигнута сагласност у Општем оквирном споразуму.

Увиђајући потребу да се обезбеди ефикасна примена одредаба Анекса 1-А и да се обезбеди поштовање, позван је Савет безбедности УН да овласти земље чланице или регионалне организације и аранжмане да успоставе ИФОР који ће деловати на основу главе 7 Повеље УН. Стране су се обавезале и сагласне су да ИФОР има право да се распореди са обе стране граничне линије између Ентитета и по целој Босни и Херцеговини.

У Анексу 1-А предвиђено је успостављање Заједничке војне комисије која је предвиђена као централно тело свим Странама овог Анекса, која ће: решавати војне жалбе, питања и проблеме који захтевају решавање од стране команданта ИФОР-а, као што су оптужбе о кршењу прекида ватре или друга непоштовања овог Анекса; примати извештаје и договарати конкретне акције како би се обезбедило поштовање одредаба овог Анекса од стране Страна; и помагати команданту ИФОР у одређивању и спровођењу низа локалних транспарентних мера међу Странама.

У Комисији нису могла бити лица која су под оптужбом Међународног трибунала за бившу Југославију. Комисија функционише као консултативно тело команданта ИФОР. У мери у којој је то могуће, проблеми се решавају брзо међусобним споразумом. Међутим, све коначне одлуке о војним питањима доноси командант ИФОР.⁵

Стране су сагласне да споразум о наоружању треба да се заснива најмање на следећим критеријумима: величина популације, садашњи војни оружани ефективи, одбрамбене потребе и релативни нивои снага у региону.⁶ Споразумом су установљена бројчана ограничења расположивих тенкова, артиљерије, оклопних борбених возила, борбених авиона, борбених хеликоптера.

ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА ОДРЕДАБА ДЕЈТОНСКОГ СПОРАЗУМА

Имплементација Дејтонског споразума кренула је плански и организовано. Све кључне одредбе војног дела Дејтонског споразума су имплементирани веома успешно, па се чак ишло и даље на формирање ОС БиХ, под утицајем одређених међународних фактора и Високог

⁵ Исто.

⁶ Исто, Анекс 1-Б

представника, ради задовољавања муслиманских, односно бошњачких структура које заговарају централизацију и постепену унитаризацију БиХ.

Предсједништво Босне и Херцеговине је у јулу 2001. године донело закључак, којим је изражена спремност Босне и Херцеговине да прихвати обавезе и права у породици равноправних евроатлантских народа, те да учествује и активно доприноси колективној безбедности. Предсједништво Босне и Херцеговине је, исто тако, јасно изразило опредељење за укључење Босне и Херцеговине у европске и евроатлантске интеграције и програм Партнерство за мир, као и за спровођење потребних реформи одбрамбеног система и реорганизације оружаних снага. Имајући у виду такве циљеве, оваква одлука је донета без демократске воље конститутивних народа и без одлука ентитета заснованих на референдуму. Одлука је суштински донета под притиском водећих држава НАТО и ЕУ.

Након доношења Дејтонског споразума у Босни и Херцеговини егзистирале су Војска Републике Српске (ВРС) и Војска Федерације Босне и Херцеговине (ВФБиХ која је настала спајањем Армије Босне и Херцеговине - АРБиХ и Хрватског вијећа одбране - ХВО). Прва формална и званична оружана сила Републике Босне и Херцеговине била је Територијална одбрана Босне и Херцеговине, која је формирана 8. априла 1992. године. Она је била наставак пријашње територијалне одбране која је била саставни део ЈНА. Територијална одбрана Босне и Херцеговине (ТО БиХ) је трансформисана у Армију Босне и Херцеговине. Армија БиХ је након Дејтонског споразума интегрисана у ВФБиХ, а након реформе одбране 2006. године персонал је ушао у састав јединствених Оружаних снага Босне и Херцеговине (ОС БиХ).

Хрватско вијеће одбране је било оружана сила самопризнате Херцег-Босне, чији је интегритет чувала. Формирано је 8. априла 1992. године, уз велику помоћ Републике Хрватске, и постојало је све до Дејтонског споразума интегрисано у ВФБиХ, а након реформе одбране 2006. године персонал је ушао у састав јединствених ОС БиХ.

Војска Републике Српске је формирана 12. маја 1992. године као оружана сила Републике Српске. Након потписивања Дејтонског споразума ова оружана формација постаје призната као званична оружана сила ентитета Република Српска и једна од двију оружаних сила Босне и Херцеговине све до реформе одбране 2006. када је персонал бивше ВРС ушао у састав јединствених ОС БиХ.

Оружане снаге Босне и Херцеговине су дефинисане као јединствена војна сила Босне и Херцеговине, настала трансформацијом

ентитетских војски, бивше Војске Федерације Босне и Херцеговине (ВФБиХ) и бивше Војске Републике Српске (ВРС). Цивилни командант ОС БиХ је предсједништво БиХ, а ланац командовања и контроле иде преко Министарства одбране Босне и Херцеговине, Заједничког штаба ОС БиХ са двије команде оперативног нивоа и то ОК ОС БиХ, која у свом саставу има пет бригада (три пјешадијске бригаде, бригаду зрачних снага и ПЗО, те бригаду тактичке подршке) и КП ОС БиХ, која у свом саставу има команду за логистику, персонал и обуку. Све горе наведене команде су мултинационалног карактера, док су батаљони у саставу пјешадијских бригада чисто национални (бошњачки, хрватски и српски). Бригаде Тактичке подршке и Ваздухопловних снага су мултинационалног састава. У саставу ОС БиХ су и три „административне” команде или тзв. пукови. Пукови баштине традиције ратних војски у Босни и Херцеговини, немају никакву оперативну функцију и баве се обележавањем значајних датума из историје бивших војски у Босни и Херцеговини.

Дејтонским споразумом постигнут је мир, то је његова тековина, али је истовремено створено једно веома сложено стање. Домаће изазове требало би третирати конструктивно, не тако да изазивају конфликте и поделе. Питања надлежности ентитета, судства и демократског представљања грађана треба решавати дијалогом и компромисом.

Снаге које заговарају централизацију Босне и Херцеговине виде Дејтонски споразум као препреку коју треба уклонити на том путу. Посебно је унитаристима, глобалистима Република Српска проблем, јер не дозвољава даљи пренос надлежности на ниво Босне и Херцеговине. Те снаге, пре свега бошњачке (муслиманске) странке, истичу да је Споразум неприменљив, превазиђен и непотребан, због чега се већ неколико година говори о потреби његове допуне или потпуне ревизије. Српски народ то не би могао да дозволи, јер је то враћање на почетно стање пре рата.

У досадашњем периоду примене Дејтонског споразума дошло је до доношења многих решења која су на штету и умањење положаја и надлежности Републике Српске у саставу Босне и Херцеговине. Такво стање јесте узроковало најаву референдума у Републици Српској, у наредном времену, на којем би се грађани питали да ли подржавају „неуставно и неовлашћено” наметање закона од стране тзв. високог представника, посебно оних у суду и тужилаштву, а што је изазвало оштре реакције готово свих водећих сила Запада. То се чини са разлогом, јер се жели задржати постојеће стање и да се умање атрибути државности Републике Српске и надлежности њених институција. Те

исте државе немају проблем што примењују дупле стандарде, јер су признале и даље потпомажу независност тзв. државе Косово, на штету српских националних интереса.

Дејтонски споразум је највећа овлашћења дао ентитетима и назначио основна овлашћења за ниво заједничких државних органа, а потписници су се обавезали да међусобне односе регулишу према Повељи УН-а, Завршном хелсиншком акту и другим документима ОЕБС-а, као и на међусобно поштовање суверенитета и решавање неспоразума на мирољубив начин.

У спољној политици, много је случајева да водеће државе Запада користе тзв. европски пут Босне и Херцеговине како би покушале да кроз различите учене промене Дејтонски споразум, на ком почива ова вештачка творевина. Дејтонски споразум су донеле велике силе од којих једна чак није ни чланица СБ УН (Немачка). Тај споразум може да се мења онако како је настао. Другачије не би смело, поготову после неуспеха британске резолуције у СБ, јер је свет данас дефинитивно различит од периода када је доношен Дејтонски споразум. Након времена униполарности, хегемоније и доминације Запада, свет је неповратно постао мултиполаран. То неке водеће силе Запада, нажалост, још не могу да разумеју нити да прихвате.

Сем у контексту интереса великих сила, тешко је проценити сврху и циљ нове резолуције о Дејтону у СБ УН, осим да у овом тренутку неко покушава да укине ентитете и ствара унитарну државу. Такав план није реалан и може само изазвати огромну пометњу, кризу, па и рат у Босни и Херцеговини, који би се сигурно пренео и на своје окружење, на истоку и западу у суседним државама, јер су оптерећене замрзнутим конфликтима. То би онда значило распад Босне и Херцеговине и промену граница у региону Западног Балкана уз озбиљно и непосредно мешање сила из окружења, па и водећих светских сила.

Без Србије и Хрватске и сагласности свих страна у Босни и Херцеговини, нема мењања Дејтонског споразума, јер су те државе имале улогу гаранта и потписнице су Споразума. Свака мајоризација и насиље над било чијом вољом народа у Босни и Херцеговини јесу пут у насиље и рат са несагледивим последицама.

Најважније карактеристике позива на промену Дејтонског устава јесу, у суштини, лицемерје дела међународне заједнице, која то инструментализује у функцији својих интереса. Устав изложен у Анексу 4 Дејтонског мировног споразума није преседан настао како би био завршен рат, него добар оквир за успостављање равноправних

односа народа и ентитета у Босни и Херцеговини. Иза промене Дејтонског споразума по сваку цену, стоји намера изградње унитарне Босне и Херцеговине, где се маргинализују интереси српског народа. То је наставак остваривања плана по коме се разбијају српске етничке територије.

СТРАТЕШКИ ПРОБЛЕМИ СТАЊА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ И ПРИЈЕМ У НАТО

Посебан проблем у одлучивању о стратешким безбедносним питањима на Балкану наметнут је око будућег чланства Босне и Херцеговине у НАТО-у. По истраживањима јавног мњења, Федерација БиХ већински је опредељена за чланство у НАТО-у, док јавност у Републици Српској не жели чланство у НАТО-у. НАТО настоји да, преко промене права одлучивања на нивоу Босне и Херцеговине, кроз процес унитаризације мајоризује вољу српског народа у Републици Српској.

У НАТО-у неки сматрају да је Република Српска реметилачки фактор за остваривање стратешких интереса НАТО-а на простору Босне и Херцеговине и Балкана. Истовремено, унитаристичке муслиманске снаге из Сарајева, у тим условима, настоје да придобију водеће НАТО државе за своје стратешке верске и националне интересе. При томе се позивају на легалитет и легитимитет законодавних и стратешких решења у Босни и Херцеговини. Та решења су донета веома давно, а због немогућности доношења нових закона и Стратегије одбране, на снази су решења која нису израз воље оба ентитета и конститутивних народа. Време их је одавно превазишло.

Однос појединих водећих држава НАТО и унитаристичких партија и организација из Сарајева вуче Босну и Херцеговину у перманентну кризу, која се шири и на друга подручја друштвеног живота и одлучивања. То укупно резултира све већим неповерењем између Републике Српске и Федерације БиХ, као и између конститутивних народа, пре свега Срба и Бошњака, при одлучивању на нивоу Босне и Херцеговине. Отуд стална трвења на нивоу извршне власти, пре свега Предсједништва БиХ и Савјета министара.

Израз државотворности српског народа у Босни и Херцеговини јесте Република Српска, а Босна и Херцеговина је могућа само уз постизање заједничких интереса на нивоу Босне и Херцеговине. Нико не може одузети Србима историјско и стечено право на територију, ресурсе, језик, традицију, културу и на будућност. Што пре то схвате

екстремне политичке партије и организације Бошњака у Сарајеву, утолико је могуће рационално пронаћи решења у складу са Уставом БиХ и превазићи кризу.

Босна и Херцеговина, због унутрашњих противречности и немогућности доношења јединствене стратешке одлуке ентитета и конститутивних народа, у име боље будућности треба да донесе легалан, легитиман и рационалан избор око безбедносних аранжмана и односа са НАТО-ом, а то јесте војна неутралност. Застарела стратешка и законска решења на нивоу Босне и Херцеговине нису у складу са актуелном вољом Републике Српске и српског народа и нису даље легална за доношење стратешких одлука. Такве тенденције у креирању стратешких одлука око чланства Босне и Херцеговине у НАТО, не подржава Република Српска нити српски народ у Босни и Херцеговини. То су исказали у више наврата, кроз одлуке надлежних институција законодавне и извршне власти.

Унитаризација Босне и Херцеговине јесте антисрпски, па и антихрватски пројекат, који је реално неостварив, али може продужити кризу и успорити развој оба ентитета. Република Српска неће моћи да трпи то пројектовано насиље и биће принуђена да ограничи или онемогући рад органа и организација Босне и Херцеговине на својој територији, који спроводе тортуру и покушавају наметати решења супротно вољи српског народа.

Такав сценарио, српски народ већински не жели и сигурно ће му се супротставити. Превише је времена потрошено на јалове расправе и промашене стратегије које унитаристичке бошњачке снаге све више у међународној јавности приказују Босну и Херцеговину као дубоко подељено друштво са малим нивоом сагласности ентитета и народа око виталних државних интереса.

Узрок вишедеценијске кризе у Босни и Херцеговини јесте великобошњачки национализам који покушава да се покрива српским и хрватским национализмом и великодржавним пројектима суседних држава. Босна и Херцеговина је историјски, културолошки, верски, цивилизацијски и по резултатима грађанског рата 1992-1995. године могућа само као сложена држава (унија, федерација, државна заједница), по моделу европских решења вишенационалних држава. Негирање те реалности гура Босну и Херцеговину у још већу кризу, па и распад. Такав тренд био би дубоко у функцији смањења тензија и изградње суживота и поверења у целој Босни и Херцеговини.

ЗАКЉУЧАК

Босна и Херцеговина данас јесте све више подељено друштво, јер су остале живе амбиције муслиманског руководства из грађанског рата 1992-1995. године. Босна и Херцеговина је силом и принудом великих сила остала привидно јединствена, као међународни политички субјект, а у свему другом егзистира као државна заједница или унија Федерације БиХ и Републике Српске. Када би водеће бошњачке странке из Сарајева прихватиле да Босна и Херцеговина није власништво само Муслимана него и Срба и Хрвата, сви процеси би веома брзо попримили позитиван тренд. Вероватно би у тим условима, када се зна шта коме припада и када сваки народ газдује ресурсима и управља својом имовином, суживот био могућ.

Дејтонски мировни споразум данас је, по мишљењу неких водећих сила Запада, превазиђен и критикују га углавном због великих овлашћења и надлежности Републике Српске. Службена српска политика из Бања Луке противи се таквом деловању амбасадора неких водећих држава Запада, тзв. високог представника и Уставног суда БиХ. Неколико међународних конференција, у последње време, показало је неодрживост настојања да се промени Дејтонски споразум. Постоје индикатори даљег утицаја Брисела на Босну и Херцеговину да једног дана пређе из тзв. Дејтонске у тзв. Бриселску фазу, фазу европских интеграција. Та фаза би била у суштини девастација националних интереса српског народа.

Све стратешке одлуке на нивоу Босне и Херцеговине треба да буду израз консензуса Републике Српске, Федерације БиХ и договора конститутивних народа, на нивоу институција извршне и законодавне власти. У том смислу, све одлуке око чланства Босне и Херцеговине у НАТО-у не би смеле да се доносе мајоризацијом, притисцима, уценама, перфидијима политичара и неких унитаристичких политичких партија и организација из Сарајева.

Бошњаци, као најбројнија етничка заједница, носе највишу одговорност за стање безбедности у Босни и Херцеговини. Бошњаци треба да схвате да Срби и Хрвати у Босни и Херцеговини нису „дошљаци”, него да су њихови преци ту живели вековима, имају своје територије, имовну и животни простор. Због тога је будућност Босне и Херцеговине могућа само на основама равноправности конститутивних народа, уз доследно поштовање изворних надлежности ентитета, у складу са Дејтонским споразумом. Свако експериментисање водећих сила, ЕУ и НАТО, може поново гурнути овај простор у крвави рат и нестанак Босне и Херцеговине као међународно признате државе.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Ковач, Митар, *Интереси великих сила на простору Балкана*, Београд, ИСИКС, 2016,
2. „Неутрална Србија у НАТО окружењу”, *Европски форум: месечник за европске интеграције*, бр. 04, 2008.
3. *Нова српска политичка мисао*, 09.02.2017.
4. <http://www.enovosti.info/index.php/vest/130057-rt-rusija-je-egzistencijalna-pretnja-zapadu-koju-nato-mora-da-neutralise-kako-bi-sprecio-rat-sila-komandant-nato-a-u-evropi#.YDoKUuhKhPY>
5. <https://www.dw.com/sr/sda-na-prekretnici-dekonstrukcija-etni%C4%8Dkog-principa/a-55820336>

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА НА БЕСПУЋУ У НАТО ИНТЕГРАЦИЈЕ

Сажетак: Тема Босна и Херцеговина и НАТО интеграције једна је од оних тема која на најбољи начин илуструју противрјечности босанскохерцеговачке стварности. НАТО је у Босни и Херцеговини још од деведесетих година прошлог века, а Босна и Херцеговина је сваким даном све даље од НАТО интеграције, што је готово незамисливо здравом разуму. Кључно питање је да ли је Босна и Херцеговина у НАТО или је НАТО у Босни и Херцеговини, јер је НАТО војно и политички инволвиран у босанскохерцеговачку политичку и војну стварност. Он је у потпуности у функцији војне подршке цивилном протекторату у Босни и Херцеговини којег спроводи тзв. Високи представник који је и сам изгубио легалитет и легитимитет свог дјеловања у овој несређеној и несрећно подијељеној земљи. У Босни и Херцеговини политичке структуре не чине ништа да се врате у оквир уставног дјеловања и да раде на имплементацији оних развојних питања која ће унаприједити социјалну и економску ситуацију, а политичко дјеловање каналисати у оквире Устава и консензуса. Када је Савјет министара Босне и Херцеговине 18. јула 2005. године и министар одбране Босне и Херцеговине (Никола Радовановић), уз мишљење високог представника Педија Ешдауна и мисије НАТО у Босни и Херцеговини, предложио Закон о одбрани Босне и Херцеговине, Парламентарна скупштина Босне и Херцеговине 28. септембра, а Дом народа 5. октобра 2005. године усвојили су наведени Закон, чиме је трасиран пут у НАТО. Тиме су створене претпоставке за радикалну промјену концепта одбране, односно ентитетске војске су престале да постоје и интегрисане су у Оружане снаге Босне и Херцеговине. Поред тога, чланом 84. Закона дефинисано је „Парламентарна скупштина, Савјет министара, Предсједништво Босне и Херцеговине, те сви субјекти одбране у оквиру властите уставне и законске надлежности, провест ће потребне активности за пријем Босне и Херцеговине у чланство НАТО”. Сви догађаји послије тога обиљежили су различите путеве и погледе на НАТО интеграције и како вријеме пролази Босна и Херцеговина је све даље од интеграције у НАТО који је интегрисан у Босни и Херцеговини. Остаје нејасно ко се у кога интегрише, о чему ће бити више ријечи у овом раду.

¹ Проф. др Остоја Барашин, ректор Независног универзитета Бања Лука

Кључне речи: НАТО, интеграције, Босна и Херцеговина, Република Српска, војна неутралност.

УВОД

НАТО је основан 1949. године, након што су бројне западноевропске државе, Сједињене Америчке Државе и Канада склопиле Сјеверноатлантски уговор и формално успоставиле трансатлантске безбједносне аранжмане послје Другог свјетског рата. У преамбули Сјеверноатлантског споразума наводи се да „Стране овог Уговора потврђују своју вјеру у сврхе и принципе Повеље Уједињених нација и њихове жеље да живе у миру са свим народима и свим владама.” Да би се тај циљ постигао, у преамбули се надаље наводи: „Оне су одлучне да чувају слободу, заједничко наслеђе и цивилизацију својих народа утемељених на принципима демократије, слободе појединца и владавине права. Оне желе промовисати стабилност и благостање у сјеверноатлантском подручју. Оне су одлучне да уједине своје напоре у циљу пружања колективне одбране, те очувања мира и сигурности.”² Основа за проширење НАТО-а, које је континуиран и динамичан процес без рокова и корака за окончање, јесте члан 10. Сјеверноатлантског уговора, који је такође познат као Вашингтонски уговор.

Од првог таласа проширења на исток НАТО се суочио са негативним реакцијама Русије. Било је јасно да ће Русија овакво дјеловања НАТО-а схватити као пријетњу, јер се осјећала обманутом због инсистирања НАТО-а на приближавању бившим југославенским републикама због прекршеног „обећања” које је НАТО дао током разговора о уједињењу Њемачке у 1990-им годинама. Овај договор је требало да ојача међусобно разумијевање и повјерење између НАТО-а и Русије. Договор је био да ако Русија дозволи и подржи уједињење Њемачке, НАТО, тачније САД, никада неће прећи изван Њемачке или приступити комунистичким државама за чланство. Међутим, тренд ширења НАТО-а јасно је показао да је НАТО управо то учинио. Почео је од бивших земаља Варшавског пакта, а затим кренуо према бившим југославенским републикама, што је повећало историјску напетост између НАТО-а и Русије. Дакле, упркос ирационалном страху од руске агресије и посљедично, остављајући цјелокупну безбједност Европе у потенцијално несигурном положају, НАТО и даље демонстрира своју

² North Atlantic Treaty Organization (NATO), 1949, <https://history.state.gov/milestones/1945-1952/nato>, (приступљено 21. јул 2023)

упорност ширећи се према Русији, користећи своју Политику отворених врата. Ову посебну стратегију НАТО темељи на Члану 10. Вашингтонског уговора који наводи да „врата НАТО-а остају отворена свакој европској држави која може преузети преданости и обавезе чланства и придонијети безбједности у евроатлантском подручју.” Другим ријечима, одредбе Члана 10. Сјеверноатлантског уговора из 1949. године омогућавају државама чланицама да позову било коју државу на европском континенту да постане чланица, без укључивања или уплитања било које треће стране. То значи да се увођење овакве политике и њеног правног оквира, који су државе чланице једногласно усвојиле, може сматрати јасним доказом НАТО-овог интереса за ширење унутар Европе, без обзира на реакције „трећих страна”. Под мијешањем трећих страна подразумијева се првенствено Русија и њене критике због ширења НАТО-а према границама Русије.

СЛОЖЕНА ИСТОРИЈА И ПРОТВРЈЕЧНА СТВАРНОСТ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

Босна и Херцеговина је земља коју је тешко разумјети. Чини се да је свијет тешко разумије, али тешко је разумију и они који у њој живе. Она се често посматра као тројство политика, култура, религија, геополитика и ко зна чега још. Балканска и глобална геополитика се у много чему укрштају у Босни и Херцеговини. Многи интереси на овом малом троугластом простору се преплићу, сукобљавају или подударају. Вјековима се овдје дешавају сукоби. Сукобљавају се народи, културе, религије. Водиле су се овдје и борбе против окупатора, агресора или неистомишљеника, али често нисмо били сагласни око тога ко је заиста окупатор, односно агресор. Распад отоманске империје и њен нестанак са ових простора покренуо је друге борбе. Почела је борба за наследника отоманске империје на Балкану. Ванбалканске силе, претенденти на контролу балканског простора, обликовали су геополитички крст на овом простору. Са сјеверозапада дјеловање су усмјерили Њемачка и Аустрија, а са сјевероистока Русија и Мађарска. Са југоистока дјеловање је наставила Турска у новом издању, а са југозапада Ватикан, Млетачка република и Италија. Са Средоземља дјеловање су испољавале велике поморске силе Британија и Француска, а у двадесетом вијеку и САД. У вези са тим, САД су учиниле преседан у својој традиционалној доктрини износећи, у почетном периоду кризе, став да све то не задире у њихове виталне националне интересе, те да је то регионални проблем којег треба да ријешу Европска заједница. Међутим, када се ситуација у СССР-у закомпликовала и када је почео

процес дезинтеграције ове мегасиле, југословенски проблем се почео посматрати из другог угла.

Дисолуција Југославије утицала је на дисолутивне процесе у Босни и Херцеговини тако да је интервенција међународне заједнице била неопходна у рјешавању државног статуса Босне и Херцеговине и међунационалних односа у овој држави. Већ при формирању Странке Демократске Акције (СДА), 26. маја 1990. године А. Изетбеговић је најавио да ће се нова власт формирати по већинском принципу, један човјек - један глас. Таквим принципом Муслимани, којих је тада у Босни и Херцеговини било 44%, имали би већину у власти, иако је то било супротно Уставу Босне и Херцеговине, којим је било дефинисано да су све три националне заједнице биле конститутивне и да се ниједна одлука не може провести без консензуса. Додатну напетост у међунационалним односима уносио је Изетбеговић све бројнијим контактима са исламским свијетом. За вријеме посјете Турској у јулу 1991. године он је тражио пријем Босне и Херцеговине у Организацију исламских земаља. Случај Босне и Херцеговине након распада СФРЈ је, супротно општим начелима, показао да рјешење „законски” може бити исправно (референдум је задовољио захтјеву, чинило се да норме међународног права дају право на независност), али „политички” неисправно (независност је прихватила већина гласача, али ју је одбила једна од три националне групе - Срби, што је нужно довело до сукоба).

Признавањем независности Босне и Херцеговине, под притиском Њемачке и САД, отворен је пут у грађански рат, а на територији су усиједили бројни инциденти и међунационални сукоби. Предсједништво Босне и Херцеговине је 8. априла 1992. године прогласило стање непосредне ратне опасности и преузело уставне ингеренције Скупштине Босне и Херцеговине, а 12. априла Алија Изетбеговић је упутио директиву Главном штабу ТО којом се усмјерава акција муслиманских снага према јединицама и објектима ЈНА.

„Грађански рат у Босни и Херцеговини укомпонован је у стратегију и тактику рјешавања блискоисточне кризе. Америка је испољила нескривене амбиције и симпатије за муслиманску страну у Босни, снабдјела их је илегално савременим наоружањем и коначно упутила своје војне стручњаке за инструкторе муслиманске војске.”³

Према подацима „Гардијана”, амерички обавјештајни центар из којег је вођена „босанска политика” био је смјештен у амбасади у Загребу, а у главном штабу америчких снага у Тузли било је сједиште

³ С. Аврамов, *Југославија и грађански рат*, Војно дјело, Београд, 1998, стр. 40.

експерата ЦИА, војнообавјештајне службе ДИА и Националне агенције за безбједност НСА, које су формирале здружени обавјештајни штаб ради боље координације и контроле обавјештајних послова. Ове три америчке службе први пут су оствариле чвршћу и непосреднију сарадњу у операцијама у Босни. Босна и Херцеговина им је послужила као полигон за експерименте. Ракетирање положаја у Републици Српској праћено је преко беспилотних летјелица. За операције у Босни и Херцеговини Британци су ангажовали јаке обавјештајне снаге из састава обавјештајног корпуса који у свом саставу има 1.400 људи (*Intelligence Corps*). Мото њиховог дјеловања је „обавјештеност даје снагу оружју”.

Рат, према виђењу сецесиониста и њихових спонзора из свијета, није третиран као грађански, већ искључиво као агресорски рат у функцији стварања тзв. „Велике Србије”. Није било спремности српске стране да се на свјетло јавности изнесе стварна истина у коју се неће сумњати, без обзира колико била болна или лијепа за било коју страну ех Југославије. Ћутањем и увјерењем, које су заступали неки српски кругови и институције, да ће истина кад-тад избити на видјело, перманентно се учвршћивала српска одговорност за последице рата, па и оптужбе за геноцид, што ће осјећати садашње и будуће генерације. Њемачки дипломата Ралф Хартман каже: „Преокрет у ратним збивањима, у коме су босански Срби дуго били надмоћни, уследио је тек када се НАТО отворено ставио на страну Муслиманско-хрватске федерације, а тиме уз једну страну у грађанском рату. Тешки ваздушни удари НАТО-а на српске положаје и насеља промијенили су однос снага...”

Ради одржавања ратних тензија и пропагандног утицаја, министар иностраних послова Велике Британије Даглас Херд изнио је у „Дејли телеграфу” децембра 1992. године виђење рата у Босни и Херцеговини: „Патње у Босни представљају најочигледнији пример ‘непоретка’. Сваке вечери на ТВ екранима гледамо злочине, убијања... Рат у Босни је грађански рат зато што су већина оних који се боре Босанци – босански Срби, босански Хрвати, босански Муслимани. Али, рат су започели и углавном га воде Срби.”⁴ Његов француски колега, Ролан Дима, пише у „Монду” 1993. године да највећа одговорност за рат пада на Србију, али и друге. „Историја ће установити – пише Дима – да су и Хрвати, а без сумње и Муслимани, захваљујући томе што постоје снаге које често измичу централној власти, вршили иста

⁴ Дејли телеграф, 30.12.1992.

злодјела, можда нешто мањих размера. Међутим, мржња је стара у овој земљи и тешко ју је сузбити, а то захтева акцију свих.”⁵

Извјештавање у Њемачкој, као и већини западних земаља, ослањало се на тезу о српској агресији и етничком чишћењу које врши српска страна, иако је стотине хиљада српских избеглица из Хрватске и БиХ побјегло пред злочинима хрватских и муслиманских снага, пише Марк Енгиерт у тексту „Медији и југословенски грађански рат” у белгијском часопису „Espace de liberte”, децембра 1992. године. Њемачка је у југословенском конфликту, каже Ханс Фос, постигла свој спољнополитички циљ. Хтјела је испробати своју нову политичку улогу кроз подршку католичким републикама Словенији и Хрватској и разбијање Југославије је потпуно успјело.⁶ „Босански грађански рат је престао кроз поражени покушај Запада да експериментише са једном мултиетничком творевином.”⁷ Ставови угледног њемачког стручњака за међународне односе, Ралфа Хартмана, у дјелу „Часни мешетари” говоре о карактеру сукоба у Босни и Херцеговини као грађанском рату са међунационалним и вјерским елементима, уз снажан утицај страног фактора кроз подстрекивање и подршку само једној страни у сукобу.

У основи, унутар саме Босне и Херцеговине, као државне структуре и друштва, не постоји консензус о жељеном правцу кретања, нема вођства ни реалне, материјалне основе за интегративне процесе. Више енергије се улаже у опструкцију рјешења него у грађење претпоставки за разрјешење бројних унутарњих конфликта. И у наредним деценијама ће се повећавати значај религијског идентитета као важног фактора у начину на који људи идентификују сами себе. Глобални тренд повећаног значаја религијских покрета представљаће још једно искушење и за мултирелигијско друштво у Босни и Херцеговини. Крајем осамдесетих година, у Босни и Херцеговини успостављен је политички модел дјеловања у коме су ставови већине становништва истовјетни културном, религијском и националном увјерењу. Комбинација фактора - израстање омладине у многим арапским државама, слаби економски изгледи, утицај религијског образовања и исламизација таквих институција као што су синдикати, невладине организације и политичке странке - осигураће да политички ислам остане значајна снага.

Непостојање консензуса око основног принципа организовања политичке заједнице, између осталих, најважнији је политички

⁵ Монд, 11.01.1993.

⁶ Ноје Дојчланд, 7.11.1995.

⁷ Исто.

конфликт у Босни и Херцеговини. У демократском процесу тежити општем, заједничком или јавном добру не значи да сви буду слични једни другима, нити да сви имају исте интересе, односно да се одричу сопствених интереса. Међутим, како Р. Дахл каже, „наше разлике не смију никада бити толико велике да се не можемо сложити о томе шта је најбоље за све, а не само за неке.”⁸ Теоријска истраживања показују да су питања националног и етничког заправо императив конфликтног у Босни и Херцеговини, те да је вишестраначки плурализам заправо етностранички плурализам који није ништа друго него лажни политички плуралитет. Признајући „непријатеља”, уводећи га у преговоре о будућности Босне и Херцеговине, етнополитичке форме постају конституција Босне и Херцеговине.

Един Шарчевић појашњава како су национални/националистички и етнички идеолошки елементи транспортовани на шири друштвени план, те како су нам опште или заједничко добро или јавни интерес редуцирани на етничку/страначку припадност. Из његових анализа може се претпоставити да је дејтонски Устав заправо и нагодба политичких странака у Босни и Херцеговини и као такав буди старе/нове политичке конфликте. У босанско-херцеговачкој политичкој заједници, „легитимациону снагу нема више *демос* него *етнос*, односно етничка припадност, етничка воља која не може бити изједначена са вољом и снагом апстрактног грађанина.”⁹ Такву заједницу могуће је назвати етнополисом. То је дакле заједница коју карактерише политички приоритет етничке групности над индивидуом, приоритет који је проведен кроз процес демократске самолегислације, заједница коју карактерише политички приоритет етнички групног права на самоодређење над правом грађанина на самоодређење, при чему је чланство грађанина у политичкој заједници предодређено њеним или његовим чланством у етничкој заједници. Политичка нарација и пракса која оправдава овај етнички утемељен друштвени конструкт назива се етнополитиком.

У јавној сфери постдејтонске Босне и Херцеговине и даље се води главни политички сукоб у Босни и Херцеговини око територијално-административног и правно-политичког устројства Босне и Херцеговине потписаног у Дејтону. Ово је питање на које

⁸ Р. Дал, *Демократија и њени критичари*, ЦИД, Подгорица, 1999, стр. 71.

⁹ Е. Шарчевић, „Устав и политика: критика етничких устава и пострепубличких уставотворстава у БиХ”, ВКБ, Сарајево, у *Република Српска - десет година Дејтонског споразума*, Бања Лука, Академија наука и умјетности Републике Српске, 1995.

етничке јавности реагују тако што бошњачка политичка јавност постдејтонске Босне егзистира на тези да је међународна заједница присилила грађане Босне и Херцеговине да прихвате ентитетску подјелу, те да таква структура Босне и Херцеговине нема историјског, економског, нити географског оправдања, и да су једино упориште за настајање такве Босне агресија и геноцид.

Српска политичка јавност сматра да је Република Српска стекла и одржала територијални и легални континуитет од 1992. године до данас, те да иста није, као што Бошњаци и Хрвати сматрају, настала Дејтонским мировним споразумом, него је истим потврђена и због тога постојање Републике Српске не може бити доведено у питање.

Хрватска политичка јавност сматра да је Дејтонски споразум „отворио” хрватско национално питање, тако што је „међунационалне односе уредио на штету хрватског народа”. Незадовољство се покушава ријешити захтјевима за формирање трећег ентитета који би требало „посматрати као логичан, оправдан и праведан програмски циљ хрватског народа у Босни и Херцеговини све дотле док је она ентитетски уређена и док у њој постоји Република Српска. Тако се у постдејтонској Босни и Херцеговини одржавају политички конфликти који се односе на дефиницију карактера рата у Босни и Херцеговини, узроке распада СФРЈ, као и положај етничких група у бившем систему. Штавише, босанско-херцеговачке политичке елите одржавају и повећавају неподударност и раскорак између нормативног и стварног. С обзиром на то да је етнополитика увијек политика мишљења у категоријама пријатељ-непријатељ лидери јавног мњења, реторичким језиком, и уз помоћ инструментализованог дијела јавности (етнојавности) увијек изнова, најчешће од избора до избора, продубљују ове конфликти на штету босанско-херцеговачких грађана.

У Босни и Херцеговини данас, међутим, тешко да се могу наћи значајнији примјери покушаја мирољубиве коезистенције и међусобног поштовања и уважавања различитих националних и политичких интереса. Са друге стране, притисци и напади на Републику Српску изражени су кроз све могуће друштвене, политичке, економске, културне и медијске форме. Циљ је јасан, што више ослабити позицију Републике Српске и српског народа, и да се на све могуће начине спрјечи и подрије њен развој и дугорочна стабилност. Двоструки аршини међународне заједнице, који су били тако очигледни и за вријеме трајања рата, наставили су се, само у другом облику, и након потписивања Дејтонског мировног споразума, иако је њиме та иста заједница озваничила постојање Републике Српске.

Наиме, од самог потписивања мировног споразума практично се ради на њеном укидању и то тако да преношењем надлежности на заједничке органе укине саму себе. То се углавном остварује путем притисака, пријетњи и уцјена. „Република Српска је *enfant terrible* у Босни и Херцеговини коју стално треба кажњавати.¹⁰ Како примећује Милијан Поповић: „Једва да се осушило мастило на потписима учесника Мировне конференције у Дејтону и у Паризу 1995, а већ су кренуле силе, како унутрашње тако и међународне, да се изврши ревизија Дејтонског устава. То се радило на разне начине и употребом различитих средстава, али упорно и континуирано. При том су углавном коришћене две главне полуге, Уставни суд Босне и Херцеговине и установа високог представника међународне заједнице”¹¹. Континуиран је процес јачања државних институција преношењем надлежности ентитета на институције Босне и Херцеговине, који се иначе спроводи произвољно, по нахођењу високог представника и међународних институција, а без икаквог правно утемељеног основа. То траје већ двадесет и пет година и у овом периоду знатно је нарушен политичко-правни капацитет Републике Српске. Изнуђено је доношење многих законских прописа на нивоу Босне и Херцеговине под маском економских и евроатлантских интеграција, често са једним јединим циљем – слабљење политичко-правног субјективитета Републике Српске. Како наглашава Петар Кунић: „Дејтонски споразум се узима за једнократну употребу (за успостављање мира), а Уставу Босне и Херцеговине даје се номиналан, а не нормативни карактер. Сваки застој у спровођењу реформи квалификује се као опструкција европских интеграција, и по правилу проналази се *жртвени јарац*, а то је Република Српска.”¹²

„Грађански рат у Босни и Херцеговини, као и ратови прије њега, још више је учврстио постојеће националне идентитете, стога даље умањујући и онако незнатну могућност стварања било каквог заједничког „босанског” идентитета. Проспекти стварања свеобухватног „босанског” идентитета уствари подсјећају на пропали покушај комуниста да створе „југословенски” идентитет. Ратни сукоби су, међутим, дефинитивно ставили тачку на ове покушаје, јачајући национално-религијску компоненту идентитета локалног становништва и продубљујући јаз између различитих етничких заједница. Рат је,

¹⁰ П. Кунић, „Деформација Дејтонског споразума ка унитарној БиХ”, у *Република Српска - десет година Дејтонског споразума*, Бања Лука, Академија наука и умјетности Републике Српске, 2005, стр.152.

¹¹ М. Поповић, *Од конфедерализма ка регионализму*, 2005, стр. 211.

¹² Исто, стр. 147.

такође, утицао на међуетничко повјерење, толеранцију, разумијевање и емпатију у толикој мјери да већина припадника једне националне заједнице у послеријатном периоду једноставно води потпуно одвојен живот од својих суграђана другачије етничке припадности, без икакве жеље за међусобном комуникацијом. С обзиром на бруталност рата, ова чињеница уопште није изненађујућа. Насиље и страх имају застрашујућу моћ да за неколико тренутака униште осјећања и односе који су се градили годинама. Повјерење је, уосталом, крхко, у смислу да је потребно дуго времена да се изгради, изузетно мало да се уништи.”¹³

НАТО И БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА: ИСТОРИЈСКИ КОНТЕКСТ

Након завршетка Хладног рата, НАТО је постао врло активан на глобалном плану укључивањем у операције очувања мира и подршке миру, али и учешћем у оружаним сукобима у појединим земљама. За нас је посебно интересантна НАТО агресија на Републику Српску у августу и септембру 1995. године дајући тиме подршку муслиманско-хрватским оружаним формацијама против Војске Републике Српске.

НАТО-ове прве три операције „подршке миру” догодиле су се у Европи – у Босни и Херцеговини, у Србији и у Бившој југославенској Републици Македонији, распоређујући своје снаге као подршку ширим интересима западног дијела међународне заједнице и уско сарађујући са осталим организацијама у том погледу. Министри вањских послова НАТО-а утврдили су ову потребу током састанка у Рејкјавику (Исланд), у мају 2002. године, при чему су закључили: „Како би предузео цијели низ мисија, НАТО мора бити у могућности мобилисати снаге које се могу врло брзо упутити на подручја гдје су потребне, подржати операције на удаљености током одређеног времена и извршити задатке.” Овом одлуком се уствари отворила могућност НАТО-у да по први пут распореди своје снаге изван евроатлантског простора, у Авганистану 2003. године, а од тада, Савез се ангажује у Ираку и Дарфуру (Судан).

Босна и Херцеговина је била поприште многих „премијера” за НАТО, а одлуке које су донесене као одговор на догађаје у овој земљи, помогле су уобличити еволуцију Савеза и развити његове способности дјеловања под мотом очувања мира и подршке миру. НАТО је у августу

¹³ О. Барашин, *Противрјечности босанскохерцеговачке стварности*, НУБЛ, Бања Лука, 2021, стр. 175.

и септембру 1995. године извео ваздушне нападе који су помогли муслиманско-хрватским војним формацијама у рату против Војске Републике Српске, чиме су преокренули ток рата и окончали га мировним процесом у Дејтону. НАТО авиони су 30. августа 1995. године извршили низ ваздушних удара на циљеве у Републици Српској, чиме је означен почетак операције „Deliberate Force”, прве НАТО ваздушне кампање, која је трајала до 15. септембра. Операција је довела до уништења система за везу у Републици Српској и других објеката инфраструктуре, што је довело до промјене односа снага зараћених страна у Босни и Херцеговини.

Дана 10. августа 1995. године представници НАТО-а и УНПРОФОР-а усагласили су план по којем се НАТО-у даје могућност да, под видом заштите тзв. заштићене зоне Бихаћ, дејствује по циљевима који нису у директној вези са заштићеном зоном (командна мјеста, складишта, објекти од виталног значаја). Ова дејства првенствено су имала циљ да подрже хрватско-муслиманску агресију на западни дио Републике Српске. Утврђени план се врло брзо почео реализовати. Уследили су свакодневни ваздушни удари по цијелој територији Републике Српске. Од почетка септембра, тежиште њиховог дејства пренесено је на западни дио Републике Српске.

Као илустрацију вриједи поменути сљедеће:

- 5. септембар – авијација је дејствовала по ширем рејону Бешњева (западно за око 1,5 km) на правцу планине Козара (вис Лисина – Бихаћ);

- 6. септембар – авијација је дејствовала по територији Добоја (релеј на Бешњу, који је потпуно уништен; антенски стуб за град Добој, дејствовано је са две ракете, при чему је било и цивилних жртава);

- 8. септембар – авијација дејствује по циљевима у зони одговорности 1. и 2. крајишког корпуса са циљем подршке нападу хрватско-муслиманских снага из правца Грахова и Гламоча према Дрвару и Петровцу;

- 9. септембар – дејствовано је по ширем рејону Бањалуке и том приликом је уништен центар ваздушног осматрања и јављања (ЦВОЈ) ваздухопловства и ПВО на Лисини (Козара), једна ракета погодила је кућу у селу Турјак, једна ракета у селу Рогољи, а једна између села Берек и села Елезагићи;

- 10. септембар – авијација наставља дејство по војним и цивилним циљевима на подручју Добоја, Бањалуке, Козаре, Крупе на Уни и другим мјестима широм Републике Српске.

На рејон Бањалуке и Козаре дејствовано је крстарећим ракетама. Ваздухопловном операцијом на Републику Српску руководиле су САД. У наредна два до три дана планирана је нова етапа авио и ракетних удара, с циљем да се укупни одбрамбени ресурси Републике Српске униште или ослабе. Одобрење за отпочињање нове етапе НАТО планира да тражи од Савета безбедности УН, али претпостављају да неће добити сагласност Русије. У том случају, планирају инсценирати некакав нови масакр, што би им послужило као повод за отпочињање предвиђене етапе ваздухопловне операције, која ће бити координисана са општом офанзивом хрватско-муслиманских снага и биће у функцији ваздухопловне ватрене подршке истим.

Након тога, НАТО је мисију у Босни и Херцеговини наставио операцијом очувања мира током девет наредних година, од децембра 1995. до децембра 2004. године. Иако је НАТО у децембру 2004. године предао Европској унији одговорност обезбјеђења свакодневне безбједности у Босни и Херцеговини, НАТО је задржао резидуалну војну команду у Сарајеву како би се могао фокусирати на реформу одбране у Босни и Херцеговини и припремити земљу за чланство у програму Партнерство за мир.

У складу са одредбама Општег оквирног споразума за мир у Босни и Херцеговини (*General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina*), познатог под именом Дејтонски мировни споразум (*Dayton Peace Accord, DPA*), потписаног у Паризу 14. децембра 1995. године, НАТО-ове Снаге за провођење (*Implementation Force, IFOR*), су са 60 000 војника годину дана пратиле провођење војних аспеката споразума. Снаге су активирание 16. децембра, а четири дана касније власт је пренесена са команданта снага УН на команданта ИФОР-а, чиме су све НАТО и не-НАТО снаге учествовале у операцији под командом ИФОР-а. До 19. јануара 1996. године, сукобљене стране, потписнице Дејтонског споразума су повукле своје снаге из зоне раздвајања на другу страну договорене линије прекида ватре, и до 3. фебруара све снаге су биле повучене из подручја предвиђених за размјену под условима споразума. Размјена територија између ентитета Босне и Херцеговине је завршена до 19. марта, када је успостављена нова зона раздвајања. До краја јуна, складиштење тешког наоружања у војне објекте и демобилисање снага су такође били завршени према одредбама Дејтонског мировног споразума. Послије више од четири године сукоба и поновљених неуспјеха међународних иницијатива да га окончају, темељ за будући мир и безбједност Босне и Херцеговине је успостављен за мање од шест мјесеци.

ИФОР је битно допринио стварању безбједног окружења за спровођење цивилне и политичке обнове. Такође, омогућио је и подршку цивилним задацима уско сурађујући са Канцеларијом Високог представника (ОHR), Међународним полицијским намјенским снагама (ИРТФ), Међународним Црвеним крстом (ICRC), уредом Високог представника УН-а за избјеглице (UNHCR), Међународним судом за ратне злочине за бившу Југославију (ICTY) и многим другим агенцијама, обухватајући више од 400 невладиних организација које су дјеловале на том подручју. ИФОР је помогао Организацији за европску безбједност и сарадњу (ОЕБС) у припреми и спровођењу првих слободних избора у септембру 1996. године. Након ових избора, ИФОР је пружио подршку ОHR-у у настојању да оствари помоћ ентитетима Босне и Херцеговине у стварању нових заједничких институција.

У новембру и децембру 1996. године, утврђен је двогодишњи план консолидације под окриљем Савјета за спровођење мира (*Peace Implementation Council*), *ad hoc* групе састављене од земаља и међународних организација које су учествовале у мировном процесу. На основу овог плана и властите студије НАТО-а о могућностима остваривања безбједности, министри вањских послова и одбране НАТО-а су закључили да је потребно смањено војно присуство за осигурање стабилности и консолидовање мира у Босни и Херцеговини. Договорили су се да НАТО организује и води Стабилизацијске снаге (*Stabilisation Force, SFOR*) величине 32.000 војника, које су потом активирани 20. децембра 1996. године, на дан престанка мандата ИФОР-а, са новим мандатом у трајању од 18 мјесеци. У складу са Резолуцијом 1088 Савјета безбједност УН од 12. децембра 1996. године, СФОР је постао правни сљедбеник ИФОР-а и његов главни задатак је био допринос развоју безбједног окружења неопходног за јачање мира. Снаге које су се измјењивале након првог СФОР-а, задржале су назив СФОР и радиле су на сличним начелима како би спријечиле обнављање непријатељства и на тај начин помогле у стварању неопходних услова за спровођење цивилних аспекта Дејтонског мировног споразума. Истовремено, Савјет је сачинио прелазну стратегију која је обухватала прогресивно смањивање величине снага када се створе услови.

ХРОНОЛОГИЈА КЉУЧНИХ ДОГАЂАЈА ЗА ЧЛАНСТВО БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ У НАТО

Потписивањем Дејтонског мировног споразума у новембру 1995. године заустављен је рат, али је креиран један од најсложенијих

система власти који није забиљежен у историји политичке праксе. И поред чињенице да није постигнут никакав напредак у изградњи функционалне државе, напредак на пољу имплементације војног дијела Мирног споразума и стабилизацији мира као предуслова за обнову је био рекордно брз. Једно од њених највећих достигнућа јесте реформа одбране. Ова реформа је била један од главних предуслова да Босна и Херцеговина започне процес интеграције у евроатлантске организације. Процес интеграције је започео укључивањем у чланство у Партнерству за мир (ПфП), што се може сматрати првим кораком ка евроатлантској и европској интеграцији.

На званичној web страници Министарства вањских послова, између осталог, стоји: „Чланство у НАТО-у и Европској унији су стратешки циљеви Босне и Херцеговине. На сцени је снажна подршка јавног мијења и консензус главних политичких странака у постизању тих циљева. Босна и Херцеговина ће, у складу с тим, тежити пуноправном чланству у НАТО, те намјерава укључити своје оружане снаге у војну структуру НАТО-а. Босна и Херцеговина се определијелила за испуњење циљева програма ПфП, посебно путем повећања транспарентности одбрамбеног планирања и доношења буџета, осигурања потпуне демократске контроле оружаних снага и сарадње с НАТО. Ово је све са циљем јачања способности Оружаних снага Босне и Херцеговине да дјелују заједно са снагама чланица НАТО-а, нарочито у мисијама очувања мира и хуманитарним операцијама. Босна и Херцеговина потврђује да чланице НАТО-а и земље партнере повезују чврсте везе заједничких вриједности - демократија, људска права и владавина закона. Босанскохерцеговачки народи и грађани дијеле те исте идеале и вриједности које повезују еуроатлантску породицу демократских земаља - заштита основних слобода, људска и мањинска права, поштивање правног система, подстицање слободне тржишне економије и заштите околице.”

Са становишта формално правне природе, овај текст на званичној страници Министарства вањских послова је легалан, јер је заснован на Документу о приоритетима спољне политике Босне и Херцеговине, међу којима се као један од приоритета наводи приступање Босне и Херцеговине евроатлантским интеграционим процесима. Тај документ од 26. марта 2003. године потписао је тадашњи предсједавајући Предсједништва Босне и Херцеговине и функционер СДС-а Борислав Паравац. Након мање од годину дана, 18. фебруара 2004. године лидери парламентарних странака, међу којима су били Драган Калинић, лидер СДС, испред ПДП-а Младен Иванић и СНСД-а Милорад Додик, потписали су Изјаву којом потврђују

спремност на политички консензус и даљњу демократизацију у оквиру уставног поретка ради уласка у ЕУ и Партнерство за мир.

Након те изјаве, Народна скупштина Републике Српске у јулу 2004. године усвојила је Декларацију о стратешким одређењима у систему одбране, а у августу 2005. године и сљедеће закључке¹⁴:

1. Република Српска одређена је да у оквиру Босне и Херцеговине ствара одбрамбени систем који ће Босну и Херцеговину и њене народе и грађане бранити кроз колективне безбједносне аранжмане, посебно кроз чланство у Партнерству за мир и НАТО савезу.

2. Народна скупштина Републике Српске захтијева од Предсједништва Босне и Херцеговине да код званичних институција НАТО савеза текућу реформу Оружаних снага Босне и Херцеговине верификује као коначну фазу структурне реформе која ће омогућити укључење Оружаних снага Босне и Херцеговине у НАТО савез.

Политички лидери Републике Српске, Драган Чавић (СДС), Младен Иванић (ПДП) и Милорад Додик (СНСД) у фебруару 2006. године потписали су документ под називом Опређеност за провођење уставне реформе у којем се наводи: „Ми, лидери главних политичких странака у Босни и Херцеговини, одређени смо слиједити политику и проводити реформе неопходне да би Босна и Херцеговина што прије постала пуноправни члан НАТО савеза и ЕУ”.

Наведени догађаји и одређења, омогућили су српском члану Предсједништва Босне и Херцеговине Небојши Радмановићу да потпише Споразум о приступању Босне и Херцеговине Партнерству за мир, а двије и по године касније, 10. јуна 2009. године, Радмановић је упутио формални Захтјев за Акциони план за чланство у НАТО (МАП). У писму генералном секретару НАТО између осталог се истиче: „Изнад свега, подвукли смо нашу жељу да постанемо пуноправна чланица НАТО, што је од стратешке важности за Босну и Херцеговину”.

Предсједништво Босне и Херцеговине је први пут истакло да је циљ да се Босна и Херцеговина прикључи чланству у европским и евроатлантским безбједносним институцијама у јуну 2001. године, током посјете генералног секретара НАТО-а Лорда Робертсона. Лорд Робертсон је указао на низ реформи које су потребне за Босну и Херцеговину, као што су усвајање закона о одбрани, заједничка команда над оружаним снагама, демократски и парламентарни надзор

¹⁴ Службени гласник Републике Српске, број 82/2005.

над оружаним снагама, формирање Министарства одбране, транспарентни војни буџети, заједнички стандарди опремања и обуке, јачање институција на државном нивоу и испуњавање обавеза према МКСЈ-у (Међународни кривични суд за бившу Југославију).

Република Српска и њени политички представници су у наведеном периоду, дакле, усвојили низ аката којим су подржали улазак Босне и Херцеговине у НАТО.

Савјет министара Босне и Херцеговине је 18. јула 2005. године и Министар одбране Босне и Херцеговине (Никола Радовановић) уз мишљење високог представника Педија Ешдауна и мисије НАТО у Босни и Херцеговини предлажу Закон о одбрани Босне и Херцеговине, након чега Парламентарна скупштина Босне и Херцеговине 28. септембра, а Дома народа 5.10.2005. године усвајају Закон о одбрани Босне и Херцеговине. Усвајањем овог Закона створене су претпоставке за радикалну промјену концепта одбране у Босни и Херцеговини, односно ентитеске војске су престале да постоје и интегрисане су у Оружане снаге Босне и Херцеговине. Поред тога, чланом 84. Закона је дефинисано: „Парламентарна скупштина, Савјет министара, Предсједништво Босне и Херцеговине, те сви субјекти одбране у оквиру властите уставне и законске надлежности, провест ће потребне активности за пријем Босне и Херцеговине у чланство НАТО.”

Након огромних напора уложених у току неколико наредних година, Босна и Херцеговина је коначно позвана да се придружи ПфП-у на самиту у Риги, 29. новембра 2006. године¹⁵. Слиједом тих догађаја и опредјељења, српски члан Предсједништва Босне и Херцеговине, Небојша Радмановић, потписао је Споразум о приступању Босне и Херцеговине Партнерству за мир. У периоду непосредно након уласка у програм ПфП-а, Босна и Херцеговина је показала своју опредјељеност за испуњење циљева програма ПфП.

На самиту у Букурешту 3. априла 2008. године, чланице НАТО-а су одлучиле позвати Босну и Херцеговину на почетак интензивираног дијалога који ће укључивати расправе о политичким, војним, финансијским и безбједносним питањима¹⁶. Овим је учињен још један корак Босне и Херцеговине ка чланству у НАТО-у, након којег у мају 2008. године Босна и Херцеговина ратификује Споразум о статусу

¹⁵ Deklaracija iz Rige, NATO-ovo saopštenje za javnost (2006), str. 150, <http://www.nato.int/docu/pr/2006/p06-150e.htm>, (pristupljeno 07. јула 2023)

¹⁶ Deklaracija sa samita u Bukureštu, 3. april 2008, stav 23, Saopštenje NATO-a (2008) 049, <http://www.nato.int/docu/pr/2008/p08-049e.html>, (pristupljeno 18. маја 2020)

снага (*Status of Forces Agreement - SOFA*), а у септембру усваја први Индивидуални партнерски акциони план (*Individual Partnership Action Plan - IPAP*) за период 2008-2010 године. Босна и Херцеговина званично у октобру 2009. године подноси захтјев за Акциони план за чланство (*Membership Action Plan - MAP*) и распоређује припаднике у Снаге међународне безбједносне помоћи под вођством НАТО (*International Security Assistance Force - ISAF*) у Авганистану.

На састанку у Талину (Естонија) у априлу 2010. године Сјеверноатлантско вијеће (*North Atlantic Council - NAC*) на нивоу министара вањских послова одлучило је да прими Босну и Херцеговину у МАП. На основу ове одлуке, NAC је овлашћен да прихвати први Годишњи национални програм у оквиру МАП (*Annual National Programme - ANP*) Босне и Херцеговине онда када Босна и Херцеговина испуни услов књижења непокретне перспективне војне имовине као државне имовине коју би користило Министарство одбране Босне и Херцеговине. У фебруару 2011. године Босна и Херцеговина усваја свој други ИПАП за период 2011-2013 године. Савјет министара Босне и Херцеговине у марту 2014. године усвојио је трећи двогодишњи ИПАП за период 2014-2016. Предсједништво Босне и Херцеговине је 19. новембра 2015. године усвајило Закључак којим потврђује спремност потпуног испуњења услова за активирање МАП.

На 31. редовној сједници, одржаној 24. новембра 2016. године, Предсједништво Босне и Херцеговине је усвојило документ „Преглед одбране” (*Defense Review*) и „План развоја и модернизације Оружаних снага Босне и Херцеговине 2017-2027.”, као саставни дио „Прегледа одбране”. Циљ Прегледа одбране је дефинирање основа визије и дугорочног развоја Оружаних снага Босне и Херцеговине, те планирање даљњих активности у сектору одбране усмјерене на изградњу модерних, квалитетно опремљених и обучених оружаних снага које ће бити у стању да одговоре различитим захтјевима и потребама. У децембру 2017. године Сјеверноталанско вијеће (NAC) усвојило ИПАП 2017-2019 за Босну и Херцеговину, чиме је озваничен пети циклус сарадње између НАТО и Босне и Херцеговине.

Сјеверноталанско вијеће и Босна и Херцеговина су 15. марта 2018. године одржали састанак NAC+Босна и Херцеговина. Прије обраћања НАЦ-у, министри су одржали кратки сусрет са замјеницом генералног секретара *Rose Gottmoeller*, при чему је приказана презентација активности коју је Босна и Херцеговина урадила по питању регистрације непокретне војне имовине, као и испуњења Талинског услова с акцентом на политички концензус владајућих политичких актера у земљи по питању активације МАП-а.

Ако се искључе неке противрјечне изјаве званичника из Републике Српске у погледу НАТО интеграција, прва озбиљнија активност институција Републике Српске која представља почетак заустављања пута Босне и Херцеговине у НАТО је Резолуција о заштити уставног поретка и проглашењу војне неутралности Републике Српске, коју је усвојила Народна скупштина Републике Српске на 22. редовној сједници 17. октобра 2017. године. Резолуцијом се дефинише неутралност Републике у односу на постојеће војне савезе. У њој је наведено да територија Српске не може бити отуђена на било који начин мимо Устава и закона, нити јој се може утврдити и уписати друго својство. У тексту резолуције се истиче да је Република Српска опредељена да сваки будући статус координише са Србијом, као потписником Дејтонског мировног споразума. У том смислу, одлука о проглашавању војне неутралности Републике Српске се односи на постојеће војне савезе до евентуалног расписивања референдума у Републици Српској на којем би била донесена коначна одлука о овом питању. Ова Одлука Народне скупштине Републике Српске ће од тада па до данас произвести низ различитих интерпретација и протврјечности између политичких субјеката у Босни и Херцеговини, као и међународних фактора који дјелују у Босни и Херцеговини. Услиједиле су бурне реакције званичника из Федерације Босне и Херцеговине и међународних чинилаца, оцјенивши потез Народне скупштине Републике Српске као сецесионистички потез, којим се грубо крше одредбе Дејтонског споразума.

Предсједништво Босне и Херцеговине је на 46. редовној сједници одржаној 19. априла 2018. године донијело одлуку о одобравању донације финансијских средстава у сврху помоћи одржавања Националних одбрамбених и безбједносних снага Авганистана у периоду од 2020. до 2024. године у укупном износу од 40.000 евра, за сваку годину по 8.000 евра. На састанку министара вањских послова НАТО-а у Бриселу у децембру 2018. године генерални секретар НАТО-а Јенс Столтенберг позвао је Босну и Херцеговину да припреми и поднесе свој први годишњи национални програм (АНП 2018-2019). НАТО је овим исказао спремност за прихватање Годишњег акционог плана Босне и Херцеговине (АНП), чиме је Акциони план за чланство (МАП) прешао из условног у активни статус.

Српски члан Предсједништва Босне и Херцеговине, Милорад Додик 19. маја 2019. године изјављује да „Република Српска неће прихватити чланство у НАТО, али може сарадња са тим војним савезом. Исте године, 19. новембра, Предсједништво Босне и Херцеговине је донијело одлуку о прихватању документа Програм

реформи, који се у политичким круговима у Федерацији тумачи као наставак пута Босне и Херцеговине ка чвршћој интеграцији у НАТО, а у Републици Српској се то тумачи само као наставак сарадње са НАТО савезом.

У новембру 2019. године Предсједништво Босне и Херцеговине је на 44. ванредној сједници донијело одлуку да ће у НАТО сједиште у Бриселу доставити документ „Програм реформи Босне и Херцеговине”, што је и учињено 24. децембра 2019. године.

ЗАКЉУЧАК

Након претходне анализе може се поставити питање да ли НАТО жели овакву државу у свом саставу, а са друге стране, НАТО је у Босни и Херцеговини присутан као оружана сила протектората, одржава заједничке војне активности са Оружаним снагама Босне и Херцеговине, а Босна и Херцеговина учествује у мировним операцијама. Оружане снаге се обучавају и опремају према НАТО стандардима и немају никакве додирне тачке са Оружаним снагама Русије и других земаља изван НАТО-а. Поред тога, текст на званичној страници Министарства вањских послова, како је наведено, има формално правно утемељење, али, данас посматрано, не може се рећи да има подршку цјелокупне јавности. Додатни проблем овој ситуацији чини и противрјечна природа каснијих активности којима Република Српска одбацује могућност НАТО интеграција, али прихвата сарадњу са НАТО. Остали партнери у другом дијелу Босне и Херцеговине одбацују овакав став из Републике Српске и даље се позивају на раније одлуке којим је Република Српска дала пристанак за интеграције у НАТО. Остаје правно питање, које одлуке су правно снажније и могу ли се оне данас оспоравати без пристанка осталих партнера, тим прије што Република Српска одбацује легитимитет рада Уставног суда Босне и Херцеговине и одбације све његове одлуке.

Даље приближавање НАТО-у у првом реду зависи од нас, али и од НАТО-а и држава чланица. Политика отворених врата, односно проширења, је политика која формално не врши притисак ни на кога да приступи савезу. То је добровољан чин, како се истиче у поменутој политици. Међутим, на унутрашњем плану Босне и Херцеговине стварност је додатно узбуркана због одбијања Републике Српске да настави раније прихваћено опредјељење за НАТО интеграције. Можда ће некад у будућности доћи до тренутка када ће се разговарати о чланству, али говорити о томе данас, и унутар Босне и Херцеговине, али и у Сјеверноатлантском савезу једноставно није могуће, а није ни

на дневном реду. Очекивати је да ће се наставити институционална сарадња, не само у политичком смислу преко Министарства иностраних послова, већ и у одбрамбеном преко Министарства одбране Босне и Херцеговине. Тек онда, ако и када се дође до тренутка да се разговара о чланству, тек тада ћемо на начине који су предвиђени у демократским системима и земљама, одлучити да ли ћемо дио суверенитета пренијети или не. То је двосмјерни процес.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Аврамов, С., *Југославија и грађански рат*, Војно дјело, Београд, 1998.
2. Барашин, О., *Противрјечности босанскохерцеговачке стварности*, НУБЛ, Бања Лука, 2021.
3. Дал, Р., *Демократија и њени критичари*, ЦИД, Подгорица, 1999.
4. Декларација из Риге, НАТО-ово саопштење за јавност (2006), стр. 150, <http://www.nato.int/docu/pr/2006/p06-150e.htm>, (приступљено 07. јула 2023)
5. Декларација са самита у Букурешту, 3. април 2008, став 23, Саопштење НАТО-а (2008) 049, <http://www.nato.int/docu/pr/2008/p08-049e.html>, (приступљено 18. маја 2020)
6. Кунџић, П., „Деформација Дејтонског споразума ка унитарној БиХ”, у *Република Српска - десет година Дејтонског споразума*, Бања Лука, Академија наука и умјетности Републике Српске, 2005.
7. North Atlantic Treaty Organization (NATO), 1949, <https://history.state.gov/milestones/1945-1952/nato>, (приступљено 21. јул 2023)
8. Поповић. М., *Од конфедерализма ка регионализму*, 2005.
9. Службени гласник Републике Српске, број 82/2005.
10. Шарчевић. Е., „Устав и политика: критика етничких устава и посрепубличких уставотворстава у БиХ”, ВКБ, Сарајево, у *Република Српска - десет година Дејтонског споразума*, Бања Лука, Академија наука и умјетности Републике Српске, 1995.

МОГУЋНОСТИ ЗА ВОЈНУ НЕУТРАЛНОСТ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Сажетак: Опредељењем за војну неутралност, политика одбране Републике Српске усмерена је у новом правцу. Њен утицај на одбрамбени положај Републике Српске није занемарљив, али у обрнутом случају је изражен. Оно, без обзира на елементе који се доводе под сумњу, може оснажити неколико унутрашњих чинилаца и допринети развоју сопствене, креативније и савремене политике и концепта одбране Босне и Херцеговине. Систем одбране је јединствен, али и недовршен пројекат. Својевремено је то био храбар, далек и ризичан искорак. Војна неутралност има шансу да постане део пакета за разматрање у евентуалној реформи одбране, за којом постоји неспорна потреба. Полазна основа за озбиљно бављење овим питањем јесте препознатљив и уређен систем одбране у сопственој надлежности. Технички и суштински, систем одбране Босне и Херцеговине треба реформисати. Реформа се може издејствовати, а током трагања за прихватљивим решењима треба се борити за уградњу опредељења Републике Српске. Без оваквог приступа, могућности нису довољно повољне.

Кључне речи: одбрамбени положај, војна неутралност, реформа одбране, НАТО.

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Ера Хладног рата је завршена. Ера монополарног света ушла је у завршну фазу. Време у коме су САД неприкосновено доминирале светском сценом замењује оно у коме се све више осећа утицај и других центара политичке, економске и војне моћи. Нова геополитичка структура незауостављиво поприма карактеристике мултиполарности.

Сукоби и кризе, нажалост, не престају. Стално се допуњавају новим садржајима и постају све изазовнији и сложенији. Ценећи до сада идентификоване показатеље, може се очекивати да ће борба за мир у свету, у већини случајева, бити интензивна и често вођена ратним средствима и техникама. Навика моћника да кризе креирају и

¹ Стаменко Новаковић, бригадни генерал у пензији

усмеравају мораће уважити реалност утицаја из више центара. За народ и друштвене заједнице настањене на турском подручју, ове промене представљају нову прилику за позиционирање у функцији сопствених интереса. Срби то тешко могу постићи без реалне процене о томе ко су, где су, на кога се могу ослонити и шта им је чинити?

Срби су народ који има своју државу, али и свој ентитет, негде су мањина или у групи осталих, али су и расејани широм света. Ове чињенице не смеју имати негативан утицај на ону да су негде грађани или суграђани. Срби би требало да буду своји на своме, где год се налазили и какав год статус имали. Било на Западном Балкану, у Европи или расејани по свету. Било какви да су суседи или шире окружење, треба поштовати како пријатеље тако и непријатеље². Треба прихватити онаквим какви јесу и неутралне посматраче, али и оне који су заокупљени сопственим бригама и потребама. Због посебног значаја и утицаја, потребно је бити веома пажљив у избору оних на које се може ослонити, али и оних према којима треба бити подозрив. Ослонце треба јачати, а од оних других, бар пробати не направити непријатеља.

Поставља се оправдано питање: Да ли, у овако сложеној ситуацији субјеката и односа у свету који је постао „глобално село”, постоје јасно уочљиви оријентири? Они које треба пратити и они које је мудро заобићи. Постоје, добро су распоређени и има их довољно. Многи од њих не зависе од воље и правца осматрања осматрача. Када је потребно да се оријентишу, Срби их морају бити потпуно свесни и уважити у пуном капацитету. Не треба се устручавати јер, у најгорем случају, неће их удаљити од себе самих. За Србе у Републици Српској најуочљивији су: Република Србија, Европска унија и Руска Федерација; душа словенска, крв предака и вера православна; Оружане снаге Босне и Херцеговине, НАТО и Организација договора о колективној безбедности (ОДКБ); мир, слога, стабилност, суживот, узајамна подршка и несебична помоћ; достојанство, самопоштовање; сопствене потребе и интереси; демилитаризација и војна неутралност.

Овај рад се бави војном неутралношћу Републике Српске. У њему се покушавају проценити реалне могућности за провођење оваквог опредељења у ситуацији каква влада у и око Босне и Херцеговине, али и идентификовати стратегије које могу бити од помоћи. Сврха му је да допринесе бољем разумевању овог опредељења,

² „Благослови непријатеље моје, Господе. И ја их благосиљам и не кунем. Непријатељи су ме више гурнули Теби у наручје него пријатељи.” Преузето из: Н. Велимировић, *Молитве на језеру*, Euro book, Београд, 2018.

а надлежним органима олакша рад на заживљавању и развоју војне неутралности Републике Српске.

ВОЈНА НЕУТРАЛНОСТ И ОДБРАМБЕНИ ПОЛОЖАЈ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Народна скупштина Републике Српске, на седници одржаној 17. октобра 2017. године, донела је Резолуцију о заштити уставног поретка и проглашењу војне неутралности Републике Српске. За овај рад су занимљива опредељења из тачке 5. („Република Српска је опредељена да сваки будући статус координише са Републиком Србијом, као потписником Дејтонског споразума. У складу с тим, Народна скупштина Републике Српске доноси одлуку о проглашењу војне неутралности Републике Српске у односу на постојеће војне савезе, до евентуалног расписивања референдума у Републици Српској, на коме би се донела коначна одлука о том питању.”). Тим опредељењем, политика одбране Републике Српске усмерена је у новом правцу. Њен утицај на одбрамбени положај Републике Српске није занемарљив, али у обрнутом случају је изражен.

Јасно је да овакво опредељење прати оно из Резолуције Народне скупштине о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка Републике Србије³. Политичка елита Републике Српске није обезбедила јединство и ширу подршку, а одбрамбени сектор учинила је за нијансу конфузнијим. Тиме су струка и наука добили простор за обраду кључних аспеката новонасталог стања и да га покушају усмерити у правцу који обезбеђује већи степен прихватљивости и више могућности за њено провођење.

Одбрамбени положај Републике Српске детаљно је анализиран и оцењен у посебном раду⁴. Закључено је да је необичан, зависан, нестабилан и веома неповољан. Исказана је и сумња у његову подношљивост и прихватљивост.

Суштина необичног одбрамбеног положаја Републике Српске може се тумачити као: „Демилитаризација полицизацијом са карактеристикама милитаризма и уз нека понашања политичке елите која имају негативан утицај на систем одбране Босне и Херцеговине и

³ Наведену Резолуцију Народна скупштина Републике Србије донела је на седници одржаној 26. децембра 2007. године.

⁴ Зборник радова са 9. међународног научног скупа дани безбедности на тему: *Савремени безбедносни ризици и претње и њихов утицај на безбедност држава региона*, Независни универзитет Факултет за безбедност и заштиту, Бања Лука, 2016.

стварају конфузију”. На такво стање додаје се опредељење за војну неутралност, које појачава конфузију, али и, индиректно, признаје одбрану као значајан сегмент друштва. И то појачава конфузију. Добро је што је створен простор за разматрање дела одбрамбене политике и што су се струка и наука почеле озбиљније бавити овим питањима. То би требало позитивно утицати на креирање и сама решења у области одбране.

У одбрамбеном смислу, Република Српска више зависи од воље туђих него сопствених субјеката и чинилаца. Војна неутралност, без обзира на елементе који се доводе под сумњу, може оснажити неколико унутрашњих чинилаца и допринети развоју сопствене, креативније и савремене политике и концепта одбране Босне и Херцеговине. У том смислу, важно је пронаћи ефикасне правце деловања, осмислити стратегију наступа и учинити их доступним надлежним органима и појединцима за коришћење у повољним приликама.

Када нестабилном положају додате нови елемент, у овом случају војну неутралност, без обзира са које стране ваге га поставили, само сте га додатно дестабилизовали. Појачана нестабилност не може помоћи имплементацији самог опредељења. Када посматрамо одрживо стабилно и мирно стање у ужем и ширем окружењу онда прихватимо да је оно основни услов за развој трајних категорија. Нема дилеме да је међу њима и систем одбране у оквиру кога концепт војне неутралности може допринети како миру тако и стабилности. Због тога, без обзира колике и какве су препреке на том путу, вреди кренути у њихово рашчишћавање. Стручно и научно оснажени.

То што је одбрамбени положај Републике Српске веома неповољан позива на опрез и мудрост. Њих нема у неретко примењиваном моделу доношења одлука пре анализе, процене и припреме предлога. Накнадно укључивање струке и науке може произвести својеврсну политичку бламажу. То не може бити корисно, а подршка унапред је искључена. Места за стваралачку критику има и у случају војне неутралности.

Овоме треба додати и Декларацију о демилитаризацији⁵ која није добила потврду у стварности, али је утицала на појаву и развој необичног концепта демилитаризације полицизацијом. Да ли се и овде ради о идеји која ће имати сличну судбину, мање је битно од чињенице

⁵ Народна скупштина Републике Српске 18. марта 2005. године усвојила је *Декларацију о стратешким опредељењима Републике Српске у систему одбране*.

да се ради о набацивању озбиљних замисли на ватру босанско-херцеговачке стварности.

Када говоримо о подношљивости одбрамбеног положаја, охрабрујућа је чињеница да су народи и грађани Босне и Херцеговине и Републике Српске навикли подносити и теже ствари него што су неизвесна опредељења. Добро је што бављење питањима војне неутралности може узбуркати слабо заинтересовано јавно мњење и војно-политичку елиту у и око Босне и Херцеговине. Тако ће допринети развоју сопственог приступа и ојачати суверенитет, а то су интереси од виталног значаја, не само, за одбрану и безбедност и не само за Србе и Републику Српску.

Сумирајући наведено, видљиви су делови који могу утицати или утичу позитивно на одбрамбени положај Републике Српске, али и мноштво чинилаца положаја који утичу на само опредељење. Правилно усмеравање ових утицаја повећаће ниво њихове прихватљивости.

УТИЦАЈ БОСАНСКО-ХЕРЦЕГОВАЧКИХ ОДБРАМБЕНИХ РЕШЕЊА

Када говоримо о Босни и Херцеговини или питањима у вези са њом, онда је осврт на решења одређена Дејтонским споразумом⁶ неизбежан. Он је један од веома ретких везујућих чинилаца. Отуда произилазе и често коришћени непопуларни термини као што су: немогућа држава, недовршени мир, замрзнути конфликт, протекторат и слично. Иако је доста нарушен на штету Републике Српске, стално се мора користити као „задња линија одбране” од честих и озбиљних насртаја појединих центара моћи.

Шта је овим Споразумом предвиђено, а најдиректније се тиче опредељења Републике Српске за политику војне неутралности? Спољна политика и одбрана су у надлежности Босне и Херцеговине, а у том оквиру тешко је пронаћи разумевање за српска опредељења. Ту су и Канцеларија високог представника (ОХР), Веће за провођење мира (ПИК), Уставни суд са три стране судије и већинским начином одлучивања, мировна мисија (ЕУФОР) и посредни и прикривени страни утицаји који снажно подржавају централизацију Босне и Херцеговине. Простор за реализацију војне неутралности сведен је на минимум, али и ту се могу пронаћи одређене могућности.

⁶ *Општи оквирни споразум за мир у Босни и Херцеговини*, Дејтон, Париз, 1995.

Постоје и одредбе које се подразумевају као обавезе и процеси. Пре свега се мисли на регионалну стабилизацију, партнерске и добросуседске односе, развој нових облика сарадње, паралелне специјалне везе и слично. Ово су осетљива питања и од виталног интереса за све укључене стране. Њихова еволуција дошла је до тачака које се морају узети у обзир при разматрању могућности Републике Српске да своје опредељење проведе у дело.

Спољна политика Босне и Херцеговине задржала је карактеристике фаворизовања једних на штету других, ослушкивања појединих центара моћи, функционисања без јасно дефинисаних смерница, са доста личног печата и без ефикасне демократске контроле. Тиме је омогућен уплив ентитета и конститутивних народа без озбиљнијег противљења надлежних. Стратегија спољне политике Босне и Херцеговине⁷ за период 2018 - 2023. године садржи опредељења која су наишла на снажно противљење власти Републике Српске. Проблем представља могућност увођења санкција Руској Федерацији⁸ и стављање у приоритет активности на активирању Акционог плана за чланство (МАП), чиме се пут ка НАТО убрзава. Тренутно је уклоњена из јавности. Вероватно неће добити потребну подршку, уколико не буде уважила ставове надлежних институција Републике Српске.

Систем одбране Босне и Херцеговине је јединствен⁹, али и недовршен пројекат. Основни елементи размештени су: на ниво Босне и Херцеговине (оружане снаге и део послова унутрашње безбедности), на ниво ентитета (део послова унутрашње безбедности и Цивилна заштита) и на више нивоа (противминске акције и борба против тероризма). Одредбе Закона о одбрани проведене су делимично. Најважнији непроведени делови су: формирање активне резерве, рационализација размештаја снага и израда системских докумената. Својевремено је то био храбар, далек и ризичан искорак. У међувремену је „заглавио” у међупростору, на ветрометини узбуркане стварности и често служи за политичка „препуцавања”. Занимљиви проблеми су: неслагање око односа према НАТО; конфузија у третирању суседа; самовоља у тумачењу битних питања; висок ниво политичког утицаја; књижење војне имовине; и незаобилазни проблеми материјалне и финансијске природе.

⁷ Председништво Босне и Херцеговине је ову Стратегију усвојило у марту 2018. године.

⁸ При усклађивању са спољном политиком Европске уније.

⁹ Од 01.01.2006. године ентитети су пренели надлежност над одбраном на ниво Босне и Херцеговине.

У недостатку усмерења из Безбедносне политике, Одбрамбене политике и Прегледа одбране користе се неверификовани ставови из Беле књиге одбране Босне и Херцеговине¹⁰ и решења дефинисана Законом о одбрани Босне и Херцеговине. Без јасних одбрамбених смерница надлежних органа и институција, слабе инструменти оспоравања. Отвара се простор за неформални, али ефикасан, и не само ентитетски уплив. Овакви пропусти у уређењу и функционисању система одбране једним делом¹¹ су омогућили и појаву нове идеје. Војна неутралност има шансу да постане део пакета за разматрање у евентуалној реформи одбране, за којом постоји неспорна потреба. Форсирање реформе повлачи за собом војну неутралност као једно од решења.

Чланство у НАТО некритички су форсирале све политичке структуре. О мотивима се може расправљати, али није сврсисходно. Садашњи искорак власти Републике Српске према војној неутралности може се различито тумачити. Какав год став да се заузме он нема практичну сврху. Ради се о опредељењу највишег органа власти и то је довољно за његово поштивање. Какав ће епилог бити, није питање око кога се треба исцрпљивати. Важна су она која су усмерена на промену курса према НАТО и она која подржавају предметно опредељење.

Најснажнији утицај на стање и процесе у Босни и Херцеговини долази споља. Ту су највећи проблеми и ту треба и тражити решења¹². Мање је битно да ли иде легално дефинисаним правцима, преко надлежних органа међународне заједнице, или илегално, из неформалних центара моћи. Скоро по правилу, ставови који долазе из Републике Српске, поготово они који се тичу области одбране, наилазе на противљење. У демократији савременог типа, па и оној у Босни и Херцеговини, нема места за узмицање. Упорност значи и могућност да војна неутралност буде разматрана равноправно са другим опцијама. Одустајање и занемаривање нису предвиђени, али ако би се десили онда треба имати на уму да то носи са собом другу врсту проблема. Оне који се тичу поштовања и самопоштовања.

¹⁰ Ради се о специфичном извештају грађанима, а не обавезујућем системском документу.

¹¹ Већина коментара се своди на то да се користе прилике за приближавање Републици Србији.

¹² Индијска пословица: „Тамо где је проблем ту се налази и решење.”

МОГУЋНОСТИ ЗА ПРОВОЂЕЊЕ ВОЈНЕ НЕУТРАЛНОСТИ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Сама чињеница да процес војног планирања укључује анализе и процене, технике и моделе трагања за повољним решењима проблема или извршења задатка и да веома озбиљно цени ризике и ограничења и производи више могућих повољних варијанти са начином извршења, довољна је да сугерише како војна неутралност Републике Српске, под одређеним условима, може заживети. Какве су могућности за њено провођење могуће је сазнати кроз разматрање следећих питања и области:

- Шта омогућава актуелна реконфигурација односа у свету;
- Како страни утицај усмерити у жељеном правцу;
- Како повећати сопствену моћ и утицај;
- Како побољшати одбрамбени положај Републике Српске;
- Потребе и интереси Срба и Републике Српске у области одбране;
- Какве могућности пружају решења из Дејтонског споразума;
- Могућности стављања спољне политике Босне и Херцеговине у функцију свих страна;
- Могућност за креирање политике одбране која укључује војну неутралност, а доприноси миру и стабилности у Босни и Херцеговини и региону;
- Могућности покретања нове реформе одбране.

МОЋ И УТИЦАЈ

О било чему горе наведеном да се ради, неопходно је почети аналитички промишљати и радити. Научно и стручно, без притиска, у оквирима надлежних органа и институција, истрајно и до постизања резултата по мери свих страна¹³. Полазна основа за озбиљно бављење питањем војне неутралности Републике Српске јесте препознатљив и

¹³ Странама у Босни и Херцеговини се сматрају: Босна и Херцеговина, Република Српска, Федерација Босне и Херцеговине и стране државе, организације и институције дефинисане Дејтонским споразумом. Подразумевају се конститутивни народи, остали грађани Босне и Херцеговине и ентитета.

уређен систем одбране у сопственој надлежности. Изван тог оквира, ово опредељење може се теоретски разматрати без ограничења, а практично у делу креирања начина утицаја на кључне субјекте у сврху усмеравања процеса у жељеном правцу.

У монополарној ери, са доминацијом једне велесиле (САД), шансе да овакво опредељење буде озбиљно разматрано биле би равне нули. Ако такво стање узмемо као полазну тачку, онда свако померање ка мултиполарности значи и повећање могућности. Треба бити опрезан при разматрању односа других центара моћи који, дајући предност сопственим интересима, не морају бити благонаклони према опредељењу Републике Српске. Значи да могућности које се пружају, вероватно, неће превазићи фазу разматрања. Већи домети се могу постићи у повољнијим условима у којима би се односи развијали у позитивном смеру, минимално са кључним центрима моћи.

Страни утицај постоји, он је видљив и веома изражен. Опредељење за војну неутралност не мора значити и отпоре том утицају. Ставити га у погрешну позицију значило би и осудити га на пропаст. Приказати га као концепт од користи за мир, стабилност, развој коректних односа, просперитет друштва у целини и слично, значило би веће шансе за прихватање и веће могућности за провођење. Могућности имају негативан предзнак све до момента када кључни чиниоци утицаја не буду спремни да га разматрају. Горе наведено, ипак, не излази из оквира техничких детаља. Суштина је у стратегији наступа коју није лако, али је потребно пронаћи и мудро применити.

Моћ и утицај Републике Српске у области војне неутралности, тренутно, има негативан предзнак¹⁴. Актуелна политичка кретања у свету и на Западном Балкану позитивно утичу на услове функционисања друштвених заједница, а тиме и Републике Српске. То само значи да је период у коме се појавило овакво опредељење повољан, али не и гаранција да ће се успешно развити. За то је потребно:

- Побољшање услова усмеравати у правцу сопствених интереса;
- Избегавати груба понашања која би изазвала подозрење;
- Предузимати мере јачања укупне моћи и утицаја;

¹⁴ Он је производ штетног нарушавања одредаба Дејтонског споразума, спољњег утицаја на битна питања из сопствене надлежности и раскорака у креирању даљег развоја Босне и Херцеговине и стања у којем захтеви из Републике Српске не наилазе на одобравање.

- Када се Република Српска почне уважавати као реалност и чинилац, треба отпочети процес стварања одбрамбено препознатљиве заједнице одређене за допринос шире прихватљивим вредностима.

Тачка у којој одбрамбени задаци које извршава (борба против тероризма, контрола територије, противминске акције, решавање криза и катастрофа...) буду препознати од стране кључних фактора, представљаће полазну тачку за даљи развој система одбране у оквиру кога одређење за војну неутралност неће бити необично.

ОДБРАМБЕНИ ПОЛОЖАЈ И ВОЈНА НЕУТРАЛНОСТ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

На одбрамбени положај Републике Српске утиче мноштво чинилаца и услова у којима се налази и функционише. Њих је потребно уважити у процесу заживљавања предметног одбрамбеног одређења.

Пре свега, он не сме бити необичан¹⁵. Република Српска одбрамбено се мора јасно изразити и нормативно дефинисати у односу на снаге и задатке. Одатле почиње прорачун могућности нечега, а не било чега.

Бити зависан од воље, снага и подршке других не мора значити и нешто лоше и неприхватљиво. Узајамно уважавање, а посебно у сфери интереса, веома је битно. Створити такав амбијент је нужност, а сам пројекат је изводљив. Он ће повољно утицати на могућности за остварење одређења.

На мир и стабилност у региону одбрамбена политика има значајан утицај, а у њој има места и за једно овакво одређење. Његово игнорисање није добро, а у крајњем подрива дејтонска решења и битне интересе страна. Из оваквих чињеница потиче део повољности које могу повећати могућности, не само за уважавање одређења за војну неутралност него и за побољшање одбрамбеног положаја Републике Српске. Бити пажљив и мудар значи резултат, а сваки исхитрен и трапав потез може имати негативан утицај на стање које има карактеристике осетљивог.

Веома неповољан одбрамбени положај Републике Српске значи да могућности за војну неутралност имају негативан предзнак. С

¹⁵ С. Новаковић, „Одбрамбени положај Републике Српске”, Зборник радова са 9. међународног научног скупа дани безбедности на тему: *Савремени безбедносни ризици и претње и њихов утицај на безбедност држава региона*, Независни универзитет Факултета за БиЗ, Бања Лука, 2016.

обзиром на то да је нереално очекивати његово довођење у повољну зону, то значи и нереалност провођења сопствених концепата који не кореспондирају са туђим и заједничким. То још увек не значи и да је то немогуће. Време није тренутак него трајање, а будући развоји догађаја могу пружити шансу и овом концепту. Опредељење има потенцијал који треба дограђивати, упорно усмеравати и, када то услови дозволе, отпочети процедуре провођења.

ВОЈНА НЕУТРАЛНОСТ У ПОДРШЦИ ИНТЕРЕСА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Интереси Републике Српске у области одбране заузимају значајно место у скупу националних и републичких интереса. Неколико њих имају витални значај, али је, са аспекта војне неутралности битно третирати следеће:

- Борба за самоодржив мир и стабилност;
- Развој по мери свих народа и грађана;
- Правилна спољнополитичка оријентација;
- Исправан однос према НАТО;
- Развој одбрамбених капацитета; и
- Умешно коришћење могућности.

Интересно понашање је општеприхваћено. Уобичајено је да се то никоме не спори, па ни Србима и Републици Српској. Већи степен њиховог задовољења у директној је вези са могућностима за провођење мера ка војној неутралности.

Одлуком из тачке 5. Резолуције Народне скупштине Републике Српске предвиђена је војна неутралност у односу на чланство у постојећим војним савезима до расписивања референдума. Две нове одлуке супротстављене су ранијим. Једно од стратешких опредељења спољне политике, која је у надлежности Босне и Херцеговине, јесте чланство у НАТО. Води је трочлано Председништво Босне и Херцеговине. Значи да одлука о војној неутралности задире у туђу надлежност. Исто тако, одбрана је пренешена на ниво Босне и Херцеговине и сада је у њеној надлежности. Референдум о односу према НАТО је изванредан и није споран, али ако га организује Босна и Херцеговина, а не Република Српска. У том случају, није реално очекивати повољан исход.

Треба имати на уму да одређење Републике Српске за војну неутралност НАТО-у није проблем са којим се не може носити. Због уверења да је руски утицај на Западном Балкану већи од њима прихватљивог, ваља бити опрезан у предузимању конкретних мера. Није искључено да буде схваћено као ризик или претња остварењу њихових интереса и планова. Добро за Републику Српску је што ће део тих проблема решавати Република Србија, чији положај је много повољнији, а могућности веће. Међутим, питање је колико је то, у актуелној ситуацији, добро за Србију.

ДЕЈТОНСКИ ИНСТРУМЕНТИ

Изворна¹⁶ дејтонска решења Србима и Републици Српској нуде низ инструмената за остварење сопствених интереса. Посебно су значајни: механизам координације, механизам заштите виталног националног интереса, консензус у одлучивању и референдум. Они су у категорији техничких решења. Суштина је у свести и односу изабраних представника власти који, од ситне могућности могу направити чуда, или упропастити готово решење.

Спољна политика и одбрана у надлежности су Босне и Херцеговине. Њихово функционисање по мери свих страна представља почетну основу за могућности провођења војне неутралности. У овом случају, однос других страна, а не сопствене, дефинише њихов предзнак и ниво. Горе наведени инструменти пружају повољне могућности блокаде чланства у НАТО, али се улази у ризик њене контра продуктивности. Само референдумом се може постићи жељени циљ. Њега би релевантни фактори прихватили само ако се проведе на нивоу Босне и Херцеговине. У том случају је извеснији његов неповољан резултат.

Да би била верификована, Стратегија спољне политике мора бити прихватљива за све конститутивне народе Босне и Херцеговине. Она мора уважити ставове Републике Српске иза којих стоји и српски члан Председништва Босне и Херцеговине. То исто важи и за Политику одбране.

Због изражених разлика у виђењу даљег развоја Босне и Херцеговине, системска документа спољне политике, безбедности и

¹⁶ Не мисли се само на она пре насилног отимања овлашћења од Републике Српске и њихов пренос на ниво Босне и Херцеговине него и на тумачење слова, а не духа Дејтонског споразума.

одбране још нису донешена. Својеврсна блокада предуго траје и производи штетне последице, како за систем у целини тако и за његове елементе.

Систем одбране није имплементиран у складу са претходним решењима, а време га није потврдило оваквим какав јесте. Технички и суштински треба га реформисати. Реформа се може издејствовати, а током трагања за прихватљивим решењима треба се борити за уградњу одређења Републике Српске. Без оваквог приступа, могућности нису довољно повољне.

ЗАКЉУЧАК

Одређење Републике Српске ка војној неутралности није производ озбиљног промишљања нити ширег разматрања. Нажалост, ради се о успутној, тренутно интересантној идеји, погодној за очување или повећање политичког утицаја. Такав приступ озбиљним политичким пројектима и утицај који може неповољно утицати на институције система, као што је Народна скупштина, не могу бити подржани.

Војна неутралност, у условима какви владају у и око Босне и Херцеговине, јесте тема која поседује капацитет за проучавање, критичку анализу, доградњу, очување, па и снажење. Као политичко одређење садржи низ спорних елемената који не гарантују постизање жељених ефеката.

Одбрамбени положај Републике Српске је такав да има изражено неповољан утицај на провођење предметног одређења, док, са друге стране, оно не доприноси његовом побољшању. Поставља се питање сврсисходности овог одређења, али и његове штетности по интересе и одређене актуелне политичке процесе у Србији и Републици Српској.

Дејтонска решења су таква да се о овим питањима одлучује на нивоу Босне и Херцеговине, где је нереално очекивати подршку. Ситуацију додатно компликују страни утицај и раније договорена политичка одређења.

Када се врши процена и прорачун могућности да ово одређење заживи, онда се мора размотрити низ важних и сложених области и одговорити на веома тешка питања. У овом случају, одговор не лежи у познавању материје него у њеној позитивној промени. Крајње решење није у коришћењу инструмената заштите сопствених

интереса и опредељења. Оно се може само назрети у области реформе одбране, коју не би требало бити проблем покренути, као и у креирању спољне политике по мери свих страна. Под условом да се умешно користе указане прилике.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Велимировић, Н., *Молитве на језеру*, Euro book, Београд, 2018.
2. *Декларација о стратешким опредељењима Републике Српске у области одбране*, Народна скупштина Републике Српске, 2005.
3. *Закон о одбрани Босне и Херцеговине*, Парламентарна скупштина Босне и Херцеговине, 2005.
4. Зборник радова, *Утицај војне неутралности Србије на безбедност и стабилност у Европи*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2016.
5. Кецмановић, Н., *Немогућа држава*, Глас Српске, Бања Лука, 2007.
6. НАТО прир. ФМ 7.0, *Процес доношења војних одлука*, Министарство одбране Босне и Херцеговине, Сарајево, 2010.
7. Новаковић, С., *Одбрамбени положај Републике Српске*, Зборник радова, Факултет за безбедност и заштиту, Бања Лука, 2016.
8. *Одбрамбена политика Босне и Херцеговине*, Министарство одбране Босне и Херцеговине, Сарајево, 2008.
9. *Општи оквирни споразум за мир у Босни и Херцеговини*, Дејтон, Париз, 1995.
10. *Политика одбрамбеног планирања*, Министарство одбране Босне и Херцеговине, Сарајево, 2009.
11. *Резолуција о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка Републике Србије*, Народна скупштина Републике Србије, 2007.
12. *Резолуција о заштити уставног поретка и проглашењу војне неутралности Републике Српске*, Народна скупштина Републике Српске, 2017.
13. *Упутство за рад команди и штабова (нацрт)*, Београд, 1983.
14. *Устав Републике Српске*, Службени гласник Републике Српске, 117/05.

ОСВРТ НА БОРБЕНА ДЕЈСТВА У СПЕЦИЈАЛНОЈ ВОЈНОЈ ОПЕРАЦИЈИ У УКРАЈИНИ

Сажетак: Неуспеху украјинског контранапада допринели су многобројни фактори, па је учињен напор да се појасне најзначајнији од њих. У чланку су описане посредне припреме за нападну операцију, замисао украјинског Генералштаба и пројектовани оперативни циљ. Приказане су тактике које су примењивале стране и њихови резултати. Објашњени су узроци великих губитака украјинске војске у људству и техници, посебно техници западног порекла. Наведене су и слабости страна током борбених дејства, тежишно у копненом амбијенту зоне операције. Извршена је процена развоја војне ситуације у краткорочном периоду у Украјини и новоприпојеним територијама Руској Федерацији. На основу праћења и анализе деловања зараћених страна током Специјалне војне операције, са тежиштем на актуелним дејствима, указано је на промене и новине у употреби родова војске и наоружања и војне опреме. Изложене су и неке значајније карактеристике борбених дејстава које могу да послуже као корисно искуство за имплементацију у оружаним снагама које се припремају за учешће у фронталном облику рата.

Кључне речи: Русија, Украјина, Специјална војна операција, војна интервенција, контранапад, борбена дејства.

УВОД

Руска војна интервенција у Украјини започела је 24. фебруара 2022. године извођењем Специјалне војне операције са циљем „денацификације и демилитаризације”. У суштини, изненадна нападна операција на украјинске војне објекте и инфраструктуру представљала је предупређујући удар ради спречавања оперативне групације „Слобода” Украјинских оружаних снага да изврши офанзиву и „коначно” сломи одбрану руског становништва у Донбасу. По мери увлачења Москве у војни сукоб са америчким проксијем, заоштраване

¹ Звездан Опачић, пуковник у пензији, бивши начелник аналитике Војнообавештајне агенције Министарства одбране Републике Србије, војни дипломата у Руској Федерацији и Републици Пољској и предавач на Генералштабном усавршавању ШНО у Београду.

су санкције, ширена русофобија и спровођена интензивна психолошко-пропагандна активност са намером изолације Русије на међународном плану, а војна подршка Украјини увећавана геометријском прогресијом. Украјинске оружане снаге су се релативно брзо опоравиле уз свеобухватну западну, пре свега америчку подршку у финансирању, наоружању и војној опреми, обуци, савременим технологијама и обавештајном обезбеђењу, што је утицало на јачање „отпорности” украјинских снага и побољшање ефикасности у извођењу борбених дејстава. С обзиром на видове, садржаје и резултате дејстава страна, досадашњи ток Специјалне војне операције условно се може поделити на више етапа.

У првој етапи, руска страна је успела да развуче украјинске снаге, постигне изненађење и успостави стратегијску иницијативу и превласт у ваздушном простору. На тај начин, а посебно овладавањем Маријупољем, створени су услови за ангажовање у Донбасу ради елиминисања оперативне групације „Слобода” (најспремнији део који је чинио више од 30% украјинских оружаних снага), чиме је крајем априла 2022. године почела наредна етапа Специјалне војне операције. Руске оружане снаге у Украјини су успоставиле контролу над територијом површине преко 114.000 km².

У другој етапи, руске оружане снаге извршиле су успешне нападе на неколико тактичких праваца у Донбасу (Северодоњецк, Лисичанск, Марињка), али је украјинска страна уз помоћ Запада успела да повећа војни потенцијал и искористи недовољност руских снага, неефикасну одбрану у северном делу зоне операције (Харковска област) и сложену ситуацију на Херсонском правцу. Преузела је иницијативу почетком септембра и приморала руске снаге да се повуку источно од Купјанска и на леву обалу Дњепра у Херсонској области. Спречена је опасност од окружења Славјанска (чвориште украјинске одбране), што се може сматрати делимично оперативним успехом. Мада су у периоду од септембра до новембра 2022. године руске снаге изгубиле око 18.000 km² територије, Москва је у овој етапи „профитирала” политички успешним спровођењем референдума и припајањем Руској Федерацији четири административне целине Украјине (Доњецка Народна Република, Луганска Народна Република, Запорошка и Херсонска област). Ова последица је утицала на кашњење делимичне мобилизације, што се неповољно одразило на војном плану. Ангажовање око 150.000 мобилисаних бораца, попуна јединица и боље организована одбрана резултирали су заустављањем украјинске контраофанзиве на оба правца, чиме је крајем 2022. године завршена ова етапа Специјалне војне операције.

У првом делу треће етапе, руске снаге пробиле су, користећи мобилизацијски потенцијал и приватну војну компанију „Вагнер”, кључне положаје у оквиру дела оперативног појаса украјинске одбране (Артјомовск/Бахмут – Соледар – Северск) и заузеле Соледар и Артјомовск, након чега је уследила оперативна пауза коју су обе стране искористиле за припрему наредних дејства. У периоду од фебруара до априла 2023. године руска страна је освојила око 200 km² територије. Руски политички и војни врх донео је одлуку о промени стратегије, па су јединице уместо у „очекивану” зимску офанзиву 2023. године прешле у дефанзиву са циљем „трошења” противничких снага и организовања ефикасне одбране. Украјинско државно руководство скратило је, под притиском Запада, припреме и покренуло „одлучујући” контранапад 4. јуна 2023. године, чиме је настављена трећа етапа Специјалне војне операције, а који се условно завршио губитком офанзивног капацитета средином октобра 2023. године. То је допринело да руска страна пређе у „активну одбрану” изненадним нападима на више праваца, чиме је започела нова фаза ове етапе Специјалне војне операције.

РЕЗУЛТАТИ УКРАЈИНСКОГ КОНТРАНАПАДА

Украјинске оружане снаге нису постигле очекиване и планиране циљеве дуго припреманог и најављиваног контранапада ни за више од четири месеца колико је трајала активна фаза. Заправо, могао би се констатовати потпуни војнички неуспех уз претрпљене велике губитке у техници и људству. Припреме за нападна дејства извршене су правовремено и уз максималну подршку НАТО, пре свега САД, на обавештајном, стручном и логистичком плану. Претходно су изведене операције из опсега „широког спектра”, ангажовањем диверзантско-терористичких, диверзантско-извиђачких и „побуњеничких” (антипутинових) група и беспилотних летелица на територији Русије, спровођењем интензивних психолошко-пропагандних активности, плављењем зоне дејства низ Дњепар (рушење бране Каховске ХЕ), интензивирањем гранатирања насеља у Донбасу (пре свега Доњецк) и појединим областима северно од Харкова (Курска, Брјанска и Белгородска област) и слично. Снажно подржан од стране Вашингтона, украјински државни врх наставио је са наведеним операцијама и током контранапада, при чему је масовније употребљавао беспилотне летелице повећаног домета, са намером да тежишно нанесе губитке објектима на Криму (у чему је делом имао успеха) и Москви. Основни циљ је био развлачење руских војних и безбедносних снага на што ширем простору – и по фронту и по дубини

(посебно јединица руских противваздухопловних дејстава²). На тај начин, стварали су се додатни услови да се прикрије главни правац напада, умањи могућност маневра руских снага и утиче на смањење поверења у руски политички и војни врх. Кључни недостаци били су неадекватна авијацијска подршка и непредузимање озбиљнијих мера да се руска страна спречи да организује ефикасну одбрану.

Почетак украјинског контра напада карактерисали су: интензивнија употреба артиљерије и тактичке авијације (у суштини симболична), упорни покушаји уклањања минско-експлозивних препрека, груписање оклопних снага на уском простору ради пробијања руске одбране, као и дејство ракетним системима по циљевима у дубини руске одбране (командна места, центри везе, складишта и др.). Иако су дејства започета скоро на целокупној линији раздвајања, руско командовање је правовремено и исправно проценило главне и помоћне правце напада украјинске војске и, у складу са тим, адекватно ешелонирано снаге и организовало ефикасну одбрану.

Без обзира на силину почетног удара украјинске стране на главном Запорошком правцу, где су оријентирно биле ангажоване снаге еквивалента 8-10 бригада (око 60.000 припадника), и помоћним правцима, планирани циљеви нису достигнути. Према појединим изворима, била је намера да се на правцу Орехов – Токмак – Мелитопољ – Крим (Чонгар) пробије руска одбрана и избије ка Мелитопољу и Берђанску за три до четири дана, а затим уведе други оперативни ешелон, с оперативним циљем расецања руске групе јединица „Дњепар” и спречавања њеног снабдевања са истока преко Маријупоља и преко Крима. Након тога би се извршио напад на Крим копненим путем уз истовремену масовнију примену беспилотних летелица и тактичких поморских десаната. На помоћном Херсонском правцу замисао је била да се изврше масовнија дестантирања мањим групама на острва и леву обалу Дњепра са намером формирања плацдарма и ударне групе за пробијање руске одбране на правцу Аљешки – Армјанск (Крим), односно Нова Каховка – Армјанск. Истовремено, увођењем свежих снага, украјински војни врх настојао је да пробије руску одбрану на помоћном правцу напада код Артјомовска са југоистока и северозапада и након двостраног обухвата окружи снаге браниоца у том граду. Руску премоћ у артиљерији и авијацији настојали су да компензују масовном применом беспилотних летелица и на тактичкој дубини.

² У наставку текста, због шире читалачке публике, биће коришћен термин „противваздухопловна одбрана” (ПВО).

Међутим, први ешелони украјинских снага били су заустављени и проређени у прве две седмице. Уз понављање узастопних тактичких напада у таласима, мањим или већим снагама (од одељења до батаљона), украјинске јединице успеле су да савладају претпоље руске одбране и уклоне се у прву линију одбране на две позиција (у рејону Работина и код Урожајног на Времејевској избочини). Ипак, за то им је требало безмало три месеца, превремено увођење резерви, а потом и другог оперативног ешелона. Више западних војних стручњака потврдило је изузетно велике губитке украјинске стране у људству и посебно у западној борбеној техници за коју се очекивало да ће бити успешно примењена у фронталним борбеним дејствима. Немачки тенкови „Leopard” (старији модели), америчка борбена возила пешадије „Bradly” и борбени транспортери „Stryker” и др. нису показали потребну издржљивост и отпорност, тако да је скоро 30% западне технике било избачено из строја у првих неколико седмица борби.

Руском успеху допринели су: исправно ешелонирање и груписање снага по правцима, добро организована структура и фортификацијско и инжињеријско уређење одбране (противтенковске препреке, бетонирана склоништа и др.) уз интензивну примену авијације, артиљерије, беспилотних летелица и радиоелектронских дејстава³. Успеху је допринела и примена принципа еластичности, јер су руске јединице плански повлачене у дубину ради смањења губитака и стварања тзв. „ватрених џакова” на препуштеним положајима (тзв. „сива зона”) по којим је дејствовано артиљеријом, тактичком авијацијом и навођеним авио бомбама (500 kg). Правовремено увођење резерви и ротација ради ојачања такође су допринели отпорности руске одбране. Тако је, након тромесечне одбране 42. мсд руски Генералштаб упутио као замену снаге ваздушно-десантних јединица еквивалента неколико бригада које су наставиле са успешном одбраном.

Претпоље на главном правцу одбране, пре свега на потезу Работино – Вербовое, било је дубине 6-9 km и масовно запречено противтенковским и противпешадијским минама, као и допунским експлозивним средствима. Просечна дубина руске одбране (популарно названа „линија Суровикина”) била је детаљно уређена на дубини 25-30 km. Да су украјинске снаге савладале претпоље и уклонили са на дубину већу од 10 km (бригаде/пукови првог ешелона) имале би шансе за наставак напада ка Токмаку (који је удаљен око 20 km од предњег краја одбране). Замисао украјинског Генералштаба била је да се након

³ У наставку текста, због шире читалачке публике, биће коришћен термин „радиоелектронска борба” (РЕБ).

овладавања Токмаком уведе резерва, јер је земљиште ка југу повољно за употребу оклопно-механизованих снага. Минска поља мешовитог састава су постављана неконвенцијално (на ширем простору, већој дубини и на „осетљивим” позицијама за противника), не само у претпољу већ и по целокупној дубини одбране. Скоро сва поља била су осматрана (осматрачнице и беспилотне летелице) и „покривена” артиљеријом за подршку, системима за противоклопну борбу и мноштвом ударних беспилотних летелица „Ланцет” и FPV дрoнова (*First Person View*). На појединим местима целокупна поља била су повезана и детонирана, чиме су наношени губици украјинској страни при покушају разминурања истих. На тај начин, заустављане су оклопне колоне при развоју за борбу и ударима авијације и артиљерије, као и беспилотним летелицама наношени губици далеко испред предњег краја. Западни стручњаци наводе „нестандардна” руска минска поља као перманентни проблем за украјинску страну. У случају пробоја украјинских јединица примењивано је дистанционо минирање, које је такође користио и противник ради спречавања довођења резерви и ојачања одбране.

Украјинска страна показала је изразиту упорност у слању јуришних таласа пешадије десантираних на борбеним оклопним возилима до линије искрцавања, при чему се борбена техника повлачила назад током даљих дејстава како би се сачувала техника западног порекла (британски тенкови „Challenger” уведени су у борбу тек почетком септембра). У бој су слати од један до пет батаљона узастопно. Довођење свежих снага, ротацију јединица које су даноноћно изводиле нападна дејства или евакуацију рањених и повређених, руска страна је осујећивала ударима тактичке авијације и артиљерије. Након скоро три месеца непрекидних дејстава украјински врх донео је одлуку да уведе неколико бригада из стратегијске резерве (елитне 82. дјбр, 47. смбр и 71. јегерска бригада из стратегијске резерве коју су чинили 9. и 10. АК), што је довело до делимичног напретка и освајања неколико мањих насеља и делова руске одбране на првом положају (овладавање Работином, уклињавање између северног дела Новопокровке и Вербовое, а током октобра проширење западно ка насељу Копани). Ова одлука била је ризикантна и потврдила сложеност настале ситуацији и принуђеност да, по цену немерљивих људских жртава, демонстрирају западним покровитељима бар делимичан успех ради наставка војне и финансијске подршке.

Мада су нове позиције под ударима руске артиљерија и Ваздушно-космичких снага (ВКС), украјинска страна није одустала од покушаја да напредује даље, званично тумачећи да контранапад није

завршен, већ је трансформисан у „ползуче наступление”⁴. Увођењем „освежених” јединица, попуњених након извлачења са предњег краја, настојаће да експлоатише делимичан успех, рашири зону напада ради спречавања удара у бокове и пробије се ка Токмаку ангажовањем механизованих јединица уз повећану артиљеријску подршку. Руске снаге и даље имају капацитет да изводе организовану одбрану, али им је потребно појачање да би извеле снажније ударе у бокове и крила украјинских јединица које су се уклониле на први руски одбрамбени положај.

Користећи неутрализацију украјинског контранапада на главном и помоћним правцима, руска страна је покренула операцију на Купјанском правцу и повратила неколико важних позиција са перспективом овладавања Купјанском. Украјинска армија је била принуђена да изврши пребацивање дела снага на север ради спречавања руских продора и тиме ослабила поједине положаје. За Кијев је ситуацију додатно закомпликовао изненадни руски покушај 10. октобра да пробију одбрану северно и јужно од Авдејевке и окруже браниоце у овом рејону, који се сматра једним од најбоље фортификацијски уређених у целокупној зони операције у Украјини (са око 10.000 бораца). У наведеном периоду, руске снаге ослободиле су одређене територије на Купјанском и Сватовско-Кременом правцу, али је предност на украјинској страни, која је током маја-септембра повратила преко 300 km² територије, претежно напуштених села и ненасељених предела. Почетак операције за Авдејевку допринео је преузимању иницијативе руских јединица на већем делу фронта⁵, а стање на линији борбеног додира (дужине преко 1.000 km) средином новембра 2023. године у трећој фази текуће етапе Специјалне војне операције условно се може насловити као „руска активна одбрана и украјински пузајући напад”.

⁴ Синтагма на руском језику „ползуче наступление” би могла да се преведе као „пузајући напад”, „успорени напад” или „напад пузавице”, а идеја се састоји у томе да се снаге на достигнутом положајима које не могу даље да напредују прикажу као активне, чиме се њихово финансирање пред западним спонзорима оправдава. Такође, ангажовање у сталним борбеним активностима држи јединице у приправности. Ипак, пракса је показала да се на тај начин улаже много напора да би се савладала која стотина метара, при чему се трпе велики губици.

⁵ Након што су у октобру руске снаге успеле су да поврате око 10 km² територије, руска војна контрола сведена је на око 96.000 km² територије Украјине (у њеним границама уочи почетка Специјалне војне операције).

ПРОЦЕНА РАЗВОЈА ВОЈНЕ СИТУАЦИЈЕ

Украјински Генералштаб уз помоћ западних саветника настојаће да, услед неуспелог контранапада, спречи противничку страну да преузме општу иницијативу на ратишту коју је покренуо руски војни врх (тактички контранапади код Вербовое, Пријутноје, Марињке, Авдејевке, на одсеку Купјанск – Сватово – Кремена). У том смислу, интензивирао је дејства на Херсонском правцу. Средином октобра у залеђе десне обале Дњепра пребачене су три бригаде морнаричке пешадије са Запорошког правца (Времејевска избочина) ради ојачања снага на том простору и премештени понтони (преко 100) за скелска места прелаза ближе местима употребе. Намера је да се прошире плацдарми на левој обали Дњепра, дубине 5-6 km на појединим местима, које су освојиле диверзантско-извиђачке групе у више рејона (Антоновски мост, Кринки, Пешчановка, Појмој и Подстепное), и у даљем „муњевитим” дестантирањем главних снага (насилним преласком Дњепра) пробије одбрана, пресече главна комуникација снабдевања руских снага дуж ове реке и угрози леви бок руске групације снага „Дњепар” на правцима Аљешки – Армјанск (Крим), односно Нова Каховка – Армјанск. Уколико се не елиминишу наведени плацдарми благовремено, створиће се услови за пребацивање амфибија, а затим и теже оклопне технике, укључујући тенкове, што би могло прерасти у битку за Крим⁶. Кључни проблем за украјинске јединице биће заштита дотура муниције и горива, увођење резерви, као и евакуација рањених и повређених преко Дњепра. Стога, поједини руски аналитичари сматрају наведену операцију украјинског Генералштаба ризикантном авантуром. Имајући у виду приближно исту бројност супротстављених снага (по 12.000-15.000 бораца), мало је вероватно да ће украјинска страна без знатних губитака у људству успети да оствари циљ, али ће засигурно успешно везивати руске одбрамбене јединице на овом правцу и током предстојеће зиме.

Нарочито интензивна дејства изводе се у рејону Авдејевке, која је важно „чвориште” за обе стране. Кијев на том простору везује значајне противничке снаге и може да изводи провокације артиљеријским дејствима по цивилним објектима у Доњецку и околним насељима. Руска страна тежи да заустави дугогодишња разарања и овлада најјачим одбрамбеним положајем Украјинаца, што може

⁶ Украјинска страна врши нападе на Крим скоро свакодневно различитим наоружањем, при чему предњачи коришћење беспилотних летелица (најмасовнији напад био је са 36 беспилотних летелица у једном дану крајем октобра).

створити повољне оперативне услове за даље продоре. Између председника В. Зеленског и начелника Генералштаба генерала В. Залужног дошло је до спора у погледу процене дејстава руских снага у овом рејону. Залужни сматра да се ради о посебној војној операцији руске команде да се окруже снаге у Авдејевки, док политички врх цени да на тај начин противничка страна одвлачи Оружане снаге Украјине са Приазовског правца, настојећи да их принуди да све резерве ангажују на источном крилу (Доњецки правац). Зеленски инсистира да се Авдејевка брани „по сваку цену” (слично Артјомовску).

Мада је руским јединицама изузетно сложено да фронтално нападају одбрамбена упоришта у окружењу Авдејевке (јер другог начина нема⁷) због минских поља, FPV дронова и артиљерије, чини се да руска команда намерава да постигне оба ефекта. Уколико се постигне изолација рејона борбених дејстава и украјинској страни спречи довођење појачања и дотур муниције и наоружања и војне опреме, повећаће се шансе за успех операције. Украјински Генералштаб настојаће да пребацивањем већих резерви са других правца блокира окружење Авдејевке, мада је јасно да ће на ослабљеним позицијама руске снаге покренути нове нападе. Кључ успешног маневрисања резервама представља углавном очуван железничке транспорт. Потврда информације да ће украјинска групација бити ојачана са око 35.000 бораца, пребачених са Запорошког правца, са линије Славјанск – Краматорск и из Черниговске области, укључујући и елитну 47. смбр, биће доказ изузетне важности овог рејона за украјинске позиције у Донбасу. У том смислу, битка за Авдејевку, у којој би било укључено можда преко 80.000 војника на обе стране, имплицира једну од одлучујућих тачака Специјалне војне операције. Освајање Авдејевке принудиће украјинске јединице да напусте Красногоровку и Марињуку и „отворити пут” руским снагама ка Славјанску преко Константиновке.

Украјински војни врх наставиће са покушајима на Запорошком правцу да прошири „клинове” и овлада руским позицијама на већој дубини, али је мало вероватно да може постићи значајнији успех, јер ниједна страна нема надмоћ којом би се наметнула и постигла већи тактички успех. Такође, ангажоваће мобилисане саставе у офанзивним

⁷Услед вишегодишњег фортификацијског утврђивања и запречавања, укључујући масовно минирање на овом простору, руске јединице у појединим случајевима прокопавале су тунеле како би се приближиле украјинским положајима и смањиле губитке. Карактеристичан је пример активирања експлозива у тунелу који је прокопан испод украјинског положаја.

дејствима и у рејону Артјомовска где су тактичке јединице имале привременог успеха са југозапада (Клешејевка), са циљем двостраног обухвата снага браниоца уколико постигну напредак и са северозапада (Богдановка, Берховка).

По свему судећи, обе стране ће наизменично изводити офанзивна дејства, највероватније до почетка зиме, ради заузимања повољних позиција (највише коте, важна насељена места и др.) за интензивирање борбе на пролеће. Украјинска страна настојаће да масовном применом беспилотних летелица и западних крстарећих ракета наноси губитке руским јединицама на предњем крају и по циљевима на већој дубини руске матичне територије, укључујући веће градове и Крим (пре свега војне и привредно осетљиве објекте). Наставиће са гранатирањима донбаских градова, уколико руске оружане снаге не успеју да овладају Авдејевком. На тај начин, демонстрираће спремност и способност да Русији наноси што веће губитке и штету, за шта су западне силе првенствено заинтересоване. Има наговештаја да ће САД покушати да искористе „пат позицију” и убеди Кремљ да се постигне примирје, што би могло да води „замрзнутом конфликту” попут корејског. Ипак, главни мотив је да се украјинској страни креирају повољни услови за припрему оружаних снага за пролећну офанзиву. У том контексту се може тумачити наставак мобилизације и најава формирања око десет нових бригада, међу којима четири пешадијске. Покренута је мобилизација 50.000 полицајаца (четвртина укупног бројног стања полиција). Међутим, у порасту су случајеви предаје украјинских војника да би избегли жртвовање у тзв. „месним јуришима” (у „машинама за млевање меса”), што је индикатор пада морала⁸. Према слободним проценама, украјинске оружане снаге су до сада имале преко 500.000 припадника избачених из строја, односно преко 200.000 погинулих, док је на руској страни избачено из строја вероватно 80.000-100.000 бораца, од тога 30.000-40.000 погинулих. Само за време контранапада украјинске оружане снаге изгубиле су око 90.000 војника према званичним руским подацима.

Западни саветници закључили су да је кључ за реализацију било које копнене операције на јужном правцу неутралисање руске авијације, пре свега тактичке која пружа непосредну подршку

⁸ Наводно се током контранапада предало до 10.000 украјинских војника који су користили специјални радиоталас 149.200 МНz „Волга”, преко којег су их позивале руске јединице у додиру. Поред тога, користе се и пропагандни материјали који се разбацују путем артиљеријских пројектила.

одбрамбеним снагама. Стога је Вашингтон пре званичног одобрења тајно пребацио 20 балистичких ракета АТАСМС домета до 165 km у Украјину (наводно се у Пољској припрема пребацивање 100-140 ракета). Комбинованим ударом (средином октобра) са шест ракета нанети су озбиљни губици руској страни на аеродрому Берђанск (наводно је уништено девет борбених хеликоптера), што ће приморати руски војни врх да одлучи о промени ангажовања тактичке авијације. Осим додатних мера физичке заштите и маскирања, највероватније ће повићи аеродроме базирања на веће удаљење од рејона примене. На тај начин повећава се време реаговања и смањује ефикасност подршке копненим снагама. У условима повишеног темпа нападача, смањили би се његови губици од стране руских хеликоптерских састава. Просечно време долета ракета „Storm Shadow” по сличним циљевима је, према досадашњим искуствима око 15 минута, док АТАСМС могу да долете за 2-3 минута, што отежава реаговање руске ПВО и друге мере заштите аеродрома и сродних објеката уколико су у домету ових ракета. Следећи на удару су аеродроми на Криму, пре свега Џанкој. Примена АТАСМС у датом тренутку имала је, осим војног циља, и политичку поруку. Наиме, сматра се да су САД на овај начин демонстрирале потпору кијевском режиму и поред започетог ангажовања на Блиском истоку, ради подршке Израелу у „обрачуну” са Хамас-ом, који је извршио војне и терористичке акције 7. октобра ове године против израелске војске и цивила у зони око Газе. Такође, овај случај требало би да послужи за повећање притиска на СР Немачку да одобри наоружавање украјинских оружаних снага са немачко-шведским крстарећим ракетама (ваздух-земља) „Taurus” домета преко 500 km, што би се неповољно одразило на руску командну и логистичку инфраструктуру. Руски војни аналитичари цене да ће се посаде различитих система ПВО релативно брзо оспособити да неутралишу АТАСМС, као што су у томе успеле водећи борбу против већ примењених западних балистичких и крстарећих ракета.

Такође, треба имати у виду даље јачање војних потенцијала НАТО у окружењу Русије и демонстрацију силе, која ће бити пројектована током највеће војне вежбе (*Steadfast Defender*) након Другог светског рата на територији Немачке, Пољске и прибалтичких државица следеће године. На делимичну „релаксацију” безбедносне ситуације на том простору може утицати евентуална војна ескалација на Блиском истоку, Јужном Кавказу (Јерменија-Азербејџан) или Молдавији (Придњестровље). Пажња Вашингтона и међународне јавности биће скренута са Украјине ка Израелу услед операције против Хамас-а, што може утицати на успоравање финансирања Кијева. С обзиром на председничке изборе у САД 2024. године, изборни тим

председника Бајдена настојаће, ипак, да обезбеди одређену финансијску помоћ Украјини ради одлагања њеног пораза пре избора. У насталој ситуацији, вероватно ће бити смањена и израелска војна помоћ на коју је Украјина рачунала. Наведено иде у прилог Русији, осим у случају да Иран буде доведен у везу са војним сукобом у Израелу и према Техерану буду поново уведене мере санкција, изолације или непосредне војне активности.

Поједини руски војни аналитичари не искључују могућност да се Украјина у међувремену по убрзаном поступку прими у НАТО и опреми и нуклеарним оружјем. Пракса је показала да је Кијев спреман на све како би поразио руске снаге на бојном пољу и нанео што већу штету Русији. То потврђују терористички акти на Керчанском мосту, рушење бране Каховске ХЕ, атентати на истакнуте руске патриоте, напади на руске нуклеарне електране (ЗНЕ/Енергодар, а током септембра и крајем октобра и Курчатова), примена касетних пројектила и припреме за примену западних пројектила са осиромашеним уранијумом. У том контексту, може се очекивати интензивирање дејстава на Криму са циљем неутралисања потенцијала Црноморске флоте и елиминисања командних и логистичких центара и комуникација руске војске. Западне силе не презају ни од чега користећи Кијевски режим у сукобу са Руском Федерацијом. Овај тренд ће се наставити, могуће и до линије примене тактичког нуклеарног оружја.

Руска стратегија неутралисања украјинског контранапада и максималног „трошења” противничких снага показала се као исправна у трећој етапи Специјалне војне операције. Дневни губици украјинске стране кретали су се 500-1.000 војника избачених из строја, што је према званичним руским проценама осам пута више него властити губици. Украјинска страна је настојала да парира настојањима да нападна дејства спроводи даноноћно у таласима, и по цену великих губитака, како би принудила проређене и уморне руске јединице на предњем крају на повлачење, у чему је имала само делимично успеха. Ротације руских јединица се врше редовно, у зависности од тренутне ситуације на бојишту, и попуњавају губици. На Купјанском правцу почетком октобра уведена је у борбу новоформирана руска 25. општевојна армија, ради замене исцрпљених састава. Међутим, почетна дејства јединица у додиру нису била ефикасна због неискуства бораца и командног састава. Све већи проблем представљају дејства украјинске артиљерије са применом касетних пројектила и масовна употреба ударних беспилотних летелица (тзв. „беспилотне летелице камикадзе”). Руска страна елиминиса преко 1.000 беспилотних летелица месечно,

што указује на енормно повећање употребе ових система. Осим тога, слабост руске стране је недовољна ефикасност у контрабатирању, што је утицало и на повећање губитака. Тежиште у наредном периоду биће на заштити јединица и војних и значајних цивилних објеката од беспилотних летелица, јачање ПВО и РЕБ. Истовремено, планирано је omasовљавање употребе властитих беспилотних летелица⁹ које би требало да достигне технолошки ниво дејстава групе или ројева летелица, што је украјинска страна већ применила у нападима на циљеве на Криму.

Намера Кијева је и да спречи функционисање Црноморске флоте (ЦМФ) и омогући страним бродовима да превозе житарице и дотурају наоружање и војну опрему, као и да створи повољне услове за напад на то полуострво. У вези са тим, највероватније ће уследити премештање ЦМФ у источније луке (Феодосија и Новоросијск) на удаљеност 400-480 km од Одесе, како би се спречили губици од ракетних удара са тог подручја, уз очување функционалне намене. Посебан проблем за ЦМФ представља ангажовање подводних дронова (пловила без посаде). Процењује се да су Немци предали око 50 подморница REMUS-100 (*Remote Environment Measuring Units*, америчке производње) украјинској морнарици¹⁰, од којих су са две извршени 14. октобра 2023. године први налети на два противничка брода. За сада, руска страна нема адекватан одговор на овај борбени изазов, јер се ради о дронovima који делују на дубинама до 100 метара.

Када је у питању успостава потпуније превласти у ваздушном простору, крајем октобра реализована је тактичка ваздухопловна операција руских ВКС у којој су координисано дејствовали авион за рано упозорење А50У, систем ПВО С-400 „Тријумф” и највероватније стелтни („невидљиви”) ловац пете генерације Су-57, а чији резултат је „уништење двадесет четири украјинска авиона за пет дана” (према изјави руских званичника). На тај начин, пронађено је и решење проблема ефикаснијег елиминисања украјинске авијације на малим

⁹ Према анализи појединих западних аналитичара, током октобра је регистровано ангажовање у ваздушном простору преко 500 руских беспилотних летелица „Герањ-2”, за разлику од претходног периода када се радило о десетинама јединица овог типа.

¹⁰ REMUS-100 је минијатурна подморница без посаде навођена путем GPS, дејствује на дубини до 100 m, брзином 0,5-2,6 m/s и може да буде оперативна до 10 часова у зависности од опреме и брзине кретања. Има више намена, укључујући и ударно дејство експлозивом.

висинама и „послата” порука америчком естаблишменту у вези са наоружавањем Украјине авионима Ф-16¹¹.

Поједини руски војни стручњаци сматрају да би руска армија требало да групише релевантне оклопне снаге ради пробијања украјинске одбране на више праваца и изврши окружење и уништење главнине украјинске војске и избије на реку Дњепар. Сматра се да нема основа за преговоре и да Кремљ „мора ићи до краја”, односно до „демонтаже пронацистичког и русофобског украјинског државног система”. Званично је објављено да је бројно стање руских оружаних снага током ове године повећано за преко 380.000 лица (300.000 по уговору и 80.000 добровољаца). Ипак, није познато да ли се ради о добровољцима који ће бити обучавани само за пешадијска (јуришна) и оклопна дејства или и за друге специјалности. Потврђено је званично да се део нових добровољаца ангажује на замени људства и попуни јединица на предњем крају у Специјалној војној операцији, чиме се настоји обезбедити и плански одмор мобилисаног људства (на шест месеци). За сада, у државном врху преовлађује став да би ова категорија бораца требало да буде ангажована до краја Специјалне војне операције.

Председник Белорусије А. Лукашенко изјавио је да руска армија има припремљену групацију од око 250.000 припадника која ће бити ангажована након украјинског неуспелог контранапада. Званично је потврђена припрема девет пукова (вероватно мотострелачких), што би чинило не више од 25.000 војника, што је недовољно за потезе који би битније утицали на ситуацију на фронту. Међутим, има наговештаја да је руски војни врх већ припремио неколико мотострелачких дивизија, добрим делом опремљеним новим тенковима Т-90 „Прорив”, које би могле бити поступно увођене у борбу ради замене ангажованих јединица (тзв. ротација) и стицања искуства. На тај начин би се накнадно могла формирати озбиљна ударна групација од најбољих јединица са борбеним искуством за доношење „коначног” удара, али би такав процес могао да траје више месеци.

Мало је вероватно да ће руски војни врх покренути зимску офанзиву са замореним снагама које су зауставиле украјински контранапад, због повећаних губитака у офанзиви која би уследила. Уколико није извршено прикривено груписање респективних снага, јачине 250.000-300.000 припадника, за шта у овом тренутку нема

¹¹ Према непотврђеним информацијама, у Украјину је почетком новембра пребачено неколико борбених авиона Ф-16, чији ће приоритетни задатак бити супротстављање руским МиГ-31 и А50.

потврде, дискутабилна је могућност такве операције. Вероватно би дошло до оперативне паузе на линији раздвајања, при чему би се наставило са међусобним артиљеријским окршајима и употребом беспилотних летелица, као и другим дејствима са циљем наношења што већих губитака супротној страни. За сада нема експлицитнијих показатеља преласка Специјалне војне операције предстојеће зиме у наредну етапу коју би обележила руска нападна операција. Међутим, увод у евентуалну зимску офанзиву 2024. године може бити успех постигнут у тзв. „активној одбрани”, како је дејства на фронту у актуелној етапи званично окарактерисао врховни командант руске војске председник В. Путин.

НЕКЕ ЗНАЧАЈНИЈЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ БОРБЕНИХ ДЕЈСТАВА У СПЕЦИЈАЛНОЈ ВОЈНОЈ ОПЕРАЦИЈИ У УКРАЈИНИ

Након више од годину и по дана Специјалне војне операције, могу се констатовати неке значајне карактеристике које су потврдиле начела извођења борбених дејстава, односно операција, у фронталном облику рата.

Пре свега, изненађење, преузимање стратегијске иницијативе и успостава превласти у ваздушном простору, у чему је успела руска страна у почетној фази Специјалне војне операције, потврдили су неопходност и ефикасност примене.

Добро познавање морала и намера противника остају незаобилазни чиниоци процене ситуације. По свему судећи, руски војни врх није адекватно проценио припремљеност и оспособљеност украјинске стране за одбрану у почетку Специјалне војне операције, па су ангазоване недовољне снаге на широком фронту (додуше, били су принуђени да покрену операцију тзв. „готовим снагама” ради изненађења, пре свега). Због тога је руска страна касније морала да премешта саставе ради смањења ширине фронта и препушта Украјинцима одређене територије (околина Кијева, у Харковској и Херсонској области).

Један од кључних проблема које руски војни врх није решио је изолација зоне операције. Након почетне затечености, западне силе су се брзо реорганизовале и све време, скоро без већих прекида, интензивно дотурале наоружање и војну опрему. Без обзира на превласт у ваздушном простору и премоћ у ракетним системима, нису уништене главне комуникације и објекти логистичке подршке

Украјини. Више руских војних аналитичара критиковало је неспремност војног врха да разори мостове на Дњепру или тунеле и „критичну структуру” на копненим комуникацијама и железници.

Обе стране током сукоба училе су на грешкама релативно брзо. Може се закључити да је руска страна током Специјалне војне операције водила више рачуна о властитим губицима него у претходним војним сукобима (Авганистан, Чеченија). Томе је, са једне стране, допринела еластичност одбране на позицијама где је процењено да би одсутна дејства резултирала непотребним губицима у људству и техници (повлачење источно од Купјанска и јужно од Херсона), а са друге стране, упорност у одбрани позиција и праваца чије би напуштање довело до већих губитака (Запорошки правац). Обе стране показале су висок степен флексибилности, јер су мењале тактику дејстава сходно променама фактора утицаја на борбена дејства. Коришћене су уочене слабости и грешке код противника креативном применом наоружања и војне опреме и поступака, у чему је начелно предњачила украјинска страна са обзиром на инфериорност општих потенцијала. Такође, испољавана је активност у одбрани, јер су тактичке јединице често изводиле мање испаде користећи настале погодности на терену не чекајући организацију већих нападних дејстава. Такође, командни и командирски састав скоро на свим нивоима настојао је да постигне изненађење применом новог наоружања и војне опреме или тактика. Стратегијски приоритет Кијева је био обезбеђење савезничке подршке како би се ефикасније могли супротставити руској „агресији”, по цену изразито великих губитака у људству, што је реално допринело успешности у супротстављању руској армији.

Општа карактеристика, посебно за украјинску страну, јесте извођење непрекидних дејстава дању и ноћу. Како су били приморани да компензују инфериорност у артиљеријским и авијацијским дејствима, посебно током контрапада, упућивали су таласе пешадије и јуришних јединица различите јачине на руске положаје често више ноћу него дању како би изазвали замор руских бранилаца и тако их потискивали са позиција. Руска војска показала је бољу опремљеност и оспособљеност за извођење дејстава у отежаним временским условима (зима, блато, киша), чему је у великој мери доприносила гусенична техника. Обе стране примењивале су основне мере маскирања и обмане, при чему су украјинске јединице употребљавале квалитетније макете западне производње. На позицијама где нису примењиване наведене мере били су повећани губици, пре свега због лакшег откривања из ваздушног простора (беспилотне летелице, сателити и

авијација). Задимљавање су редовно користила борбена возила најчешће при повлачењу, смени ватрених положаја или евакуацији људства и оштећене технике. Посебан проблем за обе стране у зимским и условима масовне примене беспилотних летелица представља употреба дронова по јединицама чији се положаји демаскирају димом због грејања бораца у склоништима. Такође, на дејства, осим падавина и блата, утичу смањене могућности маскирања због опадања лишћа, као и повећање ефеката термовизијских уређаја због бољег контраста на терену.

Оклопна дејства, посебно примена тенкова, нису долазили до изражаја осим као подршка пешадијским дејствима. Покушај украјинске стране да изведе оклопна дејства и на уском делу фронта пробације одбрану током јунског контрапада био је неуспешан у условима масовног минирања бојишта нестандартним поступцима и повећане употребе FPV дронова. Оклопна борбена техника показала се као осетљива и често је избацивана из строја. Најчешће су то били директни погоци противтенковским ракетама (ПТВР, истакао се руски „Корнет”) где је долазило до детонације борбеног комплета и страдања посаде. Применом ручних бацача, ракетних лансера и беспилотних летелица наносена су лакша оштећења, али су тенкови постајали лак плен ПТВР или је посада која је напуштала борбено возила страдала од ПП мина или артиљеријске ватре.

У том смислу, обе стране су усавршавале заштиту борбене технике. Инсталирана је допунска динамичка заштита, ојачавани делови шасија или монтиране решетке или мреже бочно и са горње стране (тенкови су посебно осетљиви из птичје перспективе) индустријски или импровизацијски. Ови напори имали су релативан успех. Често су удари FPV дронова, примењиваних у групи и наоружаних убојним средствима релативно мање разорности, избацивали оклопна борбена средства (БВП и БТР) из борбе.

Истакнуту, скоро пресудну улогу у спречавању украјинских продора оклопним снага имала су противоклопна дејства и запречавање минским пољима која је руска страна постављала нестандартно, па су их украјинске јединице савладавале уз велике губитке. То је утицало да се у наставку контрапада тежишно пређа на пешадијска дејства. Успешно су примењивани системи за дистанционо минирање код обе стране. Руска страна користила је дистанционо минирање и за запречавање у позадини украјинских јединица. Употребљаван је систем „Земљеделије” (максимални домет до 15 km), претежно ноћу коришћењем ПТ мина („ПТМ-4”) у комбинацији са ПП минама. Дистанционо минирање у комбинацији са повећаном употребом

беспилотних летелица и доласком зиме отежаће логистичку подршку украјинској страни. Употреба технике за дистанционо разминирање није постигла очекиване резултате. Руска страна настоји да реши и проблем разминирања мина са дистанционим активирањем, коришћењем „дрона-пионира” чије је тестирање у реалним условима у току. Борбена возила за разминирање западног порекла (нпр. амерички М58) се лако уочавају на бојишту и релативно брзо се уништавају, па је украјинска страна била принуђена да изводи разминирање минских поља без технике (инжењери пионирске специјалности у борбеном распореду) или да ангажује артиљерију са истом наменом. Тек почетком новембра САД су упутиле најквалитетнија оклопна возила (на бази тенка „Abrams”) за разминирање „M1150 Assault Breacher Vehicle”, са којима ће највероватније бити опремљена 47. смбр.

Без обзира на употребу савремених ракетних и других убојитих система, пешадијска и посебно јуришна дејстава на отвореном и у градској средини потврдила су незаменљивост као фактора овладавања и контроле територије.

Украјинска страна током контранапада, посебно на правцима где су се одвијали најжешћи окршаји (Запорошки правац, Јужно-доњецки одсек фронта и Артјомовски правац), применила је специфичну тактику ешелонирањем снага на следећи начин:

- на истуреним позицијама на линији непосредног додира (ЛНД) и испред руских отпорних тачака или рејона на удаљењу 1-5 km размешта се до 15% људства јединице и то нису јуришне групе; овај „ешелон” условно обезбеђује увођење јуришних састава ка предњем крају, изводе осматрање и аеро-визуално извиђање (беспилотне летелице);

- на удаљењу 5-10 km од ЛНД у отпорним тачкама (рејонима) и у склоништима (углавном у пошумљеним рејонима) размешта се до 35% живе силе, која је намењена за формирање група за ојачање позиција, евакуацију и представља тактичку резерву јуришника;

- у позадини на удаљењу до 15 km од линије фронта размештају се преосталих 50% састава јединице који се користи за формирање јуришних одреда (за њихов смештај користе се стационарни објекти и грађевине са подрумским просторијама).

Без обзира на овај начин ешелонирања снага, украјинска страна није могла да минимизира губитке у људству и борбеној техници на предњем крају због концентрације ватре руске артиљерије и минских

поља. Ипак, обезбеђено је релативно стабилно увођење резерви нападне групације на рачун „замарања” јединица браниоца.

Од само почетка контранапада украјинске јединице константно су трпеле велике губитке, али једновремено нису имали довољне оперативне резерве како би успоставиле премоћ у односу снага. Стога су биле принуђене да дуже ангажују здружене тактичке јединице попуњавајући их у току дејстава. Језгро које су чинили најобученији борци на најбољој борбеној техници се временом истрошило, па су их смењивали неискусним мобилисаним људством. То се неповољно одразило на борбену ефикасност, јер су се на ограниченом простору нашле јединице са различитим степеном искуства, обучености и са разнородним наоружањем. Садејство је било недовољно организовано и с времена на време резултирало је дејствима по властитим снагама (тзв. „friendly fire”). Проблем се заострио након удара руских ВКС по командним местима бригада и батаљона (у рејонима Орехова и Мале Токмачке). То је допринело порасту неповратних и санитетских губитака па је нпр. 47. смбр имала дневно губитке 60-70 војника, што је довело до тога да се попуна изврши најмање два пута (уз повлачење делова бригаде у рејоне попуне). Украјинска страна није била у могућности да врши брзу попуну губитака, посебно са обученим људством и критичним специјалностима које су оспособљаване у чланицама НАТО-а. Због недостатка инжењераца пионирске специјалности и узастопног постављања минских поља од стране противника, украјински састави претрпели су губитке већ при изласку на јуришну линију. На квалитет и темпо напада утицао је и недостатак искусних возача борбених возила у многобројним бригадама (формацијски састав јединица избачен је из строја око 75%-80%). У условима немогућности попуне таквим саставом, покушаји пребацивања резерви са других праваца доводили су до смањења темпа напада, што је одговарало руској страни.

Потврђено је да издржљивост пешадијских јединица зависи пре свега од њихове обучености и искуства. Врхунску обученост и примену стечених искустава у градској борби показали су припадници ПВК „Вагнер”. Међутим, „метеж” у вези са овом формацијом (у јуну 2023. године) довео је до преосмишљавања државног концепта приватних војних компанија у Русији, а „Вагнер” је реорганизован након погибије руководства током авио несреће.

Уочљива је интензивна употреба диверзантско-извиђачких група за извођење наменских дејстава у позадини непријатеља, посебно украјинске стране која је ове групе употребљавала и за извиђање бојем, овладавање плацдармима и терористичке акте (углавном их обучавају

западни инструктори). Тек у последње време руска страна почела је учесталије да примењује убацивање диверзантско-извиђачких група на простор под контролом украјинске стране (у Сумској области).

Артиљеријска дејства поново су дошла у први план на обе стране. Руски састави имали су већу артиљеријску подршку и на тај начин су смањили властите губитке, али је и даље недостатак ефикасног контрабатирања, вероватно због недовољне количине савременијих средства извиђања и откривања положаја противничке артиљерије (нпр. „Зоопарк – 1М”). Стога се у систему контрабатирања често користила беспилотна летелица „Ланцет”, којој је недавно повећан домет до 80 km¹². Такође, високопрецизни пројектили нису коришћени у потребној мери, вероватно због недовољне количине у складиштима. Поједини руски војни стручњаци навели су и као проблем већег домета западних артиљеријских система и калибра. Често се дешавало да украјинска артиљерија дејствује по предњем крају руске одбране или њиховој артиљерији, при чему руска оруђа нису имала прецизан домет да узврате. Осим тога, украјинска страна је делимично компензовала инфериорност у артиљеријским дејствима уз помоћ западног обавештајног система и коришћењем сателитске везе тако да су делимично успоставили ватрено-извиђачке и ударно-извиђачке системе.

Осим масовне употребе артиљерије која је карактеристична за руске снаге, обе стране су користиле и „мобилна” артиљеријска оруђа за изненадна дејства и брзо напуштање ватрених и ракетних положаја. Украјинци у координацији са страним инструкторима повремено примењују специфичну тактику артиљеријских дејстава - прво истуре ближе предњем крају батерије старих совјетских оруђа (Д-30) са недовољно обученим мобилизацијским послугама које дејствују непрецизно по руским положајима и цивилним објектима. Док их „поклапа” руска артиљерија, помоћу западних извиђачких система врши се контрабатирање и неутралисање тих јединица. У последњих пар месеци украјинска страна почела је масовније да користи макете да би смањила губитке у артиљеријским јединицама.

¹² Произвођачи „Ланцета” усавршили су беспилотну летелицу која у аутоматском режиму може да препознаје циљеве и врши њихову селекцију без утицаја оператора. Планира се тестирање у борбеним условима, затим увезивање у тзв. ројеве и монтирање на оклопна превозна средства са 20-40 лансера. Нови Ланцет („Изделие-3”) биће намењен за дејство по оклопним и другим циљевима, уз могућност остваривања „запречних ватри” уместо артиљерије, као и за уништење критично важних објеката инфраструктуре.

Артиљеријске јединице украјинских оружаних снага суочиле су се са недостатком пројектила 155 mm, па су им САД доставиле касетну миницију већ почетком јула, која је привремено омогућила компензацију дефицита класичне артиљеријске муниције. Међутим, пројектили са касетним пуњењем нису могли да се примене за све ватрене задатке, посебно када је у питању рушење пољских или трајних склоништа. Смањено дејство артиљерије украјинска страна настојала је да компензује употребом FPV дрона и оклопне технике, која је коришћена претежно ноћу за непосредно гађање или као појединачна оруђа (БВП „Bradley”) за непосредну подршку пешадије, уместо за нападна дејства. Међутим, ни један ни други вид наоружања није могао у потпуности да реши задатке које извршава артиљерија.

Руска војна индустрија убрзала је тестирање нових и модернизованих система у артиљерији са намером њихове серијске производње. Настоје да повећају производњу свих врста муниције, укључујући артиљеријску. Дневни утрошак у Специјалној војној операцији се кретао од 10.000-50.000 комада дневно, односно на годишњем нову око 11 милиона. Имајући у виду да је Царска Русија 1916. године произвела 33 милиона пројектила, а СССР 1944. преко 94 милиона, заузет је став да руске војне фабрике морају да обезбеде армији веће количине муниције. Тежиште ће бити на производњи високотачних (ВТ) пројектила (нпр. „Краснопољ” и „Смељчак”) и ракета (ВБР „Торнадо С”), чиме би се смањила потреба за класичном артиљеријском муницијом. На Запорошком правцу испробане су нове ракете за ВБР 9К58 „Смерч” са два канала самонавођења (термовизијски и телевизијски) и допунским полуактивним ласерским системом. Тестирани су нова ракета ПВО система С-400 за гађање циљева на земљи (систем је опремљен додатним командним местом), самоходне хаубице 152 mm „Коалиција СВ”, „Вена” и „Маљва” (точкаш), као и самоходни минобацач „Вена”.

Највећу новину у борбеним дејствима, посебно на тактичком нивоу, донела је примена различитих беспилотних летелица. Без обзира на стратегијско изненађење и преузимање иницијативе у саставу руских копнених јединица скоро да није било беспилотних летелица (осим у специјалним саставима), што је Кијев уз подршку западних сила ефикасно користио у почетној фази Специјалне војне операције, када су се истакли турски „Bayraktar” (TB2), а касније кинески „Mavic” (произвођача DJI). Током операције, употреба ових летелица постала је масовнија и са разноврснијом наменом – од извиђања из ваздуха и коректуре артиљерије до непосредних напада на живу силу и борбена средства. Временом су карактеристике примењиваних беспилотних

летелица обе стране унапређиване у погледу брзине кретања, управљивости, носивости убојних средстава, домета, осматрачких система (оптика, термовизија) и др. Са једне стране, њихова примена утицала је на смањење властитих губитака, а са друге стране, на повећање губитака противнику. Предност на тактичком нивоу у непосредним борбеним дејствима имала је она страна која је зналачки користила већи број ударних летелица.

Кључни проблем на руској страни је бирократски однос војног врха који није показао спремност да се оружане снаге опреме формацијским беспилотним летелицама пре почетка Специјалне војне операције, тако да је већина набављана преко донација и волонтерских група (као и савремени системи веза, опто-електронски уређаји, теренска возила и др.). У досадашњим дејствима, руска страна је претежно користила FPV дроне за гађање украјинских положаја, аутотранспорт, пешадију ван заклона, лака оклопна возила и различите објекте. Запажене резултате показала је беспилотна летелица „Орлан-10/30”, коришћена претежно за извиђање и коректуру артиљеријске ватре. Ударне беспилотне летелице („Герањ-2”) већег домета комбиноване су са дејствима ВКС, тако да су у таласима претходиле налетима хиперсоничних ракета „Кинжал”. Тек након више од годину дана Специјалне војне операције приступило се системском решавању проблема. Интелектуални и технолошки потенцијали постоје, па се може очекивати масовнија примена беспилотних летелица и на руској страни на свим нивоима – од тактичког до стратегијског. Започета су и тестирања примене ројева и преговори са страним државама о набавци најсавременијих технологија (Иран пре свега, док је Кина званично још суздржана).

Украјинска страна користила је беспилотне летелице не само у захвату фронта већ и на већој дубини са циљем наношења губитака осетљивим војним објектима на копну и мору. У току септембра извршен је групни удар беспилотним летелицама на аеродром ваздушно-десантних јединица у Пскову (наводно су коришћене летелице домета преко 700 km) када су оштећена четири руска транспортна авиона ИЛ-76. Украјински војни врх у координацији са извиђачким системом НАТО искористио је беспилотне летелице за откривање положаја руских ПВО система по којима су затим наношени удари далекометним и крстарећим ракетама (на тај начин су уништени осматрачки радар и два лансирна оруђа система С-300 у рејону Евпаторије на Криму). Када се ради о све учесталијим нападима на Крим, украјинска страна вешто је комбиновала примену беспилотних летелица са крстарећим и противбродским ракетама („Storm Shadow” и

„SCALP”, односно „Neptun”) и пловилима без посада уз подршку Алијансе.

Упоредо са повећањем употребе беспилотних летелица, развијали су се и начини и системи за заштиту од летелица. Оклопна техника и друга борбена средства се начелно штите у оквиру борбеног поретка системима ПВО и РЕБ. Све чешће су импровизације на појединачним средствима (тенкови, БТР, БВП, самоходна артиљеријска и др. оруђа), где се додатно постављају мрежне заштите, али и електронски системи, пре свега за заштиту од удара FPV дрoнова (руски тенкови опремају се системом „Волнорез” и „Тритон”¹³). Наведени комплекси представљају скуп модула пригушења сигнала беспилотне летелице и антене, који се постављају на оклопну и другу технику, а могу се додати и модули за пригушење нових фреквенција које противник почиње да примењује за управљање дрoновима. Обе стране примењивале су и тзв. „антидрoн оружје” (електронски системи усмереног дејства којим се омета управљање и навођење беспилотне летелице).

У насталим условима, изузетно је порастао значај ПВО и РЕБ у борби против беспилотних летелица. Обе стране користиле су ове системе за заштиту важних објеката, али и јединица на предњем крају. Руски системи потврдили су ефикасност при коришћењу, али и слабости код примене специфичних тактичких поступка противника, пре свега при масовнијим комбинованим ударима беспилотних летелица и крстарећих ракета. Током октобра, руска ПВО на Криму одбијала је успешне нападе 15-19 беспилотних летелица истовремено, али прети опасност од „преоптерећења” система уколико се употреби још већа количина летелица. У суштини, ради се о проблему који ће бити принуђене да решавају обе стране у сукобу. Потврђено је опредељење да се руске оружане снаге опреме најсавременијим системом С-500. Према непотврђеним подацима, у Русији се ради на тзв. противелектронској муницији, која је способна да потпуно паралише технику непријатеља помоћу микроталасног електромагнетног пулса у пречнику до 3 km од места експлозије (пројекат „Алабуга” концерна „Радиоелектронске технологије”). Главни проблем је што су генератори електромагнетних ракета кабасти, тако да су и саме ракете велика мета за противничку противракетну одбрану, па се може очекивати тестирање система на простору Украјине. Према незваничним подацима, руска страна је покушала да неутралише

¹³ На бојишту се тестира и прототип преносног антидрoн комплекса РЕБ „Тритон”.

украјински (западни) систем веза заснован на сателитској (и интернет) вези „Starlink”, али нису познати резултати. Ради смањења губитака елемената ПВО украјинска страна све више користи врхунске макете западне производње које је сложено разликовати од оригинала, нпр. макета осматрачки радар П-18 може се открити само у моменту његовог размештаја и услед одсуства зрачења са места рада.

Озбиљан проблем за руску страну представља директан утицај западних сила, пре свега САД и В. Британије на извођење украјинских удара по важним циљевима система ПВО, ЦМФ и објектима цивилне инфраструктуре, који су током септембра довели до значајних губитака на руској страни. Уобичајено се уочи украјинских ваздухопловних и ракетних удара у ваздушном простору изнад Црног мора и Румуније појављују авиони Boeing E-3A Sentry, Lockheed EP/3E AriesII, Challenger 650 ARTEMIS, BL RQ-4 Global Hawk, MQ-9 Reaper и Bayraktar TB2. Недовољна спремност руске стране или немогућност да се предузму озбиљније мере против наведених система доводе до све већих последица. По свему судећи, руски војни врх тражи ефикасно решење које не би водило ескалацији сукоба и директном сучељавању са извиђачким и ваздухопловним капацитетима НАТО.

Према непотврђеним подацима, следеће године се планира укључивање украјинског система ПВО у интегрисани систем ПВО и ПРО НАТО (NATINAMDS), што би могло да се реализује постављањем осматрачких радара великог домета у свим суседним државама уз украјинску границу, тако да би се формирала буфер зона у којој би било отежано дејство руске авијације, пре свега у западном и централном делу Украјине.

Логистичка подршка се показала као један од кључних фактора утицаја на борбена дејства. Обе стране су систематски настојале да противнику елиминишу или онеспособе кључне елементе, што је доводило до неизвршења постављених задатака – повлачења са позиција или одустајања од нападних дејстава¹⁴. Стога је овом виду подршке потребно придати значајну пажњу и извршити посебну анализу.

¹⁴ Ради илустрације, министар одбране Руске Федерације С. Шојгу навео је да се дневно на фронт дотура 10.000-15.000 тона муниције и горива и мазива.

ЗАКЉУЧАК

Украјинске оружане снаге нису успеле током вишемесечног контранапада да пробију руску одбрану и постигну значајнији тактички успех. Пресудну улогу одиграли су правилна процена главног и помоћних праваца напада противника, ефикасно ешелонирање снага, неконвенцијално запречавање, пре свега минским пољима, интензивна артиљеријска и авијацијска дејства, масовна примена беспилотних летелица и ефикасна ПВО и РЕБ.

Без обзира на обимну западну подршку, неизвесно је да ли ће Кијев имати довољно људства и технике да издржи до пролећа 2024. године, посебно ако дође до смањења финансирања од стране САД због помоћи Израелу у сукобу са Хамас-ом. Вероватноћа руске зимске офанзиве зависиће од процене потенцијала и морала украјинских оружаних снага, али и спремности да се Москва упусти у покушај стратегијског преокрета на украјинском ратишту. По свему судећи, очекивана оперативна пауза у дејствима страна биће замењена „активном одбраном” руске армије која, у случају успешности, може створити повољне претпоставке за зимску офанзиву 2024. године. Ипак, не би требало занемарити да Украјина и даље има озбиљан борбени потенцијал, да располаже солидним мобилизацијским ресурсом и да Вашингтон неће одустати од финансирања кијевског режима пре председничких избора у САД.

Руско руководство у дугорочном смислу настоји да створи повољне претпоставке развоја самосталне и суверене државе која би била сигуран гарант безбедности и напретка титуларне руске нације, као и осталих етничких заједница на том простору. Мало је вероватно да ће Русија у датим околностима дозволити најнеповољнији развој ситуације по националне интересе, само је питање на који начин ће настојати да то спречи, а да при томе избегне „нуклеарни сценарио”¹⁵. У том смислу, нема резервну варијанту у сукобу са западним силама, предвођеним САД, и принуђена је да по сваку цену спроведе Специјалну војну операцију до прокламованог завршетка. По свему судећи, Кремљ ће настојати да нанесе тотални војни и политички пораз Украјини или ће Кијев бити приморан да прихвати руске услове у некој етапи Специјалне војне операције. Руско-украјински рат највероватније

¹⁵ Руско државно руководство најавило је формирање једног армијског корпуса, седам дивизија, 19 бригада, 49 пукова и једне флотиле током 2024. године, вероватно с циљем припреме за суочавање са будућим безбедносним изазовима у вези са уласком Шведске и Финске у НАТО, као и нестабилности на Јужном Кавказу и Молдавији.

ће потрајати и током 2024. године, јер сукобљене стране – Запад и Русија још нису исцрпље војне и економске потенцијале.

Пратећи ток Специјалне војне операције, уочене су значајне карактеристике које су потврдиле начела извођења операција. Анализирајући примену родова војске и наоружања и војне опреме, посебно током украјинског контранапада, може се закључити да су оклопне снаге имале помоћну улогу у непосредним борбеним дејствима на копну, при чему су у први план избили пешадијска и артиљеријска дејства, примена беспилотних летелица и РЕБ. У неком истом или сличном облику ратног сукоба у ближој будућности предност на копненом делу бојишта (зоне операције) стећи ће она страна која постигне синергију у примени наведених дејстава.

Руско-украјински војни сукоб карактерише комбинација дејстава из Другог светског рата са елементима „рововског рата” и употребе најсавременијих електронских система који се користе у навођењу (GPS), комуникацијама (дигиталне и брзе везе) и извиђању (сателити).

Имајући наведено у виду, може се очекивати да ће националне оружане снаге, које рачунају на ангажовање у фронталном облику рата, по убрзаном поступку имплементирати новине и искуства из руско-украјинског сукоба и припремати се за ефикасно извођење борбених дејстава у „рату будућности” који ће бити незамислив без масовне употребе беспилотних летелица у оквиру скоро свих родова војске од тактичког до стратегијског нивоа.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Министарство одбране Руске Федерације (stat.mil.ru)
2. Царград ТВ (<https://tsargrad.tv>)
3. Institute for the Study of war (<https://www.understandingwar.org>)
4. Званичне изјаве политичких и војних руководиоца Руске Федерације и Украјине
5. <https://tigrm.ru/channels/@rybar>
6. <https://tigrm.ru/channels/@WarGonzo>
7. https://tigrm.ru/channels/@boris_rozhin
8. <https://tigrm.ru/channels/@voenkorKotenok>
9. <https://tigrm.ru/channels/@milinfoLive>

SUMMARY

MODERN GEOPOLITICS THROUGH CONCEPTUAL APPROACHES

Darko Matijašević

Summary: Contemporary concepts in international relations are getting their transformation in an evolutionary way, based on the concept of nation states created in the 17th century, clear and solid elements of supranationalism at the end of the 20th century, and ultimately the concept of globalization. The suppression of traditionalism in contemporary international relations is correlated to the inevitable processes of the creation of New World states, with acceleration based on the development of means of work, technological progress and the transformation of socio-economic systems on this industrial, capitalist and liberal-market basis. Contemporary politics is based and interwoven with a series of interactions in a broad social and phenomenological sense, evolution in the development of humanity and the arrangement of relations on a civilizational, general level. Contemporary concepts of geopolitics represent one of the significant elements in such a complex mosaic of human theory and practice.

Key words: *geopolitics, modern concepts, security, globalization, Europe.*

PRECEDENT AND EXCEPTION IN CONTEMPORARY INTERNATIONAL RELATIONS

Božidar Forca

Summary: In an effort to maintain world domination after the Cold War, the United States and its lever – NATO, unilaterally or with a UN Security Council mandate, undertake military attacks on independent states and disguise their own interests by fighting for world peace and security. From the legal aspect, each of these conflicts, individually observed, is named as a precedent or exception. When another great power does that, as Russia did in 2008 by intervening in Georgia, then such an action is called a flagrant violation of international law. On February 24, 2022, Russia conducted an armed attack on Ukraine. Exactly one month after that event, on March 24, 2022, the 23rd anniversary of the NATO aggression on FR Yugoslavia was marked. The basic question in this paper is – What connects the NATO aggression on FR Yugoslavia in 1999 and Russia's armed attack on Ukraine in 2022? This paper is a scientific-research review of the consequences of the NATO aggression on FR Yugoslavia in 1999. These consequences, primarily, are seen through the position of states in modern international relations dictated by the great powers. The main goal of this paper is to show that the selfish interests of the great powers are the root cause of conflicts in international relations. The basic hypothesis from which the paper started is: The precedent and the exception in the relations between the states of the modern world were invented by the great powers, in order to justify the realization of their own interests in an illegal and illegitimate way in relation to international law. The belated truths about the illegitimacy of precedents and exceptions to military interventions, as well as the non-retroactivity of international law, are preliminary confirmation of this hypothesis.

Key words: *NATO, Serbia, Russia, Ukraine, great powers, international relations, international law, precedent, exception.*

GEOPOLITICAL SIGNIFICANCE OF BOSNIA AND HERZEGOVINA FOR NATO

Dragan Petrović

Summary: The paper examines NATO's relationship and interest in Bosnia and Herzegovina, including the Republika Srpska. In this direction, we can analyze the policy of the leading NATO powers, such as the United States of America and Great Britain, towards the territory of Bosnia and Herzegovina. On the other hand, NATO itself has its official agreed policy of its members towards the Balkans and especially the area of Bosnia and Herzegovina. A certain dislike of the leading NATO members, as well as the Alliance itself, towards the Serbian factor and the Republika Srpska is evident. At the same time, a patronizing attitude towards Bosnia and Herzegovina and especially the Muslim factor is evident. These elements in the policy of NATO and its leading powers have existed since the development of the Yugoslav crisis in the nineties of the last century and, with certain modifications, they are still present. In the meantime, the world has seriously stepped into a multipolar order, compared to the monopolar one that was a feature of the nineties of the 20th century and whose carriers are precisely NATO and the USA. In relation to NATO, there is a serious disagreement in Bosnia and Herzegovina, because Republika Srpska believes that Bosnia and Herzegovina is not in the Membership Action Plan (MAP) within the NATO accession process, while Brussels believes that it is included. The Republika Srpska, with the vast majority of its population and elite, as well as the official Banja Luka, resists rapprochement and entry into NATO, which is not the case with the Muslim-Croat Federation. Republika Srpska's attitude towards NATO is evident in the vote for military neutrality in November 2017 in the National Assembly. The current Ukrainian crisis is fueling the crisis in Europe, which is also spreading to the Balkans and Bosnia and Herzegovina.

Key words: *Bosnia and Herzegovina, NATO, Republika Srpska, Muslim-Croatian Federation, relationship between Banja Luka and Sarajevo, MAP, Ukrainian crisis.*

THE WESTERN BALKANS, THE EUROPEAN UNION OR THE EAST - A SECURITY DILEMMA

Dragomir Keserović
Maja Glamočanin

Summary: The current moment in the process of accession to the European Union of the Western Balkans countries, additionally complicated by the conflict in Ukraine, is the topic of the paper, and during its preparation comparative analysis, content analysis methods, inductive and deductive methods and case study methods were predominantly used. The changed decade-long practice of the process of admission of candidate countries to the EU, the granting of candidate status to Ukraine and Moldova by an accelerated procedure, was analyzed on a multi-criteria basis, all in the light of changing conditions in relation to the countries of the Western Balkans. At the same time, support for eastern integration is growing. On the matrix of changed conditions for privileged countries, new security trends are on the scene, and in their light the position of the Western Balkan countries is analyzed and in that context the almost impossible mission of fulfilling the conditions set before them is seen. The work is additionally imbued with presentations of various researches that have obtained undoubted results about this security problem. At the end, concluding thoughts, suggestions and recommendations were given, as well as forecasts of the development of the problem in the future. The aim of this scientific work is to point out the numerous obstacles that the countries of the Western Balkans need to overcome in the process of joining the EU, that the expressed intention and candidate status has as a consequence, for the EU, the right to additional pressures and constantly new conditions, and for the countries of the Western Balkans, a road without a certain ending. In the light of these developments, Eastern integration is getting closer.

Key words: *European Union, Western Balkans, security tendencies, integration.*

PRESSURES OF NATO AND THE EUROPEAN UNION ON REPUBLIKA SRPSKA FOR THE MEMBERSHIP OF BOSNIA AND HERZEGOVINA IN THE ALLIANCE

Mitar Kovač

Summary: The paper presents the basic views on various aspects of the actions of the leading powers of NATO and the European Union towards the Serbian people in Republika Srpska in recent history. As a small Serbian state, Republika Srpska views its security through the prism of geopolitical and geostrategic relations and changes in the world. A state that successfully solves the security dilemma usually effectively solves other problems, including vital national interests. After the Second World War, and until today, the Serbian people roam the territory of Bosnia and Herzegovina in an attempt to solve the Serbian national question. Bosnia and Herzegovina was designed as a federal unit of SFR Yugoslavia, according to Josip Broz and his associates, in order to break up the Serbian ethnic space and prevent Serbia from moving west of the Drina in any way. It was a communist project and a goal that, unfortunately, was successfully achieved. The consequences of Yugoslavia and communism on the Serbian people are incalculable. Today, the leading NATO powers are trying to, under the guise of false integration into the EU, continue to disintegrate the Serbian ethnic territories and threaten the elementary solution of the Serbian national question in Bosnia and Herzegovina. Many intelligence services and civil society organizations were involved in that process, and even some parliamentary parties in Republika Srpska, which act unconstitutionally.

Key words: *NATO, EU, BiH, Republika Srpska, Serbian national interests.*

BOSNIA AND HERZEGOVINA ON THE (NO)WAY TO NATO INTEGRATION

Ostoja Barašin

Summary: The topic of Bosnia and Herzegovina and NATO integration is one of those topics that best illustrate the contradictions of the Bosnian reality. NATO has been in Bosnia and Herzegovina since the nineties of the last century, and Bosnia and Herzegovina is getting further and further away from NATO integration every day, which is almost unimaginable to common sense. The key question is whether Bosnia and Herzegovina is in NATO or NATO is in Bosnia and Herzegovina, because NATO is militarily and politically involved in Bosnia and Herzegovina's political and military reality. It is fully in the function of military support to the civilian protectorate in Bosnia and Herzegovina, which is implemented by the so-called High representative who himself has lost the legality and legitimacy of his actions in this disordered and unfortunately divided country. In Bosnia and Herzegovina, political structures do nothing to return to the framework of constitutional action and to work on the implementation of those development issues that will improve the social and economic situation, and to channel political action within the framework of the Constitution and consensus. When the Council of Ministers of Bosnia and Herzegovina on July 18, 2005 and the Minister of Defense of Bosnia and Herzegovina (Nikola Radovanović), with the opinion of the High Representative Paddy Ashdown and the NATO mission in Bosnia and Herzegovina, proposed the Law on the Defense of Bosnia and Herzegovina, the Parliamentary Assembly of Bosnia and Herzegovina on September 28, and the House of Peoples on October 5, 2005, adopted the aforementioned Law, paving the way to NATO. This created the prerequisites for a radical change in the concept of defense, i.e. entity armies ceased to exist and were integrated into the Armed Forces of Bosnia and Herzegovina. In addition, Article 84 of the Law defines "the Parliamentary Assembly, the Council of Ministers, the Presidency of Bosnia and Herzegovina, and all defense entities within their own constitutional and legal jurisdiction, will carry out the necessary activities for the admission of Bosnia and Herzegovina to NATO membership". All events after that marked different paths and views on NATO integration, and as time passes, Bosnia and Herzegovina is further away from NATO integration, which is integrated in Bosnia and Herzegovina. It remains unclear who integrates into whom, which will be discussed in more detail in this paper.

Key words: *NATO, integration, Bosnia and Herzegovina, Republika Srpska, military neutrality.*

OPPORTUNITIES FOR MILITARY NEUTRALITY OF THE REPUBLIKA SRPSKA

Stamenko Novaković

Summary: By deciding for military neutrality, the defense policy of the Republika Srpska is directed in a new course. Its influence on the defensive position of Republika Srpska is not negligible, but in the opposite case it is significant. Regardless of the elements that are called into question, it can strengthen several internal factors and contribute to the development of its own, more creative and modern policy and defense concept of Bosnia and Herzegovina. The defense system is unique, but also an unfinished project. At one time, it was a bold, far-reaching and risky step forward. Military neutrality has a chance to become part of the package for consideration in the eventual defense reform, for which there is an undeniable need. The starting point for seriously dealing with this issue is a recognizable and organized system of defense within one's jurisdiction. Technically and fundamentally, the defense system of Bosnia and Herzegovina needs to be reformed. Reform can be achieved, and during the search for acceptable solutions, one should fight for the incorporation of the determination of the Republika Srpska. Without this approach, the opportunities are not favorable enough.

Key words: *defense position, military neutrality, defense reform, NATO.*

REVIEW OF COMBAT ACTIONS IN THE SPECIAL MILITARY OPERATION IN UKRAINE

Zvezdan Opačić

Summary: Many factors contributed to the failure of the Ukrainian counterattack, so an effort was made to explain the most important of them. The article describes the intermediate preparations for the offensive operation, the idea of the Ukrainian General Staff and the projected operational objective. The tactics applied by the parties and their results are presented. The causes of the large losses of the Ukrainian army in manpower and equipment, especially equipment of Western origin, are explained. Weaknesses of the parties during combat operations were also mentioned, mainly in the land environment of the operation zone. An assessment of the development of the military situation in the short term in Ukraine and the territories newly annexed to the Russian Federation was made. Based on the monitoring and analysis of the actions of the warring parties during the special military operation, with a focus on the current actions, changes and novelties in the use of military branches and weapons and military equipment were pointed out. Some significant characteristics of combat actions that can serve as a useful experience for implementation in the armed forces that are preparing for participation in a frontal form of war are also presented.

Key words: *Russia, Ukraine, special military operation, military intervention, counterattack, combat actions.*

РЕЗЮМЕ

СОВРЕМЕННАЯ ГЕОПОЛИТИКА СКВОЗЬ КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ПОДХОДЫ

Дарко Матияшевич

Сюжет: Современные концепции в международных отношениях свою трансформацию получают эволюционным способом, обоснованную на концепции национальных государств, возникшей в XVII веке, ясных и солидных элементах наднациональности в конце XX века, и в конечном счете, на концепциях глобализации. Подавление традиционности в современных международных отношениях корреляционно связаны с неизбежными процессами создания государств Нового Мира, с ускорением, обоснованным на развитии средств труда, технологическом прогрессе и трансформации социально-экономических систем на этой промышленной, капиталистической и либерально-рыночной основе. Современная политика обоснована и переплетена с рядом взаимодействий в широком социальном и феноменологическом смысле, эволюцией в развитии человечества и упорядочение отношений на цивилизационном, общем уровне. Современные концепции геополитики представляют собой одну из значительных элементов в такой сложной мозаике человеческой теории и практики.

Ключевые слова: *геополитика, современные концепции, безопасность, глобализация, Европа.*

ПРЕЦЕДЕНТ И ИСКЛЮЧЕНИЕ В СОВРЕМЕННЫХ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЯХ¹⁸⁴

Божидар Форца

Сюжет: Стремясь сохранить господство в мировом порядке после Холодной войны, США и НАТО (как их рычаг власти) в одностороннем порядке или по мандату Совета Безопасности ООН предпринимают военные атаки на самостоятельные и независимые государства и маскируют свои собственные интересы борьбой за мир и безопасность во всем мире. С юридической точки зрения, каждый из этих конфликтов, индивидуально рассматриваемый, называется прецедентом или исключением. Когда это сделает другая великая держава, как это сделала Россия в 2008. году интервенцией в Грузии, то такая процедура называется вопиющим нарушением международного права. 24. февраля 2022 г. Россия вооруженно напала на Украину. Ровно месяц после этого события, 24. марта 2022 года. исполнилось 23 года со дня начала агрессии НАТО против СР Югославии. Основной вопрос в этой работе - что связывает агрессию НАТО против СР Югославии в 1999 году. и вооруженное нападение России на Украину в 2022 году. Эта работа представляет собой научно-исследовательский обзор последствий агрессии НАТО против СР Югославии в 1999 году. Эти последствия, в первую очередь, рассматриваются через положение государств в современных международных отношениях, продиктованных великими державами. Основная цель работы- показать, что корыстные интересы великих держав являются основной причиной конфликта в международных отношениях. Основная гипотеза, исходящая из статьи, гласит: прецедент и исключение в отношениях между государствами современного мира были изобретены великими державами для оправдания реализации собственных интересов незаконным и нелегальным образом в отношении международного права. Запоздалые истины о незаконности прецедентов и исключений из предпринятых военных интервенций, а также о невозвращении международного права являются предварительным подтверждением указанной гипотезы.

Ключевые слова: *НАТО, Сербия, Россия, Украина, великие державы, международные отношения, международное право, прецедент, исключение.*

¹⁸⁴ Эта работа была написана для традиционного мероприятия и научного собрания на Факультете бизнес-исследований и права по случаю начала агрессии НАТО против СР Югославии под названием „Чтобы помнить вечно”.

ГЕОПОЛИТИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ ПРОСТРАНСТВА БОСНИИ И ГЕЦЕГОВИНЫ ДЛЯ НАТО

Драган Петрович

Сюжет: В работе рассматриваются отношения и интерес НАТО к пространству Босния и Герцеговина, включая Республику Сербскую. В этом направлении можно проанализировать политику ведущих держав НАТО, таких как США и Великобритания, в отношении пространства Боснии и Герцеговины. С другой стороны, НАТО имеет свою официальную согласованную политику членов в отношении Балкан и особенно в отношении пространства Боснии и Герцеговины. Очевидна определенная неприязнь ведущих членов НАТО, а также самого Альянса к сербскому фактору и Республике Сербской. В то же время очевидно покровительственное отношение к Боснии и Герцеговине и особенно к мусульманскому фактору. Эти элементы в политике НАТО и его ведущих держав существуют с момента развития югославского кризиса 1990-х годов и в наибольшей степени, с некоторой модификацией, присутствуют и по сей день. Тем временем мир серьезно вступил в многополярный порядок, отличаясь от монополярного, который был символом 1990-х годов и носителем которого являются именно НАТО и США. По отношению к НАТО в Боснии и Герцеговине существует серьезное расхождение, потому что Республика Сербская считает, что Босния и Герцеговина не входит в план действий по членству (ПДЧ) в рамках процесса присоединения к НАТО, в то время как Брюссель считает, что она включена. Республика Сербская, благодаря подавляющему большинству своего населения и элиты, а также официальной Бая-Луке, сопротивляется сближению и вступлению в НАТО, что не относится к мусульманско-хорватской федерации. Определение Республики Сербской к НАТО очевидное в результатах голосования за приверженность военному нейтралитету в ноябре 2017 года в Народном собрании. Нынешний украинский кризис способствует кризису в Европе, который переносится на Балканы и Боснию и Герцеговину.

Ключевые слова: *Босния и Герцеговина, НАТО, Республика Сербская, мусульманско-хорватская федерация, отношения между Бая-Лукой и Сараево, ПДЧ, украинский кризис.*

ЗАПАДНЫЕ БАЛКАНЫ, ЕВРОПЕЙСКИЙ СОЮЗ ИЛИ ВОСТОК- ДИЛЕММА БЕЗОПАСНОСТИ

Драгомир Кесерович
Майя Гламочанин

Сюжет: Текущий момент в процессе присоединения к Европейскому Союзу стран Западных Балкан, еще более усугубленный конфликтом на Украине, является темой работы, и в ходе ее разработки в основном использовались сравнительный анализ, методы контент-анализа, индуктивный и дедуктивный метод и метод тематического исследования. Многокритериально проанализирована измененная десятилетняя практика процесса приема стран- кандидатов в Европейский союз, предоставления статуса кандидата Украине и Молдове ускоренным процессом, и все это в свете изменения условий в отношении стран Западных Балкан. В то же время растет поддержка восточным интеграциям. На матрице измененных условий для привилегированных государств появляются новые тенденции безопасности, и в их свете анализируется позиция государств Западных Балкан и в этом контексте рассматривается почти невыполнимая миссия осуществления условий, которые ставятся перед ними. Работа дополнительно пронизана отчетами о различных исследованиях, которые дали несомненные результаты по этой безопасной проблеме. Наконец, были даны заключительные размышления, предложения и рекомендации, а также прогнозы развития проблемы в будущем. Цель этой научной работы - указать на многочисленные препятствия, которые страны Западных Балкан должны преодолеть в процессе присоединения к Европейскому союзу, что заявленное намерение и статус кандидата имеют для Европейского союза право на дополнительное давление и постоянно новые условия, а для стран Западных Балкан- путь без определенного завершения. В свете этих событий восточные интеграции становятся все ближе.

Ключевые слова: *Европейский союз, Западные Балканы, тенденции безопасности, интеграция.*

ДАВЛЕНИЕ НАТО И ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА НА РЕСПУБЛИКУ СЕРБСКУЮ С ЦЕЛЬЮ ПРИСОЕДИНЕНИЯ БОСНИИ И ГЕРЦЕГОВИНЫ АЛЬЯНСУ

Митар Ковач

Сюжет: В работе изложены основные позиции по различным аспектам действий ведущих держав НАТО и Европейского союза по отношению к сербскому народу в Республике Сербской в новейшей истории. Как небольшое сербское государство, Республика Сербская рассматривает свою безопасность через призму геополитических и геостратегических отношений и изменений в мире. Государство, которое успешно решает дилемму безопасности, по большей части эффективно решает другие проблемы, даже жизненно важные национальные интересы. После Второй мировой войны и по сей день сербский народ на территории Боснии и Герцеговины блуждает, пытаясь решить сербский национальный вопрос. Босния и Герцеговина была создана как федеральная единица СФР Югославии по мере Йосипа Броза и его сотрудников, чтобы разрушить сербское этническое пространство и предотвратить проникновение Сербии к западу от Дрины каким-либо образом. Это был также коммунистический проект и цель, которая, к сожалению, была успешно достигнута. Последствия, которые Югославия и коммунизм нанесли сербскому народу, неисчислимы. Сегодня ведущие державы НАТО стремятся под прикрытием ложной интеграции в ЕС и дальше дезинтегрировать сербские этнические территории и поставить под угрозу элементарное решение сербского национального вопроса в Боснии и Герцеговине. В этот процесс вовлечены многие разведывательные службы и организации гражданского общества и даже отдельные парламентские партии в Республике Сербской, которые действуют неконституционно.

Ключевые слова: *НАТО, ЕС, БиГ, Республика Сербская, сербские национальные интересы.*

БОСНИЯ И ХЕРЦЕГОВИНА ЗАБЛУЖДЕНА В НАТО ИНТЕГРАЦИЯХ

Остоя Бараши'

Сюжет: Тема Боснии и Герцеговины и интеграции НАТО - одна из тех тем, которые наилучшим образом иллюстрируют противоречия боснийско-герцеговинской реальности. НАТО находится в Боснии и Герцеговине с 1990-х годов, а Босния и Герцеговина с каждым днем все дальше находятся от интеграции НАТО, что не совпадает с логикой. Ключевой вопрос заключается в том, входит ли Босния и Герцеговина в НАТО или НАТО входит в Боснию и Герцеговину, потому что НАТО в военном и политическом смысле вовлечен в политическую и военную реальность Боснии и Герцеговины. Он полностью выполняет функцию военной поддержки гражданского протектората в Боснии и Герцеговине, осуществляемого тзв. высоким представителем, который сам потерял законность и легитимность своей деятельности в этой беспорядочной и несчастно разделенной стране. В Боснии и Герцеговине политические структуры ничего не делают, чтобы вернуться в рамки конституционных действий и работать над реализации тех вопросов развития, которые будут способствовать социально-экономической ситуации и направлять политические действия в рамках Конституции и консенсуса. Когда Совет министров Боснии и Герцеговины 18. июля 2005 г. и министр обороны Боснии и Герцеговины (Никола Радованович), в соответствии с мнением Высокого представителя Педи Зшдауна и миссии НАТО в Боснии и Герцеговине, предложил Закон об обороне Боснии и Герцеговины, Парламентская ассамблея Боснии и Герцеговины 28 сентября и Дом народов 5 октября 2005 года приняли указанный Закон, тем самым проложив путь в НАТО. Это создало предпосылки для радикального изменения концепции обороны, то есть армии энтитетов перестали существовать и были интегрированы в Вооруженные силы Боснии и Герцеговины. Кроме того, в Статье 84 этого закона определено, что «Парламентская ассамблея, Совет министров, президиум Боснии и Герцеговины и все субъекты обороны в рамках своей конституционной и правовой юрисдикции будут проводить необходимые мероприятия для принятия Боснии и Герцеговины в НАТО.» Все последующие события ознаменовали различные пути и взгляды на интеграцию НАТО, и со временем Босния и Герцеговина все дальше от интеграции в НАТО, которая интегрирована в Боснию и Герцеговину. Остается непонятным, кто в кого интегрируется, о чем будет речи в данной работе.

Ключевые слова: *НАТО, интеграции, Босния и Герцеговина, Республика Сербская, военный нейтралитет.*

ВОЗМОЖНОСТИ ДЛЯ ВОЕННОГО НЕЙТРАЛИТЕТА РЕСПУБЛИКИ СЕРБСКОЙ

Стаменко Новакович

Сюжет: Учитывая приверженность военному нейтралитету, политика обороны Республики Сербской имеет новое направление. Его влияние на оборонительную позицию Республики Сербской немаловажно, но в обратном случае оно ярко выражено. Это, независимо от элементов, подлежащих сомнению, может усилить несколько внутренних факторов и способствовать развитию собственной, более креативной и современной политики и концепции обороны Боснии и Герцеговины. Система обороны- это уникальный, но и незавершенный проект. Своевременно это был смелый, далекий и рискованный шаг вперед. Военный нейтралитет имеет шанс стать частью платформы для рассмотрения в возможной оборонной реформе, в которой существует неоспоримая потребность. Исходной основой для серьезного решения этого вопроса является признанная и упорядоченная система защиты в своей юрисдикции. В техническом и существенном смысле, система обороны Боснии и Герцеговины должна быть реформированной. Реформа может быть реализованной, и в поисках приемлемых решений следует бороться за включение права Республики Сербской на определение. Без такого подхода возможности недовольно благоприятны.

Ключевые слова: *оборонительная позиция, военный нейтралитет, реформа обороны, НАТО.*

ОБЗОР БОЕВЫХ ДЕЙСТВИЙ В СПЕЦИАЛЬНОЙ ВОЕННОЙ ОПЕРАЦИИ НА УКРАИНЕ

Звездан Опачич

Сюжет: Провалу украинского контрнаступления способствовали многочисленные факторы, поэтому были предприняты усилия для выяснения наиболее значительных из них. В статье описываются промежуточные подготовки к наступательной операции, замысел украинского Генерального штаба и предполагаемая оперативная цель. Показана тактика, применяемая сторонами, и их результаты. Объясняются причины больших потерь украинской армии в живой силе и технике, особенно в технике западного происхождения. Также упоминаются слабые стороны сторон во время боевых действий, которые имеют большое значение в наземной среде зоны операции. Была проведена оценка развития военной ситуации в краткосрочной перспективе на Украине и вновь присоединенных территориях к Российской Федерации. На основе мониторинга и анализа действий воюющих сторон в ходе специальной военной операции с упором на текущие действия указываются изменения и новизна в использовании родов войск и вооружений и военной техники. Также были изложены некоторые из наиболее важных характеристик боевых действий, которые могут служить полезным опытом для реализации в Вооруженных силах, готовящихся к участию в фронтальной форме войны.

Ключевые слова: *Россия, Украина, специальная военная операция, военная интервенция, контратака, боевые действия.*

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

327.56

БЕЗБЕДНОСНИ ФОРУМ : научно-теоријски часопис / главни и одговорни уредник Митар Ковач. - Год. 8, бр. 2 (2023).- Београд : Евроазијски безбедносни форум, 2021- (Београд : Dis Public). - 25 cm

Полугодишње.

ISSN 2466-4448 = Безбедносни форум

COBISS.SR-ID 223673868

